

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra dějin umění

Michaela Langová

ARCHITEKTURA A URBANISMUS V ČESKÉ TŘEBOVÉ, 1918–1945

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.

Olomouc 2014

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně, s použitím uvedené literatury a pramenů.

V Olomouci dne 10. 12. 2014

.....
vlastnoruční podpis

Děkuji prof. PhDr. Rostislavu Šváchovi, CSc. za odborné vedení práce, poskytování rad a motivace.

Obsah	
Úvod	5
1 Literatura a prameny	7
2 Předpoklady modernistické výstavby	9
3 Stavitelé a architekti České Třebové	12
3.1 Stavební firmy a podnikatelé	12
3.2 Vojtěch Vanický	13
3.3 Josef Polášek	15
4 Architektonické úpravy památek a jejich areálů	17
5 Významné projekty	20
5.1 Obytné domy	20
5.2 Veřejné budovy	32
5.3 Technické provozy	39
5.4 Výstavba v souvislosti s válkou mimo výstavbu obytnou	49
6 Regulační plán	51
6.1 Stav města na přelomu dvacátých a třicátých let	51
6.2 Vanického regulační plán	52
6.3 Reakce na regulační plán	54
Závěr	57
Seznam použité literatury	62
Summary	69
Seznam obrazové přílohy	71
Obrazová příloha	75
Anotace	102

Úvod

Město Česká Třebová (okres Ústí nad Orlicí) je významným urbanistickým celkem. Jeho současnou podobu vytvořily tři epochy: kolonizační období středověku, klasicistní výstavba a výstavba moderní, přibližně v období tzv. první republiky a protektorátu. Všechny po sobě zanechaly jak stavební památky, tak stopy urbanistických koncepcí ve struktuře města.

První epocha, 13. století, vytvořila středověké tržní město (*villa forensis*) na pravidelném půdorysu kolem dnešního Starého náměstí. To se stalo centrem obce namísto staré, raně středověké osady kolem rotundy sv. Kateřiny.¹ Klasicismus, v třebovských podmínkách znamená převážně 1. polovinu 19. století, přinesl poprvé podstatnější růst obce přes hranice dané ve 13. století.² Kromě toho poznamenal většinu fasád starších objektů ve městě.³ V obou obdobích se však v kvalitě ani kvantitě českotřebovské architektury nerealizovalo nic, co by neodpovídalo stavu běžnému v ostatních městech regionu.⁴ Epochou, která Českou Třebovou po architektonické stránce výrazně odlišila od okolních měst, je moderní výstavba ohraničená zhruba lety 1918 a 1945 a spojená především se zdejším železničním uzlem.

Česká Třebová byla již od poloviny 19. století železniční křižovatkou, ovšem pro mladou ČSR se stala jednou z nejdůležitějších. S významem třebovského železničního uzlu souvisí přestavba a rozšíření nádraží, jehož hlavní část proběhla v letech 1920–1924,⁵ i demografický rozvoj města, který si opět vyžádal novou bytovou výstavbu a objekty občanské vybavenosti. S významem nádraží pak souvisí i fakt, že výstavba ve Třebové neustala s vypuknutím druhé světové války jako mnohde jinde, ale pokračovala, byť ovšem v ochuzené podobě.

¹ Emanuel Poche, *Umělecké památky Čech I*, Praha 1977, s. 200.

² Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1996, s. 526.

³ V Uměleckých památkách Čech se uvádí 8 obytných objektů s dochovanými stopami klasicismu na fasádách nebo ve vyřezávaném dekoru vrat. Emanuel Poche, *Umělecké památky Čech I*, Praha 1977, s. 200.

⁴ Srovnat můžeme s blízkým Ústím nad Orlicí a jeho pravidelným náměstím, kam bylo sídliště přeneseno z původní osady na soutoku Tiché Orlice a Třebovky kolem poloviny 19. století. I v Ústí nalezneme značné množství klasicistní architektury.

⁵ <http://www.zelpage.cz/clanky/projekt-monografie-stanic-ceska-trebova>, vyhledáno 18. 7. 2014.

Modernistická výstavba České Třebové nebyla až donedávna příliš předmětem zájmu kulturních historiků a památkářů. Obec si sice svých pamětihodností cenila, jak dokládá například rekonstrukce rotundy sv. Kateřiny z roku 1920, ovšem kulturní význam meziválečné architektury byl doceněn až v roce 2006. Tehdy byly domy čp. 97 a čp. 72 v Hýblově ulici prohlášeny nemovitou kulturní památkou. Modernistickou architekturu ve Třebové pak na seznamu kulturních památek reprezentuje ještě jeden objekt, jehož vznik období 1918–1945 těsně předchází, Gymnázium na Tyršově náměstí.⁶

Cílem tohoto textu je přispět k poznání významného, ale nepříliš známého a zkoumaného období v architektonickém a stavebním vývoji České Třebové, letům 1918–1945. A to zejména na základě analýzy dobových pramenů a dostupné literatury, dále v souvislosti s terénními průzkumy současného stavu.

⁶ <http://www.ceska-trebova.cz/profil.asp?p1=1007>, vyhledáno 28. 5. 2014.

1 Literatura a prameny

Česká Třebová se vyznačuje poměrně dávnou historiografickou tradicí. První stať o dějinách města vyšla v *Památkách archeologických* již v roce 1871.⁷ Určitou pozornost věnuje vlastivěda druhé poloviny 20. století meziválečné výstavbě jako rámci politických a sociálních dějin města, ovšem po faktografické stránce zaostávají dobové publikace za produkcí, vycházející po roce 1990.⁸ Tento nezájem zapříčinil jednak poměrně malý časový odstup, jednak nedoceníení meziválečné architektury socialistickým režimem z hlediska ideologického.

Na produkci vlastivědné literatury po roce 1990 má významný podíl především městské muzeum. Velkou část své existence se potýkalo s nevyhovujícími prostorovými podmínkami a v posledních desetiletích (do roku 2012) s absencí expozičních prostor.⁹ Publikační činnost jeho pracovníků tak do jisté míry stálou expozici nahrazovala. Meziválečné architektuře se věnuje zejména Miroslav Kaňka. Jeho stať o architektu Vanickém,¹⁰ vydaná v ročenke muzea, zasazuje třebovské stavby do širšího evropského kontextu. Hledá souvislosti mezi třebovskými realizacemi Vanického a jeho zahraničními vzory, dobovými, západní Evropě tehdy vlastními trendy. Ostatní literatura nevybočuje z rámce běžné regionální historiografie. Architektury se dotýká pouze částečně, v souvislosti s jinými náměty.

Rozsáhlejší pozornost věnovali historikové českotřebovskému nádraží a železnici. Literatura tohoto typu se věnuje především dráze jako technické a dopravní stavbě, architektonické stránce budov přikládá méně významu.¹¹

V letech 2000 a 2001 vyšla popularizační dvoudílná práce *Toulky minulostí*

⁷ Jan Orth, Příspěvek k dějepisu České Třebové, in: *Památky archeologické IX*, Praha 1871, s. 834–842.

⁸ Např.: Milan Mikolecký, *Česká Třebová 1278–1978: sborník vydaný k 700. výročí trvání České Třebové*, Praha 1979, 112 s.

⁹ <http://www.mmct.cz/muzeum.php>, vyhledáno 22. 11. 2014.

¹⁰ Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 83–110.

¹¹ Pavel Halamka – Ivan Dobiáš – Ladislav Landa, *150 let železnice v České Třebové*, Česká Třebová 1995, 136 s. – Mojmír Krejčířík, *Česká nádraží II*, Litoměřice 2005, s. 76–84.

Českořebovska.¹² Pojímá dějiny města od pravěku do 20. století z hlediska politického, kulturního, průmyslového a náboženského. Nedostatkem, daným popularizačním charakterem práce, je zlomkovitost údajů a absence řádného poznámkového aparátu. Přehledně zpracoval urbanistický vývoj Třebové Karel Kuča v encyklopedii *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.¹³ Zpracování je nutně stručnější, ale přehledné a členěné tak, že umožňuje srovnávací analýzu s vývojem dalších podobných sídel.

Někteří trebovští stavitelé a architekti v meziválečném období své návrhy publikovali v odborném tisku. Pravidelným přispěvatelem *Stavitelských listů* byl Jan Duchoslav. Vedle původně předpokládané podoby staveb – při realizaci často pozměněné – zde nalezneme i zdůvodnění zvolených postupů přímo od jejich tvůrců. Někdy články přecházejí až do teoretických úvah o významu architektury a svého druhu slohových manifestů.¹⁴ Publikace se dočkala i rozsáhlá dobová analýza regulačního plánu od Vojtěcha Vanického.¹⁵

Souvislé zpracování meziválečného trebovského urbanismu a architektury doposud neexistuje a předkládaná práce si klade za cíl mezeru vyplnit. Pokud literatura vykazuje značné kvantitativní nedostatky, je nutno obrátit pozornost k pramenům. K většině staveb se dochovala projektová dokumentace dostupná zejména v archivu města Česká Třebová v rámci odboru výstavby, Státního okresního archivu v Ústí nad Orlicí a v Národním archivu v Praze ve fondu Ministerstva železnic.

Doposud nevyužitý pramen, informující o přijímání jednotlivých staveb komunitou, představují články v regionálním tisku (*Orlický obzor*, *Východočeský obzor*, *Vpřed!*, *Náš kraj*, *Východ*), z něhož je v textu vícekrát citováno. Odrážejí jak klima ve trebovské společnosti, tak místní politické klima a vliv obojího na velké stavební projekty.

¹² Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Českořebovska 1*, Česká Třebová 2000, 295 s. – Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Českořebovska 2*, Česká Třebová 2001, 448 s.

¹³ Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1996, s. 522–527.

¹⁴ Např.: Vojtěch Vanický, K řešení nejmenšího domu, *Stavitel X*, 1929, s. 66–69.

¹⁵ Jaroslav Vaněček, Česká Třebová, *Stavba měst a venkovských obcí V*, 1931, s. 49–65.

2 Předpoklady modernistické výstavby

Česká Třebová se stala jednou z prvních železničních stanic a křižovatek v Čechách, když přes ni byla vedena trať Olomouc – Praha (1845) a Česká Třebová – Brno (1849).

Zdejší nádraží leželo na křížení spojů mezi hlavními městy „historických“ zemí, dále odtud vedla železnice přes Olomouc do surovinové základny státu, na Ostravsko. Tato dráha pokračovala přes Čadcu dále na Žilinu a Košice. Trať Košice – Česká Třebová – Praha¹⁶ tvořila dopravní páteř republiky. Vzhledem k dobové převaze železniční dopravy nad silniční, jak v objemu materiálu, tak v rychlosti, byla vysoce významná jak z hlediska hospodářského, tak vojenského.

O významu třebovského nádraží svědčí i III. vojenské mapování [1] z roku 1875.¹⁷ Zde je nádraží zachyceno jednak půdorysem, jednak výrazným označením „*Bahnhof*“, které u jiných, méně významných stanic na mapě chybí. Jeho hlavní budova je opatřena rizalitem a technické objekty se kolem ní seskupují na půdorysu připomínajícím cour d'honneur barokních zámků. Mapa též zachycuje poměrně rozsáhlé provozní zázemí nádraží, včetně točny.

S železniční křižovatkou přišel do města i nebyvalý demografický rozvoj. Kolem roku 1850 měla Třebová cca 3 000 obyvatel (běžný počet pro drobná zemědělská městečka regionu). Do začátku 20. století se jejich počet zdvojnásobil.¹⁸ Tento nárůst souvisí kromě železnice s druhým faktorem v modernizaci Třebové, s textilním průmyslem. Domácké tkalcovství se v regionu rozšířilo již v hluboké minulosti. Nové

¹⁶ Železniční mapa ČSR, 1 : 200 000, Praha 1925, http://www.klubtgm.cz/img/galerie/mapa_csr_z.jpg, vyhledáno 18. 7. 2013.

¹⁷ III. vojenské mapování – mapový list 4057_1, 1 : 25 000, Vídeň 1876, http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=640&lang=cs&z_width=1024&z_newwin=1&map_root=3vm&map_region=25&map_list=4057_1, vyhledáno 18. 7. 2013.

¹⁸ Statistické údaje, které růst města dokládají, shromáždil ve svém díle Karel Kuča. V r. 1843 mělo město 522 domů, v roce 1921 1037, v roce 1930 1425. V roce 1843 žilo ve Třebové 3 080 obyvatel, v roce 1880 4 572, v roce 1900 již 6 050, v roce 1921 8 044, roku 1930 pak 9 629. Později i v souvislosti s krizí vývoj stagnuje. V roce 1947 má město pouhých 9 073 obyvatel (ve snížení hraje roli likvidace židovské a německé menšiny v předchozích letech). Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1996, s. 523.

úrovně textilní výroba ve Třebové dosáhla během druhé poloviny 19. století, kdy v blízkém Parníku (dnes část města) vyrostla továrna patřící vídeňské textilní firmě Hermann Pollacks Söhne.¹⁹ [2] S tímto velkým zaměstnavatelem souvisí příliv nového obyvatelstva, hledajícího práci.

Vedle dělníků přivedly železnice i textilka do obce střední třídu, tedy úředníky a různé řídicí pracovníky, kteří se stali jako noví členové obce konzumenty kvalitnější architektury, a to vedle státu, jehož se týkala zejména výstavba v souvislosti s nádražím. Připomenout lze i další trebovský průmysl, který fungoval po první světové válce – železniční strojírenské dílny, dvě parostrojní pily, pivovar, dva parní mlýny, cihelny, výrobu tkalcovského zboží, výrobu bednářského zboží a další menší provozy.²⁰

Jak železnice, tak textilní průmysl jako základní faktory nového urbanismu se musely do jisté míry etablovat. Proto ještě v roce 1875 představuje jediný moderní stavitelský projekt objekt nádraží. Na již zmíněné vojenské mapě má samotné město ještě zcela středověký charakter: semknuté bloky budov kolem pravidelného náměstí a rozptýlenou, vesnickou zástavbu podél komunikací, které Třebovou spojují s okolím.

Počátky moderní výstavby Třebové můžeme hledat až v devadesátých letech 19. století.²¹ Z roku 1912 pochází gymnázium projektované Aloisem Dryákem. [3, 4] Rozsáhlejší školský komplex člení jednoduchý, ale monumentální dekor v geometrické secesi, nezapírající inspiraci v renesančním tvarosloví (obloučkový motiv štítu). Alois Dryák byl ve Třebové činný i pro soukromé objednavatele. V letech 1908–1909 vystavěl v Mlýnské ulici čp. 900 vilu obchodníka Miroslava Vyskočila. Stavebníkem byl obchodník s obilím a vápnem.²² Jde tedy o profesi spojenou s dopravním ruchem železniční křižovatky.

Moderní růst města po urbanistické stránce zachovává původní komunikace, mezi nimiž nově vzniká pravidelná uliční síť. Mezi Starým náměstím a nádražím, které spojuje nově proražená ulice, vyrůstají nájemní a veřejné budovy, na okrajích se rozvíjí

¹⁹ Michal Horák, *Z historie České Třebové, Město Česká Třebová: oficiální web města*, http://www.ceska-trebova.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=2175&id=2038, vyhledáno 28. 5. 2014.

²⁰ Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1996, s. 524.

²¹ Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1996, s. 526.

²² Vila Miroslava Vyskočila, *Slavné vily.cz* [online], <http://slavnestavby.cz/?i=3163/vila-miroslava-vyskocila>, vyhledáno 28. 5. 2014.

výstavba rodinných domů a vil. Ta výrazně překračuje někdejší obvod obce a zahušťuje zástavbu mezi vlastní Třebovou a s ní postupně srůstajícími okolními vesnicemi, zejména s Parníkem.²³

²³ Karel Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1996, s. 526.

3 Stavitelé a architekti České Třebové

V meziválečném období působilo v České Třebové poměrně velké množství stavebních firem, obvykle s kontinuitou z předchozí epochy Rakouska-Uherska. Vedle inženýrů a architektů v těchto firmách hráli významnou roli i řemeslníci a absolventi průmyslových škol. Většina vlastníků firem byli místní rodáci, na větších zakázkách někdy spolupracovalo několik společností (např. Konsorcium stavitelů pro stavbu škol na Farářství).²⁴ Existenci značného množství stavebních firem, které se musely zároveň vyrovnávat s konkurencí „přespolních“ stavitelů a architektů, umožnil velký stavební boom, který Třebová v popisovaném období zažila.

3.1 Stavební firmy a podnikatelé²⁵

- Firma František Brázda – zakladatel se do Třebové přistěhoval z Třebíče. Podnik vedl společně s dvěma dospělými syny. V roce 1926 odešel do Prahy a třebovskou firmu Brázda předal bratru Vilémovi, jehož stejnojmenný syn později působil jako sochař. Jeho práce zdobí některé fasády ve městě, např. čp. 268 v Litomyšlské ulici.
- Stavební závod František Císař
- Firma Rössler a Kudlík, architekti a stavitelé – společníky firmy byli ing. František Rössler, rodák z Třebové, a zednický mistr Karel Kudlík. Oba muži se seznámili ve Vídni. Firmu založili kolem roku 1908, po návratu do Rösslerova rodiště. Firma se výraznou měrou podílela na meziválečné výstavbě Třebové, rodinnými domky počínaje a novou nádražní budovou konče. Mimo to spolupracovala na opevňování státní hranice. Od července roku 1937 až do září roku 1938 budovala objekty lehkého opevnění v prostoru Králického Sněžníku. V jiných úsecích pak stavěla doplňkové stavby, kasárny, ubytovací chaty osádek lehkého opevnění, protitankové překážky atd.²⁶
- Jan Duchoslav – stavitel a architekt z České Třebové. Pracoval samostatně,²⁷ v letech

²⁴ Martin Šebela, Stavitelé České Třebové, *Českotřebovský zpravodaj*, 1996, č. 2, s. 35.

²⁵ Není-li uvedeno jinak, jsou informace v této kapitole převzaty z: Martin Šebela, Stavitelé České Třebové, *Českotřebovský zpravodaj*, 1996, č. 2, s. 35–36.

²⁶ http://www.zpravodaj.probit.cz/2012/4_12web/Gregar_o_firme%20Rössler_kudlik.htm, vyhledáno 9. 6. 2014.

²⁷ Pavel Vlček, *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 149.

1925 až 1927 působil jako společník Františka Fajfra.

- František Fajfr – absolvent průmyslovky v Pardubicích a vyučený tesař. Od roku 1901 pracoval jako stavbyvedoucí u firmy Plašil, od roku 1925 byl společníkem Jana Duchoslava, v roce 1927 se osamostatnil. S Plašilem, Duchoslavem a dalšími třebovskými staviteli spolupracoval v letech 1930–1936 v rámci Konsorcia pro stavbu škol.
- Antonín Šimek – absolvent brněnské průmyslové školy pracoval zpočátku jako asistent firmy Rössler a Kudlík, později se osamostatnil.
- František Holeček – zednický mistr pracující i jako stavitel. Sám i projektoval, ovšem v tradičním duchu.²⁸
- Ing. Jaromír Lom – stavitel, který např. v roce 1938 budoval koupaliště v údolí Křivolík.²⁹
- Plašil – stavitel a jednatel Konsorcia, které stavělo v letech 1919–1920 nouzovou kolonii v Benátkách.³⁰
- Vladimír Bezrounka – jeho firma neměla sídlo přímo ve Třebové, ale v Parníku.

3.2 Vojtěch Vanický (1898–1983)

Umělecky nejvýznačnějším architektem působícím dlouhodobě ve Třebové byl Vojtěch Vanický. Narodil se v roce 1898 v nepříliš vzdálené Horní Sloupnici v učitelské rodině. Po studiu průmyslové školy v Brně strávil tři roky praxí na stavbách, mimo jiné i u třebovských firem Františka Brázdy a Rössler a Kudlík. V letech 1922 až 1925 studoval na Akademii výtvarných umění architekturu, nejprve u Jana Kotěry a po jeho smrti u Josefa Gočára. Talent projevený ve výuce mu vynesl nejen státní stipendium, ale i práci v Gočárově ateliéru. Již při škole a poté i po studiu Vanický s Gočárem spolupracoval, a to až do roku 1930. Vzhledem k útlumu stavebnictví v rámci ekonomické krize Vanický, jakož i další mladí architekti, opustil Prahu a zakotvil jako učitel na stavební průmyslovce v Hradci Králové. Zde učil až do roku 1960, kdy odešel

²⁸

<http://www.slavnevilky.cz/vily/pardubicky/rodinny-dum-miroslava-zednika>, vyhledáno 6. 9. 2013.

²⁹

Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Česko-třebovska 2*, Česká Třebová 2001, s. 106.

³⁰

SOKA Ústí nad Orlicí, fond Archiv města Česká Třebová, inv. č. 749, sign. A, karton č. 103.

do důchodu. Zemřel v roce 1983.³¹

Architektonické tvorbě se věnoval v době studií a poté zhruba do roku 1930. V tomto období také hojně publikoval v odborných periodikách. Poté, co se stal středoškolským učitelem, však obě činnosti velmi omezil, postupně se staly spíše jeho volnočasovou aktivitou a celou druhou polovinu života se zcela věnoval pedagogice.³²

Architektonická i teoretická tvorba vycházela zpočátku z díla učitelů, což se projevuje užitím klasické kompozice staveb i častým využíváním estetiky obnaženého cihlového zdiva. K tomu se přidávají vlivy sovětského konstruktivismu, architektury západoevropských zahradních měst a hnutí De Stijl.³³ Postupně v jeho tvorbě převládá čistý funkcionalismus, kterým se zabývá i teoreticky.³⁴

Jak bylo u funkcionalistických architektů poměrně časté, Vanický chápal architekturu jako sociálně významný obor. Jedním z úkolů architektury by měla být spoluúčast na tvorbě důstojných životních podmínek veškerého obyvatelstva. Vanický se tohoto úkolu ujímal zejména snahou o projektování a realizaci ekonomicky dostupného, hygienicky a prostorově vyhovujícího bydlení pro nejširší vrstvy společnosti.³⁵ Nesklouzl k dobovým extrémům, které v rámci tvorby nového bydlení chtěly rozvrátit dosavadní způsob života (různé kolektivní domy), ale naopak chtěl dosavadní způsob života podpořit jeho zkvalitněním. Detailem, který to dosvědčuje, jsou sušárny ovoce či uhelny jako zázemí jeho funkcionalistických venkovských domků.³⁶

Sám svoji snahu o hledání dostupného a důstojného bydlení pro společnost charakterizuje výstižnými slovy: „Řešit nejmenší dům znamená v první řadě nalézt lidskou základnu člověka, jehož prostředky jsou nejmenší, nalézt ukojení všech jeho

³¹ Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 84.

³² Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 87.

³³ Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 84.

³⁴ Vojtěch Vanický, K nové architektuře, *Stavitelské listy XXVI*, 1930, s. 3–4.

³⁵ Vojtěch Vanický, K řešení nejmenšího domu, *Stavitel X*, 1929, s. 66–69.

³⁶ Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 85–86.

*potřeb a funkcí životních způsobem dnešní kultury bydlení odpovídajícím, nalézati pro něho maximum m² a m³ chráněného prostoru a obytné plochy, na níž by mohl žít za minimálních nákladů. Současně pak nalézati dokonalý způsob ekonomizace stavební.*³⁷

Své architektonické představy Vanický z velké části zhmotnil právě pro Českou Třebovou, ať už formou realizovaných staveb, nebo jen návrhů. Není ostatně vyloučeno, že tahanice kolem regulačního plánu pro město, který vytvořil, mohly přispět k jeho pozdějšímu rozhodnutí opustit architektonickou činnost a věnovat se plně pedagogice. O osobním spojení Vanického s Třebovou svědčí i to, že ho jeden z kolegů ve svých pamětech označil výrazem „*Třebovák Vanický*“.³⁸ O jednotlivých návrzích a realizacích pojednám níže.

3.3 Josef Polášek (1899–1946)

Architekt Josef Polášek, původně vyučený zedník z Boršova u Kyjova, prošel vzděláním na pražské Uměleckoprůmyslové škole u Pavla Janáka. Kromě díla tohoto předního představitele rondokubismu (pardubické krematorium, palác Adria v Praze a jiné) na formování Poláškovy architektonického výrazu působily i dvě studijní cesty do Holandska (v letech 1925 a 1928).

Po studiích pracoval ponejvíce pro město Brno, zpočátku jako asistent Bohuslava Fuchse. První vlastní realizaci – kostel v Kyjově – uskutečnil v roce 1927. Později stavěl v Boskovicích, Přerově, ale zejména v Brně. V duchu funkcionalismu se jeho častým námětem stala problematika hygienických, moderních školních budov a důstojného a zároveň levného bydlení. Oběma tématům se věnoval po praktické i teoretické, publikační stránce (časopisy *Stavitel*, *Index*, *Architektura*).

Ve třicátých letech se Poláškův čistý funkcionalismus proměňuje. Stává se více individuálním, důraz klade na estetiku kombinace hmot a tvarů. Oblíbený prvek Poláškovy mladší tvorby představuje užití kruhových luxferů, které lze pokládat za vzdálený ohlas Pavla Janáka.

Několikrát získal Polášek příležitost konfrontovat moderní stavitelství a své názory s historickou architekturou (rekonstrukce Nové radnice v Brně, stavba spořitelny ve Velkém Meziříčí nebo v Boskovicích). Vždy projevil pietní přístup k hodnotné starší

³⁷

Vojtěch Vanický, K řešení nejmenšího domu, *Stavitel X*, 1929, s. 66.

³⁸

Jan Sokol, *Moje plány*, Praha 2004, s. 135.

architektuře.

Z osobního života Josefa Poláška lze připomenout jeho angažovanost mezi levicovými intelektuály nebo osobní zájem o lidové stavitelství. V roce 1939 se oženil, ale již roku 1946 předčasně zemřel na tuberkulózu.³⁹

V České Třebové Polášek projektoval dva nájemní domy v Nádražní ulici, čp. 329 a 1626.

³⁹

<http://www.bam.brno.cz/architekt/24-josef-polasek>, vyhledáno 7. 11. 2014.

4 Architektonické úpravy památek a jejich areálů

Ve sledovaném období proběhly ve městě mimo novou výstavbu rekonstrukce některých nemovitých památek, případně architektonické úpravy jejich areálů. Největší pozornost vzbudila rekonstrukce rotundy sv. Kateřiny.

Rotunda sehrála významnou roli v osídlování povodí Tiché Orlice ve 13. století. Poté, co roku 1905 rostoucí Třebové přestal dostačovat hřbitov kolem rotundy a město zřídilo nový v jiné části katastru, ztratila rotunda význam hřbitovní kaple a začala chátrat. V roce 1916 pro nevyhovující technický stav ustalo konání bohoslužeb. 27. září roku 1918 c. k. Zemský památkový úřad vyzval českotřebovskou městskou radu k nápravě. Městský úřad reagoval dopisem, v němž argumentoval nedostatkem šindele a nedostatkem financí obecně. Odmítl výzvu rakousko-uherské památkové péče i pozdější výzvu Ministerstva školství a národní osvěty ČSR (27. 9. 1919). Intenzitu hledání financí dokládá intervence města u ministra, třebovského rodáka Gustava Habrmana, v otázce státního příspěvku na opravu rotundy. V roce 1919 uvolnilo ministerstvo na rekonstrukci částku 23 340 Kč, v následujících letech dosáhla podpora státu celkové výše 74 045 Kč. Rozdíl mezi výší státní subvence spolu s dalšími příspěvky a skutečnými náklady hradila obec ze svých prostředků.

Stavební činnost probíhala od června roku 1920 do května 1921, následující rok pokračovaly drobné práce v interiéru rotundy a na dalších objektech areálu (zvonice, hřbitov),⁴⁰ prováděné firmou Rössler a Kudlík, která zvítězila ve veřejné soutěži zadané městskou radou.

Rekonstrukční práce odhalily četné pozůstatky jednotlivých fází stavebního vývoje kaple. Významnější a zachovalejší z nich byly prezentovány (odkryv florálních sgrafit z druhé poloviny 16. století, obnova původní komunikace areálem přes zvonici).⁴¹ Stavební firma prorazila bránu, zazděnou po roce 1840 při přeměně zvonice v márnici.⁴² Nedostatkem z památkového hlediska byla absence odborného dohledu nad

⁴⁰ Jana Voleská, K dějinám církevních staveb farnosti Česká Třebová, in: *Českotřebovská farnost v historii*, Česká Třebová 2004, s. 158.

⁴¹ Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Českotřebovska 2*, Česká Třebová 2001, s. 77–78.

⁴² Jana Voleská, K dějinám církevních staveb farnosti Česká Třebová, in: *Českotřebovská farnost v historii*, Česká Třebová 2004, s. 156.

vlastním průběhem prací a odborným zaznamenáním stavebních fragmentů a situací. Památkový úřad se omezil na konzultace nad plány.⁴³

Anonymní redaktor vytýká českotřebovskému obyvatelstvu malý zájem o rotundu, potažmo o památky jako takové, na druhou stranu se zmiňuje o nevhodnosti a nebezpečnosti volného pohybu dětí po areálu kaple,⁴⁴ což svědčí o tom, že minimálně zvědavost mladé generace tato památka vzbuzovala. Jinde se uvádí dopis „z řad obecnstva“,⁴⁵ kde se autor táže, jak využít nákladně opravenou stavbu, pokud už ji komunita nepotřebuje jako hřbitovní kapli, a přichází na myšlenku zřídit v rotundě expozici městského muzea, nebo pisatelův názor o tom, že zřízenec pečující o expozici by se měl starat i o starý hřbitov.⁴⁶

Zájem veřejnosti souvisí s místem, které kaple sv. Kateřiny zaujímá v životě městské komunity. V lidové tradici je význam stavby podtržen názory o velmi starém původu stavby („snad již z konce 11. stol.“⁴⁷) nebo pohádkou o osobní účasti světice na budování kaple.

V zimě let 1918/1919 se ozvaly radikální hlasy, kterým vadilo, že na náměstí pojmenovaném nově Masarykovo se nachází mariánský sloup coby symbol katolické církve. Začalo se plánovat zbourání sloupu a jeho případné nahrazení pomníkem legionářů. Zasáhly centrální úřady v Praze a stržení sloupu jako historické památky zabránily. V regionálním tisku se však i potom ozývaly hlasy srovnávající jednoduchý sloup ve Třebové s velkými monumenty baroka (sloup v Poličce) a docházející k názoru, že sloup není dílo dostatečně hodnotné umělecky, zato však škodlivé ideově.⁴⁸

Lze souhlasit, že sloup ve Třebové je velice nevýrazný, odpovídá chudobě venkovského poddanského města 18. století. Velice podobné ostatně najdeme i v okolních lokalitách (Ústí nad Orlicí, Brandýs nad Orlicí). Má však nezastupitelnou roli ve vizuálním charakteru Starého náměstí, [5] kde vytváří výškový doplněk horizontálně

⁴³ Jana Voleská, K dějinám církevních staveb farnosti Česká Třebová, in: *Českotřebovská farnost v historii*, Česká Třebová 2004, s. 158.

⁴⁴ Oprava kaple sv. Kateřiny, *Východ III*, 1920, č. 67, 28. 8., s. 6.

⁴⁵ Co s kaplí sv. Kateřiny?, *Východ III*, 1920, č. 68, 4. 9., s. 6.

⁴⁶ Co s kaplí sv. Kateřiny?, *Východ III*, 1920, č. 68, 4. 9., s. 6.

⁴⁷ Oprava kaple sv. Kateřiny, *Východ III*, 1920, č. 67, 28. 8., s. 6.

⁴⁸ Vladimír Velešík, Českotřebovská farnost v letech 1918–1948, in: *Českotřebovská farnost v historii*, Česká Třebová 2004, s. 95.

působící obytné zástavbě.

Naskytá se otázka, zda radikální politické kruhy ve městě skutečně chtěly sloup strhnout. Pokud by měly v úmyslu zopakovat pražský čin Franty Sauera, Národní výbor v Praze by jim to nezakázal. Spíše šlo o snahu předvést se patřičně pokrokově na domácím politickém kolbišti. Svým způsobem se v tisku hlasitě proklamovaná snaha bourat sloup propagačně hodila i druhé, katolické straně. Když v roce 1921 neznámí pachatelé zničili dvě drobné sakrální památky na okraji městského katastru, farnost to považovala za proticírkevní čin vzešlý z dobových nálad.⁴⁹

Ve sledovaném období se uskutečnil ještě jeden urbanisticky významný akt, při němž se manipulovalo s historickými památkami. V roce 1939 město přemístilo barokní sochy z mostku přes Třebovku v lokalitě Zámostí.⁵⁰ [6] Mostek se boural a nahrazoval větším, odpovídajícím jednak úpravám toku říčky, jednak rozšiřování silnice (dnešní Lidická ulice). Sochy byly nově vztyčeny u kostela sv. Jakuba, kolem schodiště vedoucího z Hýblovy ulice k hlavnímu průčelí chrámu. Sochy sv. Jana Nepomuckého (1712), sv. Barbory (1719) a sv. Josefa (1899) se dočkaly drobnějších oprav při vztyčování na novém místě. Socha sv. Kateřiny (1717), významná jako připomínka patronky rotundy i sochařským provedením (reliéf na podstavci), byla již předtím (roku 1928) restaurována.⁵¹

Z urbanistického hlediska přemístění soch zasáhlo do podoby města, neboť sochy nebyly určeny do prostoru mezi architekturou, navíc neodpovídají slohově klasicistnímu kostelu. Zboření mostku osazeného galerií soch ochudilo malebný celek osady Zámostí.

⁴⁹ Vladimír Velešík, Českotřebovská farnost v letech 1918–1948, in: *Českotřebovská farnost v historii*, Česká Třebová 2004, s. 95.

⁵⁰ Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Českotřebovska 2*, Česká Třebová 2001, s. 112.

⁵¹ Emanuel Poche, *Umělecké památky Čech A/J*, Praha 1977, s. 201.

5 Významné projekty

5.1 Obytné domy

Nouzová obydlí

Město se dlouhodobě potýkalo s bytovou nouzí. Jednak se vzrůstem významu železniční křižovatky po vzniku ČSR přišlo v krátké době velké množství nových zaměstnanců, jednak se Třebová stala dočasnou zastávkou některých uprchlíků z nepokoji zmítaného evropského východu. Dále možnosti zaměstnání na železnici a v třebovském průmyslu přitahovaly sociálně neukotvené lidi, z nichž mnozí práci nakonec nenalezli, ale z různých důvodů ve městě zůstali. Uvádí se, že v roce 1919 bydlelo na 300 železničních zaměstnanců ve městě provizorně v kůlnách, upravených chlévech nebo se nacházelo ve stavu soudní výpovědi z bytu.⁵²

Pro sociálně slabé obyvatelstvo a zaměstnance železnice městská rada hledala ubytování. Dočasným řešením se stalo zakoupení dřevěných objektů s lepenkovou střechou, tzv. „*karanténních baráků*“,⁵³ ze zrušeného tábora polských utečenců v Chocni. Po postavení ve Třebové (část Benátky) byly nově zkolaudovány v roce 1920. Každý z objektů obsahoval 26 místností pojatých jako samostatné byty. Po 25 letech měly být likvidovány, přestože nakonec sloužily až do počátku padesátých let.⁵⁴ Při hledání vhodného místa se hledal kompromis tak, aby byla plocha jinak nevyužitelná a zároveň pro bydlení přijatelná.⁵⁵ Bourání v Chocni a stavbu ve Třebové provedli místní stavitelé (firmy Plašil, Císař, Rössler a Kudlík), sdružení pro tento účel v Konsorciu pro stavbu obecních bytů v České Třebové. Oproti původnímu stavu uprchlického tábora provedli některé úpravy zkvalitňující poněkud bydlení (cihelné podlahy, omítky atd.).⁵⁶

Město si uvědomovalo, že nouzová obydlí pouze dočasně oddalují eskalaci bytového problému, a tak hned v roce 1919 začalo hledat vhodné pozemky pro

⁵²

SOKA Ústí nad Orlicí, fond Archiv města Česká Třebová, inv. č. 749, sign. A, karton č. 103.

⁵³

Schůze, *Bratrství I*, 1919, č. 20, 9. 8., nestr.

⁵⁴

Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Česko-třebovska 2*, Česká Třebová 2001, s. 74.

⁵⁵

Ze schůze zastupitelstva, *Východočeský obzor XV*, 1919, č. 26, 8. 8., nestr.

⁵⁶

SOKA Ústí nad Orlicí, fond Archiv města Česká Třebová, inv. č. 749, sign. A, karton č. 103.

výstavbu běžných bytových domů. Našlo je v místě zvaném Farářství a získalo do majetku směnou s třebovským děkanstvím. Do roku 1921 zde vyrostla skupina bytových domů čp. 1101–1112. Další nájemní domy od roku 1920 budovalo Stavební a bytové družstvo železničních zřízenců v České Třebové. Tyto objekty vznikaly v blízkosti městských bytových domů.⁵⁷ Výstavba jednak zahušťovala doposud málo využitý prostor mezi starým městem a železnicí, jednak vyřešila nejsilnější projevy bytové nouze. Ta vzhledem k ruchu kolem železnice nepřestala být jedním z hlavních problémů města po celé sledované období.

Na podzim roku 1938 bytový problém prudce eskaloval. Do Třebové, která se stala pohraničním městem, proudili uprchlíci ze zabraného pohraničí, železničáři a příslušníci finanční stráže a celních úřadů. V roce 1939 město nechalo na Farářství vybudovat dva dvoupatrové činžovní domy (čp. 1621 a 1622), které měly mít nájemné uzpůsobené možnostem uprchlíků. S tím souvisely velmi úsporné prostředky vynaložené na budování objektů – byty neobsahovaly vlastní koupelnu, každý dům disponoval dvěma společnými.

V době jejich výstavby do Třebové proudila další vlna uprchlíků, tentokrát z odtrženého Slovenska. Na začátku protektorátu ve městě uvízlo i několik kočovnických rodin, kterým bylo zabráněno v dosavadním způsobu života. O celkové situaci vypovídá statistika z roku 1940, kdy v obci žilo 88 uprchlických rodin, nepočítaje rodiny železničních a veřejných zaměstnanců.⁵⁸

Na základě zkušeností z dvacátých let obec hledala řešení ve výstavbě nouzových dřevěných baráků, proti čemuž se postavilo ministerstvo sociální a zdravotní správy s tím, že jde o opatření dočasné, a tudíž investičně nevýhodné. Doporučuje výstavbu (klasických) zděných činžovních domů. Nabízí pomoc s financováním a vyzývá k využití hypoték. Píší-li, že „*touto cestou obec zmírní mnoho trpkosti*“,⁵⁹ nelze za tím nevidět lehkou připomínku toho, že protektorátní úřady potřebují k novým poměrům loajální obyvatelstvo. V konečném důsledku byly stavěny zděné, trvalé domy, ovšem s nejnižším možným vybavením, a tedy i náklady.

⁵⁷ Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Česko-třebovska 2*, Česká Třebová 2001, s. 75.

⁵⁸ SOKA Ústí nad Orlicí, fond Archiv města Česká Třebová, sign. V D/2, inv. č. 866/9, karton č. 221.

⁵⁹ SOKA Ústí nad Orlicí, fond Archiv města Česká Třebová, sign. V D/2, inv. č. 866/9, karton č. 221.

V roce 1940, brzy před plánovaným vypršením životnosti „choceňského Polska“, vybudoval v jeho sousedství stavitel Duchoslav zděná nouzová obydlí s byty o 1 místnosti (+ spíž a malá předsíň). Přes jeho strohost obydlí vybavil základním hygienickým zařízením. Vlastní WC pro každý byt umístil do samostatného objektu vedle bytových domů. Pro všechny společné navrhl dvě prádelny a sušárny prádla.⁶⁰ Svému účelu, bydlení pro sociálně nejslabší občany města, sloužily až do devadesátých let. Tehdejší obyvatelé domy zcela zdevastovali. Poslední ránu nouzové kolonii zasadila povodeň. V letech 1996 a 1999 město nechalo objekty zbořit a jejich nájemníky převedlo do nově vystavěných objektů v jiné části města.⁶¹

V roce 1941 vyrostl objekt nouzového bydlení čp. 1650 ve Skuhrovské ulici. Vzhledem k eskalaci válečného konfliktu v tomto roce a jeho dopadu na ekonomiku se již o zděné budově neuvažovalo. Pod vedením stavitele Františka Fajfra byl zhotoven dům na zděné podezdívce s trémovou konstrukcí vyplněnou heraklitovými deskami. I na tak provizorní stavbu se obtížně shromažďovaly finance.⁶² Prameny uvádějí, že v tomto roce bylo ve městě přes dosavadní výstavbu sociálního bydlení 243 uchazečů o byt, z toho 30 „velmi potřebných“.⁶³

Bytové domy čp. 1101–1112 (Čtverec)

Čtvercový blok nájemních domů čp. 1101–1112 (Konsorcia pro výstavbu obecních domů v České Třebové) mezi ulicemi Masarykova, Habrmanova, Na Trubech a J. Drobného) na Farářství [7, 8, 9] dokládá dramatický stav města těsně po první světové válce. Mohutná bloková architektura je s výjimkou drobných reliéfů s geometrizovaným rostlinným motivem bez ozdob či slohových znaků. Dlouhou frontu průčelí narušuje jen nevýrazné hmotové pročlenění věžovitých půdních nástaveb nárožních domů komplexu. Celek vzhledově odpovídá podmínkám vzniku, snaže co nejrychleji vybudovat co největší a nejlevnější bytový dům. Tímto posláním i architektonicky se podobá sousednímu komplexu domů čp. 1113–1119, který pochází z téhož období, a s

⁶⁰ Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Česko-třebovska 2*, Česká Třebová 2001, s. 74.

⁶¹ Martin Šebela, *Nouzové baráky v Benátkách, Česko-třebovský zpravodaj*, 1997, č. 1, s. 37.

⁶² SOKA Ústí nad Orlicí, fond Archiv města Česká Třebová, sign. V D/2, inv. č. 866/4, karton č. 220.

⁶³ SOKA Ústí nad Orlicí, fond Archiv města Česká Třebová, sign. V D/2, inv. č. 866/4, karton č. 220.

vedlejšími bytovými objekty čp. 1400, 1142 a 1143 tvoří úsek města se zástavbou jednotného charakteru.

Komplex domů čp. 1101–1112 vyrostl v letech 1919–1921 jako reakce města na demografické, a tedy i bytové problémy.⁶⁴ Třebová tímto a dalšími objekty řešila situaci, která hrozila netušenými důsledky. Vzhledem ke společenskému vření v tehdejších Československu bylo pro představitele města nezbytné uchovat sociální smír.

Během výstavby se nedostatečnost obecních financí projevila velmi rychle a stavitelé začínali ostře vymáhat platby. Městská rada se rozhodla řešit situaci půjčkou. Vzhledem k obecně špatné situaci poválečné ekonomiky nebylo však snadné sehnat úvěr.⁶⁵ Městský advokát, JUDr. Bazínek, se nabídl, že přes své kontakty zprostředkuje úvěr od Náhradního pensijního ústavu cukrovarnického v Praze. Pro tento účel si vyžádal 100 000 Kč z obecní pokladny. Z pramenů není zcela zřejmé, zda mělo jít o úplatek pro činitele pensijního ústavu nebo o Bazínkovu zprostředkovatelskou provizi. Bazínek pravděpodobně neměl žádné písemné dokumenty svědčící o efektivnosti jeho údajných kontaktů.

Půjčka do města ovšem nepřicházela, a když se městská rada otázala přímo v ústavu, jeho představitelé se velice ostře ohradili proti tomu, že by oněch 100 000 Kč měli převzít i proti tomu, že by jednali na základě takového úplatku.⁶⁶ Bazínek tvrdil, že peníze činiteli ústavu, kterého ovšem nemůže jmenovat, předal. Později, pod tíhou tlaku pensijního ústavu, změnil verzi na to, že je na nádraží v Pardubicích převzal jemu zcela neznámý muž s kvítečkem (odtud novinářské označení „*Kvítečková aféra*“).⁶⁷ Aféra po 10 letech vyšuměla do ztracena a nikdo nebyl po právní stránce postížen. Dluh městské pokladny se podstatně zvýšil. Aféra vážně narušila pozici národně socialistické strany, k níž patřil tehdejší starosta Hendrych v obecní politice. Ztráta peněz za „zprostředkování“ úvěru se stala jednou z příčin prudkého zvýšení nájemného v roce 1925. Bazínek sám se stal silně neoblíbenou osobou, musel se vzdát funkcí v místním

⁶⁴ Zvýšení obecních činží na Farářství, *Východ VIII*, 1925, č. 10, 7. 3., s. 7.

⁶⁵ Ještě k vyplacené provizi, *Bratrství X*, 1927, č. 9, 24. 2., nestr.

⁶⁶ 100 000 Kč, *Východočeský obzor XX*, 1924, č. 20, 15. 5., nestr.

⁶⁷ Národní demokraté a národní socialisté dosud kryjí úplatkovou aféru v České Třebové, *Orlický obzor V*, 1929, č. 32, 9. 8., nestr.

Sokole⁶⁸ a ve stavebním družstvu.⁶⁹

Tzv. Brázdův dům čp. 286 [10]

Architektonický primát v rámci města získala budova prosklením vnější stěny části objektu a funkčním propojením bytu majitele s obchody k pronájmu v rámci jednoho objektu.

Dům vybuďovala v roce 1926 stavební firma Brázda. Nároží objektu tvoří zkosení styku dvou uličních fasád, čímž vzniklo samostatné, úzké průčelí. To díky jeho malé šířce získalo výrazný vertikální charakter, zvýrazněný vysokým trojúhelným štítem, balkonem a vertikálně komponovaným figurálním reliéfem. Takto pojaté nároží dávalo jednopatrovému domu s půdní nástavbou výrazně výškový charakter a jistý gotizující vzhled. Neobvyklý prvek představoval ateliér v půdní nástavbě, kde tvořil syn majitele firmy, akademický sochař Vilém Brázda. Ateliér k intenzivnímu osvětlení užíval skleněnou stěnu směrem do ulice a skleněnou klenbu.

Architekturu v dalších desetiletích částečně znehodnotily úpravy spjaté se změnou funkce budovy (snesení balkónu, po předčasné Brázdově smrti roku 1931 zrušení ateliéru a přeměnění v patro s běžnými stěnami).⁷⁰ Původní kontrastní barevné členění fasád nahradilo současné nevýrazné.

Obytný dům s obchodem čp. 97

Na místě rodného domu národního buditele Jana Hýbla vyrostl v roce 1927 dům knihkupce Trávníčka s obchodem v přízemí. Firma zde zřídila pobočku a sklady pro zásobování východočeských prodejen.

V roce 1927 podal Dominik Trávníček žádost o povolení stavby rohového domu. Obchodní a bytový dům s obchodními prostory v přízemí a bytovými jednotkami v patrech sousedil s domem elektrotechnika Miloslava Bartoníčka.⁷¹ Dvoupatrová nárožní budova na půdorysu tvaru nepravidelného pětiúhelníku byla dle původních

⁶⁸ Dr. Bazínek, *Orlický obzor* V, 1929, č. 9, 27. 2., nestr.

⁶⁹ Valná hromada stavebního a bytového družstva v České Třebové jedná o úplatkové afěře, *Orlický obzor* VII, 1931, č. 27, 26. 6., nestr.

⁷⁰ http://zpravodaj.probit.cz/2011/11_11web/Brazda_Vernisaz_rec.htm, vyhledáno 21. 6. 2014.

⁷¹ Zápis ze dne 5. srpna 1927, MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 97, k. ú. Česká Třebová.

půdorysných plánů [11, 12] Jana Duchoslava postavena z betonového a lomového zdiva (základy) v kombinaci s plnými pálenými cihlami.

Roku 1929 zažádal majitel o povolení k rozšíření chodby za účelem užívání těchto prostor jako garáže pro automobil.⁷² Garáž město přechodně povolilo dle původního zamýšlení majitele domu za dodržení bezpečnostních podmínek, přičemž sloužila zároveň jako vchod do domu.⁷³ Následujícího roku požádala firma Baťa, jako nový majitel, o povolení ke stavebním úpravám obchodních prostor a domu (adaptace obchodních místností v přízemí a obuvnické dílny v patře), v roce 1936 na zřízení strojní správkárny.⁷⁴

Rodinný dům Miroslava Zedníka čp. 1421

Funkcionalistickou vilu manželů Zedníkových (čp. 1421) v ulici Bratří Hubálků (spojnice centra s oblastí nádraží) vybuodoval roku 1929 českotřebovský stavitel František Holeček podle návrhu architekta Vanického. Manželé Zedníkovi, kteří se do České Třebové stěhovali ze Sloupnice, oslovili mladého architekta poté, co je neuspokojil nevýrazný návrh Františka Holečka.⁷⁵

Vanický navrhl typicky funkcionalistický objekt vyznačující se stupňovitou kompozicí hmoty a nepřerušnými liniemi pásových oken. [13, 14] Jednopatrový dům, doplněný půlkruhovým přízemním rizalitem, získal terasy na plochých střeších jako jedna z mála trebovských realizací, kde se ploché střechy nesetkaly s odporem. Terasy i výrazný balkon zvětšovaly plochu zahrady, která sama byla architektonicky pojata, jak ukazuje Vanického časopisecky publikovaný návrh domu. Pravděpodobně z finančních důvodů se projekt nakonec realizoval v poněkud okleštěné podobě. Stavebníci vypustili vstupní pětiosou sloupovou pergolu s pravoúhlými rámy při nástupu z ulice k

⁷² MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 97, k. ú. Česká Třebová. Žádost městské radě ze dne 9. října 1929 o zřízení garáže.

⁷³ MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 97, k. ú. Česká Třebová. Vyjádření Městského úřadu vůči Městské stavební kanceláři ze dne 11. října 1929.

⁷⁴ MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 97, k. ú. Česká Třebová. Zápis ze dne 7. října 1930, Zápis z prosince 1930, Povolení užívání ze dne 18. ledna 1931, Oznámení o místním šetření ze dne 31. března 1936.

⁷⁵ Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 87.

předloženému krytému entré. Za mírně předloženým vstupem následovala obdélná hala, z níž byla přístupná kuchyně, pokoj a ložnice, zabírající půlkruhově vypouklý prostor rizalitu, do jehož osy Vanický navrhl umístit manželské lůžko. Z haly se po strmém betonovém schodišti přicházelo do prvního patra s chodbovou sítí vedoucí k hostinským pokojům.⁷⁶ [15, 16] Vanický navrhoval dům s cílem poskytnout maximální pohodlí jeho obyvatelům, jak dokládají některé zajímavé detaily, například sprcha zabudovaná ve střešní terase, určené k odpočinku a slunění.⁷⁷

Rodinné domy čp. 1408–1414

Vanický v roce 1928, kdy zároveň projektoval vilu Miroslava Zedníka, reagoval na požadavek radnice po návrzích finančně dostupného bydlení vyšší kvality, než poskytovaly bytové domy. Pro výstavbu určila radnice pozemky na Jelenici, mimo vlastní jádro města a zároveň sousedící se zalesněným masivem vrchu Jelenice, který dodnes představuje rekreační oblast města.

Vanický vypracoval návrh, který zohledňuje nejvyspělejší dobové zásady levného, finančně i prostorově úsporného a zároveň kvalitního bydlení. V projektu lze spatřovat ohlasy dobové výstavby holandské a německé.⁷⁸

Vanický navrhl řadovou zástavbu sestávající se z prostřídání dvou typových domů označených A a B. [17, 18] Typ A měl v přízemí obytnou kuchyň s příslušenstvím, v patře velkou ložnici a šatnu. Přízemí typu B zaujímala kuchyně a obývací pokoj a příslušenství. V patře se nacházely dvě ložnice, příslušenství a šatna. Oba typy disponovaly sklípkem a dvorkem s přístavkem pro prádelnu a uhelnu.⁷⁹ [19] Domy též navrhl s plochými střechami, které (ve Třebové tradičně) vyvolaly negativní ohlasy.⁸⁰

V návrhu lze pozorovat důraz na praktickou stránku života v domcích. Vanický

⁷⁶ Rodinný dům Miroslava Zedníka, *SlavneVily.cz* [online],
<http://www.slavnevily.cz/vily/pardubicky/rodinny-dum-miroslava-zednika>, vyhledáno 16. 8. 2014.

⁷⁷ Rodinný dům Miroslava Zedníka, *SlavneVily.cz* [online],
<http://www.slavnevily.cz/vily/pardubicky/rodinny-dum-miroslava-zednika>, vyhledáno 16. 8. 2014.

⁷⁸ Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 88.

⁷⁹ Vojtěch Vanický, K řešení nejmenšího domu, *Stavitel X*, 1929, s. 68–69.

⁸⁰ Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 88.

zvolil řadovou formu zástavby s předzahrádkami a s praktickou obslužnou cestou vzadu za zahradami určenou pro dopravu paliva, odvoz odpadků a další „špinavý provoz“. Snahu funkcionalismu podílet se na řešení sociální problematiky vidíme v promíšení obou stavebních typů (A i B) s tím, že typ A je určen pro dělnictvo, typ B pro střední vrstvy, nebo, slovy architekta: „*lidskou základnou (typu A) je poměr pracujícího člověka... lidskou základnou (typu B) je poměr intelektuála.*“⁸¹

Vanický publikoval své návrhy v odborném časopise, kde je doplnil i podrobným teoretickým zdůvodněním, významným i pro studium Vanického (potažmo obecně funkcionalistického) náhledu na roli architektury v řešení sociálních otázek.⁸² Pro představu o dobových poměrech ve Třebové je pak příslušný článek Vanického stručnou charakteristikou projektu nakloněných osob. Uvádí, že na realizaci projektu nesou zásluhu ing. Bidlo a městský stavební inženýr H. Hršel. Vyzvedává také zásluhy firmy Šimek, která zdařilou kalkulací ještě snížila předpokládanou cenu projektu, a tím domy přiblížila dokonce i méně majetným zájemcům, než bylo předpokládáno.⁸³

Návrh na výstavbu obytného domu čp. 1400

V roce 1929 zadala městská rada soutěž na výstavbu bytového domu na obecních pozemcích na Farářství. Vzhledem k tomu, že ulice, u níž měl dům vzniknout, vedla souběžně s kolejemi a v poměrné vzdálenosti od centra i budovy nádraží, šlo o plochu vyhrazenou pro nízkopříjmové obyvatele. Z návrhů, které se v soutěži sešly, vyniká projekt Jana Duchoslava. Domy provedl jako funkcionalistické. Tři bytové domy – dva řadové a jeden nárožní – obsahují 51 malometrážních bytů. Dlouhé průčelí člení balkony a poněkud ustupující středové bloky, do nichž stavitel umístil schodiště a chodbu. Půdorys je navrhován s cílem co nejvíce snížit stavební náklady, a tím i snížit budoucí nájemné. Půdorys také nepočítá s běžnou kompozicí pavlače nebo dlouhé chodby přístupné jedním schodištěm, odkud se vchází do bytů. Místo toho Duchoslav přichází s myšlenkou několika schodišť. Z každého vychází krátká chodba jdoucí

⁸¹ Vojtěch Vanický, K řešení nejmenšího domu, *Stavitel X*, 1929, s. 68.

⁸² Vojtěch Vanický, K řešení nejmenšího domu, *Stavitel X*, 1929, s. 66–69. Nákrasy projektu na s. 201–204.

⁸³ Vojtěch Vanický, K řešení nejmenšího domu, *Stavitel X*, 1929, s. 69.

domem kolmo k uliční čáře. Odtud se vchází vždy do čtyř sousedících bytů.⁸⁴ [20, 21] Bytový dům se nakonec realizoval v jiné podobě.

Bytový dům čp. 1400 (Červeňák)

Bytový dům čp. 1400 vystavěla v roce 1929 (podle projektu Vojtěcha Vanického) firma Rössler a Kudlík, která zvítězila v architektonické soutěži. [22] Dům obsahuje 88 malometrážních bytů, přístupných z pavlačí, společné prádelny a sušárny a sklepy na uhlí. Na pavlače se vstupuje centrálním schodištěm umístěným v zalomení půdorysu budovy. Je širší, než bývá obvyklé, a celé je osvětluje okno procházející všemi patry. Architekt tím chtěl dosáhnout dojmu pokračování uličního chodníku, veřejné a bezpečné komunikace i v domě. [23] V projektu počítá s budoucím zvyšováním bytového standardu nájemníků a do bytů zavádí instalace umožňující v budoucnu přebudování části plochy kuchyní na malé koupelny.

Průčelí do ulice (a tedy i k železnici, která tvoří druhou stranu ulice) provedl v režném zdivu, které kontrastuje s bílým emailovým nátěrem oken. Aniž by tak nutně investoval do výzdoby fasád, působí stavba estetickým dojmem. Příznačné je, že v dobovém tisku je takto provedená funkcionalistická fasáda vyzdvižována co do nízké nákladnosti údržby.⁸⁵

Zpočátku výstavbu domu veřejnost postižená bytovou nouzí přijala pochvalně.⁸⁶ Brzy však opozice využila výstavbu domu uskutečněnou městem na úvěr k útokům proti městské radě. Její argumentace vycházela jednak z estetických hledisek, jednak z ekonomických. Rozlehlá budova výrazně ovlivnila vzhled obce a ne každý ji považoval za zdařilou. Objevily se stížnosti na „kasárenský“ vzhled,⁸⁷ přirovnání k „židovské sejpce“,⁸⁸ k „pyramidě“,⁸⁹ za doklad zvučely, zbytečnosti a rozmařilosti „faraona“⁹⁰ na

⁸⁴ Jan Duchoslav, Ze soutěže na stavbu činžovních domů pro Českou Třebovou, *Stavitelské listy* XXV, 1929, s. 47–49.

⁸⁵ O výstavbě obecního nájemného domu pro 88 malých bytů v České Třebové, *Orlický obzor* V, 1929, č. 4, 23. 1., nestr.

⁸⁶ H. Hršel [nezjištěno], Nájemné v novém činžovním domě, *Orlický obzor* V, 1929, č. 40, 4. 10., nestr.

⁸⁷ Stavba obytné budovy, *Vpřed!* IV, 1929, č. 6, 8. 2., s. 5.

⁸⁸ Komunistická květomluva, *Orlický obzor* V, 1929, č. 34, 23. 8., nestr.

⁸⁹ Pyramidy, *Východ* XV, 1932, č. 41, 14. 10., s. 4.

⁹⁰ Pyramidy, *Východ* XV, 1932, č. 41, 14. 10., s. 4.

trůně či na radnici.

V místním tisku i při schůzích obecní rady se hojně argumentovalo s nevyužitelností objektu. Naopak představitelé města považují obydlenost domu za uspokojivou a objekt jako takový za obci přínosný.⁹¹ Vzhledem k tomu, že opozice v různých člancích argumentuje s cca 10 neobsazenými byty (připomeňme, že v objektu jich bylo 88), se zdá, že její výhrady jsou politicky značně nadsazené.

Opravdovým a objektivně ověřitelným problémem domu čp. 1400 se však staly technické obtíže. Plochá střecha nedostatečně těsnila a objevily se problémy v souvislosti s komíny a některými zednickými pracemi. V superkolaudačním řízení roku 1931 firma Rössler a Kudlík nedostatky uznala a na své náklady zjedнала nápravu.⁹² Pro vývoj v urbanismu ve městě je významné, že zatékání střechou v domě čp. 1400 se stalo nejsilnějším argumentem odpůrců plochých střech a vedlo nakonec k omezení tohoto funkcionalistického prvku ve výstavbě města.⁹³ Ostatně i dům čp. 1400 dostal při další opravě v roce 1946 sedlovou střechu.

Miroslav Kaňka vysoko hodnotí architektonický význam budovy: „*Význam českotřebovského Červeňáku tkví v tom, že patří k první vlně novodobých pavlačových domů stavěných ještě před tím, než je jako vhodné typy malobytových domů uvedl mezinárodní kongres moderní architektury ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 1929. Časově bychom ho mohli zařadit ke skupině tehdy stavěných pavlačových domů v Německu – k hamburským cihlovým domům Paula Franka z let 1927–1931, k pavlačovým domům lídra Bauhausu Hannese Meyera v Desavě...*“⁹⁴

Obchodní a obytný dům čp. 1503

Projekt na obchodní a bytový dům s nárožím, inspirovaným moderními cihlovými domy Tuschendijken v Rotterdamu od Jacoba Johannese Ouda, vznikl roku 1931 z rukou Vojtěcha Vanického. Vanický zamýšlel postavit komplex komerčních prostor

⁹¹ Radniční hospodářství, *Východ XIV*, 1931, č. 7, 14. 2., s. 6. – Dům čp. 1400, *Východ XIV*, 1931, č. 8, 21. 2., s. 4. – Činžovní dům čp. 1400, *Bratrství XIV*, 1931, č. 8, 26. 2., nestr.

⁹² MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1400, k. ú. Česká Třebová.

⁹³ V rozkladu komunistické strany, *Orlický obzor VII*, 1931, č. 8, 27. 2., nestr.

⁹⁴ Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 89.

s šesti bytovými jednotkami v patrech. Stavbu přízemní části provedla firma Adolf Šimek a dokončila roku 1932. Odborná živnostenská škola v rámci uliční zástavby navazovala boční fasádní plochou na jedno z křídel domu.⁹⁵ V první etapě stavby (přízemí schválené k užívání) tvořily objekt betonové základy, vertikální zděné konstrukce s výkladci se skleněnými výplněmi. Horizontální konstrukci v podobě betonového stropu kryla plochá dřevocementová střecha. V nároží situovaný průchod rozdělval obě křídla budovy (dvě samostatné obchodní místnosti s vlastním vstupem).⁹⁶ [24, 25]

V roce 1950 přistoupilo Východočeské konzumní úsporné a výrobní družstvo („Jednota“) k vybourání dvou příčných zdí v průchodu, které dělily dva obchodní prostory, čímž vznikla jedna místnost a vchod do průchodu byl zazděn.⁹⁷ Roku 1988 vznikly nové plány na dostavbu dvou pater propojených s budovou školy ve všech podlažích, která patrové prostory provozovala pro své účely.⁹⁸ Exteriér téměř zachoval Vanickým plánovanou podobu. Keramické obložení nároží zůstalo zachováno a stejný materiál tvoří v prvním a druhém patře vertikální pásy mezi vnitřními okenními osami na křídle budovy směřujícím do Habrmanovy ulice.

Nerealizovaný obchodní a bytový dům na místě čp. 42

V roce 1931 navrhl architekt Vanický projekt domu na nároží Wilsonovy (Nádražní) ulice a Starého náměstí. Podloubí směrem do náměstí z roku 1830 mělo být jako doklad historické kontinuity zachováno. Na místě měl vzniknout architektonicky pozoruhodný hybrid moderní a klasicistní budovy, který by na rohu vstupoval o jedno nové pole podloubí do boční ulice a zastřešoval chodník, v zadní části dlouhé parcely by se vracel zpět na původní stavební čáru a vytvářel ve Wilsonově ulici prosklenou frontu

⁹⁵ MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1503, k. ú. Česká Třebová. Zápis o místním šetření ze dne 27. září 1933.

⁹⁶ MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1503, k. ú. Česká Třebová. Zápis ze dne 15. listopadu 1932, Plán na postavení obchodního a obytného domu z července 1931.

⁹⁷ MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1503, k. ú. Česká Třebová. Povolení adaptace prodejny „Jednoty“ ze dne 7. prosince 1950.

⁹⁸ MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1503, k. ú. Česká Třebová. Povolení adaptace prodejny „Jednoty“ ze dne 7. prosince 1950.

několika pronajímatelných obchodů s proskleným arkýřem.⁹⁹ [26]

Podobný projekt spojující dvě odlišné stavební epochy do jednoho celku byl ve Třebové realizován až na začátku 21. století výstavbou nové budovy muzea a jejím funkčním a pohledovým propojením se starším objektem, který se vyznačuje jednou z nejbohatších klasicistních fasád ve městě.

Obytné domy architekta Josefa Poláška

V Nádražní ulici se dochovaly dva pozoruhodné funkcionalistické domy od předního brněnského architekta Josefa Poláška. Třebová leží již mimo jeho tvůrčí oblast. Proto můžeme Poláškovy domy pokládat za další příklad intenzivního vlivu železnice na trebovský urbanismus. Stejně jako Vanický, Václavek a jiní i Polášek je tvůrcem z metropole, který se z širokého regionu angažoval pouze v komunikačně velevýznamné Třebové. Jak velkou roli hrála u zapojení těchto architektů do výstavby města otázka železnice a jakou případně další vlivy, se snad v budoucnu stane předmětem vlastního výzkumu.

Poláškovy funkcionalistické domy v Nádražní ulici, nájemní dům Ladislava Mehla z roku 1932 (čp. 329)¹⁰⁰ [27] a nájemní dům MUDr. Štěpánkových z roku 1939 (čp. 1626),¹⁰¹ [28] představují jeho typické realizace, uplatňující složitější pročlenění hmot průčelí horizontálními liniemi oken a balkonů a vertikálním oknem osvětlujícím schodiště a procházejícím výškou domu. Rizalit ve středu fasády představuje častěji užívaný prvek. Autor s ním pracoval např. na projektu vlastní vily v brněnských Stránicích nebo nájemního domu rodiny MUDr. Karla Pura v Brně v Údolní ulici z roku 1937.¹⁰² Třebovské stavby patří ovšem ke skromnějším projektům, což je dáno i rozdílem lokalit a možnostmi investora.

⁹⁹

Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 93.

¹⁰⁰ Petr Pelčák – Ivan Wahla (ed.), *Josef Polášek 1899–1946*, Brno 2004, s. 165.

¹⁰¹ Petr Pelčák – Ivan Wahla (ed.), *Josef Polášek 1899–1946*, Brno 2004, s. 166.

¹⁰² <http://www.archiweb.cz/buildings.php?type=&action=show&id=1231>, vyhledáno 7. 11. 2014.

5.2 Veřejné budovy

Dělnický dům a další spolkové objekty

Dělnický dům, též kino Svět (čp. 397 a 398), se vyznačuje zachovanou fasádou, rekonstruovanou na konci devadesátých let, s prvky odvozenými z rondokubismu. [29] Členění pro tento typ architektury užívá běžné, některé prvky přejímá ze starších slohů (arkýř jako hlavní rozčleňující prvek průčelí, věžička). Obě budovy, z nichž se Dělnický dům skládá, sjednocuje shodný dekor fasády, půdorysně, objemově i liniemi oken si uchovávají vizuální autonomii danou vývojem budovy. Konzervatismus stavby souvisí asi s menšími finančními prostředky stavebníka i s tím, že plány nejsou dílem architekta, ale místní stavební firmy.

Původně zde stál hostinec s tanečním sálem, založený roku 1831. V něm se po roce 1890 pravidelně konaly dělnické schůze a kulturní akce. Od vzniku české strany sociálně demokratické se tak událo pod její patronací. Začátkem 20. století založila strana spolek Dělnický dům, který měl za úkol získat pro dělnické hnutí trvalou základnu. Ten pak osvědčený hostinec roku 1909 pronajal a o něco později zakoupil. Budova vstoupila ve známost jako Dělnický dům a sloužila výhradně provozu strany.

Časem přestala kapacitně dostačovat. Proto bylo roku 1921 rozhodnuto o rozšíření a přestavbě. Finance dodala Československá strana sociálně demokratická, část shromáždila z veřejné sbírky. Původní předpoklad, že takto se uhradí veškeré náklady, nevyšel a strana požádala o státní subvenci, což vzbudilo značný odpor ze strany periodik konkurenčních politických stran.¹⁰³ Plány vyhotovila a stavbu řídila místní společnost Rössler a Kudlík. Statický výpočet střešní a stropní soustavy provedla Společnost pro Štěpánovy střechy z Prahy.

Tyto přípravné fáze se konaly od roku 1921. Vlastní stavba proběhla v letech 1923–1925. Stavitelé jednak zmodernizovali původní budovu hostince, jednak vedle ní vybudovali nový objekt s velkým sálem, kotelnou, uhelnou, šatnami, kavárnou a dalším zázemím pro společenské akce.¹⁰⁴ [30] Vlastní provedení se neobešlo bez technických

¹⁰³ Národní dům, *Bratrství IV*, 1922, č. 6, 9. 2., nestr.

¹⁰⁴ Dějiny výstavby Dělnického domu přehledně: mm [Milan Mikolecký], *Dělnický dům v České Třebové – minulost a současnost, Českotřebovský zpravodaj*, 1997, č. 6, s. 28–31. – plán budovy: Odbor výstavby MěÚ Česká Třebová, agenda čp. 375, k. ú. Česká Třebová.

obtíží, například statických problémů okolního terénu, s jehož zabezpečením si stavitelé nedostatečně poradili.¹⁰⁵ Již v roce 1942 pak nutně přikročili k prvním rekonstrukčním pracím.¹⁰⁶

Stavba sama i provoz po jejím dokončení byl sledován na stránkách regionálního tisku.¹⁰⁷ Mezi tiskem sociálně demokratickým a národně socialistickým se rozhořel „souboj o Dělnický dům“, který využíval argumentů typu „osobnost XY byla nalezena opilá před Dělnickým/Národním domem, Věžička na střeše Dělnického/Národního domu je jen napodobeninou věžičky na střeše politické konkurence“ atd.¹⁰⁸ Tyto slovní přestřelky trefně dokládají dobovou atmosféru kolem stavebního vývoje města a jeho prolínání s dalšími aspekty života komunity.

Národní dům se budoval současně s Dělnickým domem. Spolek Národní dům tvořený trebovským členstvem strany národně sociální zakoupil v roce 1921 bývalý hostinec Františka Hurta čp. 565 v Kozlovské ulici. V dalším roce firma Rössler a Kudlík k hostinci přistavěla taneční sál s jevištěm v tradičním, (novo)klasicistním stylu. V roce 1929 adaptovala i původní hostinec. Hmotově se budova dochovala dosud a také stále slouží restauračním účelům, ovšem fasády byly v průběhu let zjednodušeny a zmodernizovány.¹⁰⁹

Další ideovou konkurenci Dělnického domu tvořil katolický, tzv. Lidový dům. Trebovští katolíci se začali spolkově organizovat v roce 1911 (Katolická jednota Svoboda). Výraznější činnost vyvíjeli až od roku 1919 v souvislosti s Čs. stranou lidovou. Roku 1924 „pro účely katolického organizovaného lidu“¹¹⁰ zakoupili běžný městský dům čp. 646. V následujícím roce ke svému objektu přistavěli taneční sál a zřídili v něm hostinec. Tyto čistě utilitární stavební práce provedla firma Fajfr a

¹⁰⁵ Odbor výstavby MěÚ Česká Třebová, agenda čp. 375, k. ú. Česká Třebová.

¹⁰⁶ Odbor výstavby MěÚ Česká Třebová, agenda čp. 375, k. ú. Česká Třebová.

¹⁰⁷ Dělnický dům, *Východočeský obzor* XX, 1924, č. 46, 20. 11., nestr. – Dělnický dům, *Východočeský obzor* XXI, 1925, č. 3., 6. 1., nestr.

¹⁰⁸ Dělnický dům, *Východočeský obzor* XXI, 1925, č. 4, 29. 1., nestr. – Spolek Dělnický dům v České Třebové žádá o subvenci, *Bratrství* VIII, 1925, č. 38, 17. 9., nestr.

¹⁰⁹ Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Česko-třebovska 2*, Česká Třebová 2001, s. 78.

¹¹⁰ Vladimír Velešík, Českotřebovská farnost v letech 1918–1948, in: *Česko-třebovská farnost v historii*, Česká Třebová 2004, s. 106.

Duchoslav, která vyhrála soutěž (účastnily se celkem 4 zdejší podniky). Odehrávaly se tu společenské akce římskokatolických organizací a spolků.¹¹¹ Roku 1926 získala Katolická jednota Svoboda biografickou licenci.

Lidový dům, přestavěný roku 1992, představoval v původní podobě přízemní objekt se dvěma vchody a čtyřmi okny z ulice, nijak se nevymykající z běžné obytné zástavby. Výstavba a provoz Lidového domu přinesly Katolické jednotě značné dluhy. Situaci řešila převedením dluhů na ručitele nebo majetků na jiné katolické spolky v obci. Provoz Lidového domu dluhy i přes tato opatření zatížily až do konce první republiky.¹¹²

Budova církve českobratrské

Bez ohledu na předbělohorskou tradici se obnova činnosti Jednoty českobratrské ve Třebové na konci 19. století setkala se spíše odmítavým postojem. Katolická většina šířila o nemnoha příslušnících protestantské církve různé pomluvy, a tak členů přibývalo jen pomalu. Dlouhou dobu jim proto jako shromaždiště postačila místnost v soukromém bytě.¹¹³

Rozvoj Jednoty, později přejmenované na Církev bratrskou, nastal po roce 1918 v souvislosti s kampaní „Pryč od Říma“ i s příchodem železničářských rodin, které pocházely z méně katolického prostředí. Dosavadní provizorní modlitebna přestala dostačovat a připravovalo se vybudování prostorného a důstojného centra místní církevní komunity. Za peníze získané jednak dary bohatších souvěrců, jednak sbírkou, členové Jednoty v roce 1925 zakoupili pozemek a ještě téhož roku na něm vyrostl objekt spojující faru a modlitebnu.¹¹⁴ Šlo o pozemek levnější, ležící přímo u kolejiště, proto se k projektu co do bezpečnosti museli vyjádřit zástupci železnice.¹¹⁵

Původní projekt architekta Františka Uherky, provedený stavitelem Františkem Růžičkou z brněnských Řečkovic, byl transformovaným rodinným domem. Šlo o

¹¹¹ Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Česko-třebovska 2, Česká Třebová 2001*, s. 83–84.

¹¹² Vladimír Velešík, *Česko-třebovská farnost v letech 1918–1948*, in: *Česko-třebovská farnost v historii*, Česká Třebová 2004, s. 106–108.

¹¹³ R. Staněk [nezjištěno], *Církev bratrská, Česko-třebovský zpravodaj*, 1995, č. 10, s. 43.

¹¹⁴ R. Staněk [nezjištěno], *Církev bratrská, Česko-třebovský zpravodaj*, 1995, č. 10, s. 43.

¹¹⁵ MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1183, k. ú. Česká Třebová.

přízemní budovu s patrovou nástavbou (akcentovanou plastikou kalicha) směrem do ulice. Tato patrová nástavba ukrývala farářův byt a společenské prostory komunity. V přízemní části s mansardovou střechou¹¹⁶ se nacházel velký sál sloužící jako modlitebna. [31, 32] Exteriér této části objektu včetně stříditého dekoru fasád se nijak nevymykal z produkce rodinných domků střední třídy.¹¹⁷

Hotel Padevěť

V polovině 19. století se na ekonomicky výhodném místě u železnice budoval hotel, nazývaný Dařílkův. Jako nejluxusnější ubytovací zařízení v městečku si ho v roce 1866 jako dočasný útulek vybral i rakouský vojevůdce Benedek. Stará klasicistní budova, stavěná ještě jako běžný zájezdní hostinec, však s rozvojem města přestávala dostačovat. Když po roce 1918 budovu koupil Václav Padevěť (po němž neslo zařízení i nový název), přikročil k rekonstrukci, která spočívala v technických úpravách a rozšíření (výstavba chlévů). Práce provedla firma Rössler a Kudlík na počátku dvacátých let.

O něco později byla stará budova zcela přestavěna a získala svoji současnou strohou, ale monumentální podobu. Ač nejde o umělecky příliš náročnou stavbu, okolnosti její realizace slouží jako doklad jedné z možných cest, jimiž se do Třebové dostávaly moderní stavitelské směry.

V druhé polovině dvacátých let vedla Hotel Padevěť vdova Padevěťová s dvěma dospělými dcerami. V době výstavby nového nádraží se v hotelu ubytovali někteří pracovníci, včetně mladého stavebního technika Františka Krejčího z Okřešan u Pardubic. Ten se zde seznámil s mladou Boženou Padevěťovou a po nedlouhém čase se vzali. Novomanželé se odstěhovali za prací do Prahy, kde se Krejčí věnoval stavitelské činnosti. S růstem provozu na českotřebovském nádraží rostly ovšem i obraty paní Padevěťové, a proto se v druhé půli dvacátých let rozhodla k celkové modernizaci svého hotelu. O pomoc požádala zetě. Ten navrhl stavbu i řídil její realizaci. Vše bylo dokončeno roku 1928, načež se manželé Krejčí přestěhovali do Třebové a František převzal řízení hotelu.¹¹⁸ V následujícím období se Hotel Padevěť stal nejmodernějším

¹¹⁶ V roce 1932 nahrazena sedlovou.

¹¹⁷ MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1183, k. ú. Česká Třebová.

¹¹⁸ Martin Šebela, Z historie hotelu Padevěť: Před 70 lety získal hotel Padevěť svou dnešní podobu,

ubytovacím zařízením v širokém okolí, které si nezdalo ani s podniky v metropoli (padesát hostinských pokojů, autogaráže, v roce 1929 vystavěna hotelová čerpací stanice).¹¹⁹

Hotel Padevěť je monumentální budovou s vertikálně členěným průčelím. Absencí dekoru i zdůrazněním moderních prvků (nápis AUTOGARÁŽE vyvedený v reliéfu na fasádě) se hlásí k funkcionalismu, přestože je třeba brát v potaz, že jde o dílo stavitele, nikoliv architekta. Hlavní vchod zdůrazňuje rizalit, převyšující římsu, se zvýrazněným plastickým nápisem HOTEL PADEVĚŤ. Zaoblené nároží budovy vytváří kontrast k ostatním, vždy pravoúhlým plochám stěn budovy. [33]

Chlapecká škola čp. 1500 (Červenka) [34, 35, 36]

V roce 1929 pověřil starosta Josef Dytrt architekta Vanického vypracováním projektu chlapecké měšťanské a obecné školy na Farářství.¹²⁰ Pedagogická komise, která roku 1928 provedla inspekci stávajících školních objektů, novou výstavbu jednoznačně doporučila. Konstatovala, že dosavadní objekty nevyhovují moderním pedagogickým koncepcím ve zcela základních věcech (nehygienické toalety s neřešeným větráním, malá světlost tříd, absence hřišť, zahrad, dílen či tělocvičen). Situování většiny objektů uprostřed staré zástavby znemožňovalo případné rozšíření a dostavby. V roce 1929 bylo odhadnuto, že dle počtu dětí dorůstajících školnímu věku již v roce 1931 se kapacita zcela vyčerpá.¹²¹

Projekt architekta Vanického se stal „veřejným tématem“. Po problémech se střechou na domě čp. 1400 architekta přiměli k přepracování projektu a vypuštění plochých střech, určených původně k odpočinku dětí, případně i výuce na čerstvém vzduchu.¹²² Vysloveně populisticky se tisk postavil i proti cihlovým fasádám (kvůli

Českotřebovský zpravodaj, 1998, č. 11, s. 30–32.

¹¹⁹ Martin Šebela, *Z historie hotelu Padevěť: Před 70 lety získal hotel Padevěť svou dnešní podobu*,

Českotřebovský zpravodaj, 1998, č. 12, s. 34.

¹²⁰ Miroslav Kaňka, *Akademický architekt Vojtěch Vanický, II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 90.

¹²¹ SOKA v Ústí nad Orlicí, fond Archiv města Česká Třebová, sign. XII A/9, inv. č. 980, karton č. 262.

¹²² Změna při projektované stavbě školy, *Vpřed!* IV, 1931, č. 4, 12. 2., s. 4.

nimž je ostatně budova v obci známa jako „Červenka“¹²³). Jako příklad lze uvést formulaci: „Pan projektant asi velkých vavříků si neodnese. Je zapotřebí opatrně postupovat nebo budeme mítí Třebovou brzy celou červenou.“¹²⁴ Ostatně populismus se v debatě o škole vyskytoval minimálně stejně často jako věcné argumenty ekonomického rázu. Nechyběla ani upozornění tisku, že šířitel toho či onoho názoru je železničář, který se do Třebové přistěhoval zdaleka,¹²⁵ a čtenáři je tím podsouváno, že takový člověk jaksi není plnohodnotný Třebovan.

Přestože odpor v rámci lokální politiky stavbu poněkud oddálil, díky intenzivní podpoře, které se projektu dostalo od starosty Dytrta, a intenzivní propagaci projektu (třebovská škola, moderní, hygienická, světlá, „stane se vzorem ostatním městům...“¹²⁶) se nakonec stavět začalo. Vzhledem k velkorysému Vanického projektu a nedostatečnosti obecní pokladny se stavělo po etapách. V první etapě (1931–1932) vyrostl jen jeden z plánovaných dvou objektů. Realizaci provedlo stavební konsorcium firem Plašil – Šimek – Duchoslav – Fajfr.¹²⁷ Druhou etapu odložily problémy konce třicátých let na neurčito. V okleštěné podobě se realizovala až za změněných sociálně politických podmínek po druhé světové válce (dokončeno roku 1950).¹²⁸

Zvraty s válečnými pokusy o dostavbu školy ilustrují problémy s výstavbou v dané epoše obecně. V létě roku 1938 okresní školní výbor uložil městské radě dokončit projekt s tím, že během uplynulých let se naplnily kapacity nové budovy – jejího dokončeného křídla – a je tedy nutno stavbu dokončit. Starosta nechal vypracovat rozpočet a již tehdy z projektu kvůli úspoře vyřadil ředitelskou vilu. V prosinci roku 1939, za nových poměrů, obec získala půjčku. Druhá etapa výstavby měla být zahájena v létě dalšího roku. V červnu roku 1940 však Zemská školní rada protektorátu dostavbu školy ve Třebové zakázala.¹²⁹ Tento zákaz nesouvisel s omezováním výstavby ve

¹²³

Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 90.

¹²⁴

Nová škola, *Vpřed!* V, 1930, č. 30, 24. 7., s. 2.

¹²⁵

Nová škola, *Vpřed!* V, 1930, č. 29, 17. 7., s. 2.

¹²⁶

Nové chlapecké školy v České Třebové, *Náš kraj* IV, 1930, č. 14, 4. 7., s. 2.

¹²⁷

Stavba školní budovy, *Východ* XIV, 1931, č. 38, 19. 9., s. 6.

¹²⁸

Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 90–91.

¹²⁹

SOKA v Ústí nad Orlicí, fond Archiv města Česká Třebová, sign. XII A/9, inv. č. 980, karton č. 262.

válečném období obecně, byl vydán konkrétně pro třebovskou školu.¹³⁰ Velmi hypoteticky se lze domnívat, že zde hrály úlohu germanizační snahy Němců. Třebová představovala po celou první republiku český ostrov v převážně německém okolí a tento její charakter se po Mnichovu ještě zvýraznil. Každé ztížení možnosti vzdělávat české děti v českých školách by v této situaci bylo pro Němce výhodné. Moderní škola dle Vanického projektu by jistě posílila sebevědomí zdejší české komunity.

Původní Vanického plán počítal s dvěma trakty školních budov, ředitelskou vilou, tělocvičnou a dalšími objekty spojenými chodbami a seskupenými kolem ústředního nádvoří. V tomto uspořádání lze vidět odraz gočárovského klasicismu¹³¹ (budova magistrátu v Hradci Králové). V budově Vanický uplatňuje nejmodernější architektonické i pedagogické poznatky, inspirované americkými a holandskými zkušenostmi,¹³² zejména důraz na světlo (např. prosklená střeška tělocvičny) a hygienu (promyšlený systém větrání a vysoušení mokrých dětských oděvů při nepohodě).

Architekt myslel i na prostor, v němž by dojíždějící žáci v bezpečném a zdravém prostředí vyčkávali na spoj domů.¹³³ Zadání projektu obsahovalo požadavek, aby učebna sloužila šedesáti žákům, což architekt akceptuje, ale zároveň zadavatele upozorňuje na pedagogickou výhodnost méně početných tříd. O tom, jak architekt Vanický k projektu školy přistupoval, svědčí jeho vlastní slova: „*exterieur a interieur školy musí být projevem čisté konstruktivní a materiálové pravdy, jednoduchý a prostý, ale zato vkusný, aby se stal sám učitelem a příkladem dnešního oprostěného vkusu doby, aby se stal vychovatelem moderní estetiky... Dokonalá učebna je vlastní architektonický problém dnešní moderní školy... velikost dítěte je měřítkem celé školní budovy...*“¹³⁴

Habrmanova škola práce

V roce 1929 se dosavadní občasně hlasy volající po pokračovací škole pro

¹³⁰

SOkA v Ústí nad Orlicí, fond Archiv města Česká Třebová, sign. XII A/9, inv. č. 980, karton č. 262.

¹³¹

Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 90.

¹³²

Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 90.

¹³³

MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1500, k. ú. Česká Třebová.

¹³⁴

Průvodní zpráva k projektu chlapeckých škol, MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1500, k. ú. Česká Třebová.

řemeslníky staly natolik silnými, že městská rada myšlenku přijala za svou. Roku 1931 vypsal soutěž, jejímž vítězem se stal stavitel Jan Duchoslav. Vlastní stavbu realizovalo v letech 1932–1934 konsorcium firem Duchoslav, Fajfr, Plašil a Šimek.¹³⁵

Duchoslav dodal původně dva návrhy, z nichž městská rada vybrala finančně úspornější. I ten byl následně z ekonomických důvodů zjednodušen.¹³⁶ Přesto nová budova školy vyhovovala po stránce umělecké, technické, urbanistické, hygienické a funkční. Budova se dodnes zachovala, ovšem současný stav ovlivnilo rozšíření v druhé polovině 20. století.

Duchoslav navrhl objekt ve funkcionalistickém stylu na obdélném půdorysu, s dvěma patry po stranách zvýrazněnými rizalitou a třípatrovou střední částí. Pohledově se v některých částech fasády uplatňovalo lícové zdivo. Vstup akcentovaly dvě alegorické sochy (Obchod a Živnost) místního sochaře Františka Formánka. Určitou inspiraci lze nalézt v rozrůstajícím se Hradci Králové. Zde se motiv dvou alegorických soch u vchodu do budovy objevuje u pedagogického objektu (koželužská škola) a krajského soudu. Vzhledově se budova vhodně začlenila do prostoru, zejména jako soused o málo staršího objektu chlapecké školy.¹³⁷ [37, 38]

Dokončení Habrmannovy školy zároveň završilo éru budování třebovských vzdělávacích ústavů, která započala roku 1900.¹³⁸ S dokončením nového objektu „učitelstvo národních škol vzdalo se vyučování ve prospěch nezaměstnané inteligence.“¹³⁹

5.3 Technické provozy

Nádraží

Přestavba nádraží v České Třebové představovala nejnákladnější, nejrozsáhlejší a nejkompexnější stavební podnik ve městě ve sledovaném období. Ostatně práce s různou intenzitou probíhaly od roku 1921 až do roku 1944 (připomeňme, že s dalšími

¹³⁵ Stavba školy, *Vpřed!* X, 1935, č. 32, 6. 9., s. 3–4.

¹³⁶ Jan Duchoslav, Habrmannova škola práce v České Třebové, *Stavitelské listy* XXX, 1934, s. 227, 230.

¹³⁷ Jan Duchoslav, Habrmannova škola práce v České Třebové, *Stavitelské listy* XXX, 1934, s. 226–231.

¹³⁸ Milan Mikolecký, Z dějin živnostenských škol v České Třebové, *Českotřebovský kulturní zpravodaj*, 1990, č. 4, s. 13.

¹³⁹ Stavba školy, *Vpřed!* X, 1935, č. 32, 6. 9., s. 3–4.

stavebními pracemi se v železničním uzlu začalo znovu ihned po osvobození). Kromě architektonické stránky věci obsáhla přestavba nádraží i provozní drážní aspekty, rozsáhlé zemní a hydrologické práce atd.

Původní nádražní budova vznikla v roce 1845 jako dílo architekta Jünglinga, spjatého svoji tvorbou převážně se železnicí. Po připojení brněnské trati přestalo postačovat a tak tentýž architekt postavil v polovině století budovu novou.¹⁴⁰ Obě budovy v pozdně klasicistním stylu ovlivnily dobovou výstavbu v městě (hotel Padevět, Dařílkův hostinec). S rozvojem železniční dopravy dílčí stavební adaptace přestávaly dostačovat a ozývaly se hlasy volající po modernizaci. Měla být zahájena již po roce 1911, ale pro vypuknutí světové války se nepokročilo dál než k přípravným úvahám.¹⁴¹

Vzhledem ke stěžejnímu významu třebovské železniční křižovatky pro ČSR přikročil nový stát k modernizaci v nejbližším možném termínu, v roce 1921. První etapa trvající do roku 1924 zahrnuje výstavbu nové výpravní budovy, nádražní pošty a dvou krytých nástupních ostrůvků mezi kolejemi spojených s výpravnou podchodem. Práce byly zadány zdejší firmě Rössler a Kudlík a firmě Karel Beran z Prahy.¹⁴² Vedlejší stavby pak prováděli další podnikatelé. Například železobetonový nadjezd do Semanína budoval stavitel Herzán, jehož jméno se v obci vžilo jako pojmenování stavby („*Herzánův most*“). Firma Bořkovec prováděla podjezd silnice do Litomyšle. Zakázky dostaly v hojné míře i místní řemeslnické firmy.¹⁴³

Autorem projektu nové výpravní budovy se stal architekt Vojtěch Krch z Prahy v roce 1920.¹⁴⁴ Prováděcí dokumentaci zpracovali inženýři Miloš Fikr a Josef Tkalců z Prahy.¹⁴⁵

Výpravní budova se dochovala dodnes, na rozdíl od starší klasicistní, snesené

¹⁴⁰

Mojmír Krejčířík, *Česká nádraží II*, Litoměřice 2005, s. 76.

¹⁴¹

Mojmír Krejčířík, *Česká nádraží II*, Litoměřice 2005, s. 80.

¹⁴²

Mojmír Krejčířík, *Česká nádraží II*, Litoměřice 2005, s. 80.

¹⁴³

Pavel Halamka – Ivan Dobiáš – Ladislav Landa, *150 let železnice v České Třebové, Česká Třebová 1995*, s. 42–43.

¹⁴⁴

Mojmír Krejčířík, *Česká nádraží II*, Litoměřice 2005, s. 82.

¹⁴⁵

V literatuře, zvláště regionální a popularizační se můžeme setkat se záměnou osob, které přispěly k realizaci výpravní budovy. Například se lze dočíst, že oba zmiňovaní inženýři vytvořili architektonický návrh. Pavel Halamka – Ivan Dobiáš – Ladislav Landa, *150 let železnice v České Třebové, Česká Třebová 1995*, s. 43.

v letech 1924–1925. Stavba pozoruhodně spojuje moderní detail (kubistické motivy v dekoru fasád) s klasicistním hmotovým rozložením (tři pavilony spojené nižšími křídly, vše symetricky rozmístěné) a kompozicí výzdoby (linearita, trojúhelníková kompozice středního pavilonu). K předchozím stavebním epochám odkazuje i střední pavilon, pro který jsou charakteristické dvě věžice a trojúhelný štít. Stavba tak nepostrádá jistý „zámecký“ charakter, čímž myšlenkově do určité míry navazuje na svého staršího předchůdce. [39, 40] Zdá se, že tvůrce projektu chtěl vytvořit dílo hlásící se k moderním trendům, jak by se u stavby technického účelu dalo očekávat, zároveň však musel vyhovět tradičnějšímu vkusu místních elit, případně i úředníků z vyšších míst Československých státních drah a ministerstva dopravy. O kompromisu v míře modernity výpravní budovy svědčí i původní interiéry, vytvořené v secesním duchu.¹⁴⁶ [41]

Zároveň s výpravní budovou se stavěl objekt pošty (čp. 584), stojící v těsné prostorové i funkční souvislosti s objektem Československých státních drah. Návrh vypracoval architekt Valenta, pracující pro ministerstvo pošt. Spíše utilitární budovu vzhledově podřídil svému sousedství s budovou nádraží,¹⁴⁷ což bylo respektováno i v dalším vývoji (barevné sladění obou objektů při poslední rekonstrukci).

V letech 1924–1925 proběhla další etapa výstavby – jednak snesení staré výpravní, kterou nahradily další koleje, jednak výstavba dvou nových nástupišť a prodloužení podchodu až k nim.¹⁴⁸ Ve městě (Sadová ulice) vyrostla administrativní budova drah se služebními byty. Zároveň se dobudoval podchod k železničním dílnám, který umožnil zrušit dosavadní kovové lávky. Lze uvést, že jedna z těchto lávek se dochovala – koupil ji Brandýs nad Orlicí a umístil ji do údolí Klopoty jako můstek pro pěší, směřující přes řeku Orlici k pomníku Jana Amose Komenského.¹⁴⁹

Stavební práce ve dvacátých letech probíhaly s maximálním ohledem k dopravním potřebám státu i k bezproblémovému vztahu mezi Ředitelstvím státních drah

¹⁴⁶ Mojmír Krejčířík, *Česká nádraží II*, Litoměřice 2005, s. 82. Až na malé zbytky toto vybavení postupně zaniklo. V sedmdesátých letech však interiér opět esteticky obohatila sgrafita třebovského rodáka profesora Stanislava Víši.

¹⁴⁷ Národní archiv, fond Ministerstvo železnic, inv. č. 1013, čj. 20762, karton č. 268.

¹⁴⁸ Mojmír Krejčířík, *Česká nádraží II*, Litoměřice 2005, s. 80.

¹⁴⁹ Pavel Halamka – Ivan Dobiáš – Ladislav Landa, *150 let železnice v České Třebové*, Česká Třebová 1995, s. 45.

a městem Českou Třebovou. Například nová budova výpravny se stavěla vedle nové a během přestavby kolejiště byly ty rušené napojené provizorně na nové, takže doprava téměř nedoznala omezení.¹⁵⁰ Zároveň se spory mezi drahou a městem pokud možno řešily jednáním a kompromisy. Nejtvrdší spory se týkaly ohledně využívání vodního zdroje pramene Vrbovky, o který se dělila obec, nádraží a místní mlynáři.

O dobrém vztahu mezi městem a železniční správou ostatně svědčí i jmenování projektanta železničního uzlu Třebová ing. Václava Bidla předsedou Regulační komise města.

Po roce 1925 se hlavní část prací přesunula na technické a provozní části dopravního uzlu. Zde se podílelo velké množství firem, jak to odpovídá vypisování soutěží na jednotlivé provozní objekty. Velmi často se stávala vítězem společnost Rössler a Kudlík. V letech 1929 až 1934 se stavěla výtopna, která patřila k nejmodernějším objektům svého druhu v ČSR (např. provozní náklady nové výtopny byly oproti staré o polovinu nižší). Ostatně zahájení stavby předcházela studijní cesta projektantů do průmyslových oblastí Německa. V roce 1935 vyrostly nocležny pro zaměstnance drah a výstavba nádraží pokračovala i nadále.¹⁵¹

V roce 1934 se budovala nová vodovodní soustava od pramene Vrbovky, reflektující zvýšenou spotřebu nového nádraží. Součástí se stala i čerpací stanice navržená architektem Vanickým. Ten pro potřeby železnice v České Třebové navrhl i další stavby, avšak tyto návrhy nebyly realizovány.¹⁵²

Zatímco ekonomická krize velké množství stavebních akcí v zemi zrušila nebo zkrátila, na třebovském nádraží se vzhledem k jeho strategickému významu budovalo dále (v letech 1933–1934 překladiště schopné obsloužit 18 vagonů naráz). Mimo jiné nepřerušování prací významně prospělo sociální situaci obce, neboť zde nacházelo zaměstnání velké množství občanů.

Růst třebovského nádraží nepoznamenala krize hospodářská, ale o to více ho zasáhla krize politická. Nejpozději od roku 1935 se stalo zřejmým, že agresivní politika

¹⁵⁰ Mojmir Krejčířik, *Česká nádraží II*, Litoměřice 2005, s. 80.

¹⁵¹ Pavel Halamka – Ivan Dobiáš – Ladislav Landa, *150 let železnice v České Třebové*, Česká Třebová 1995, s. 45–51.

¹⁵² Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 93.

sousedního Německa může vést, a pravděpodobně povede, k válce. Republika se na ni začala všestranně připravovat. Trať přes Třebovou byla pro obranu jistě důležitá, ale vzhledem k blízkosti některých úseků k hranicím se počítalo s jejím přímým ohrožením boji. Nádraží v České Třebové se nachází v relativně značné blízkosti hranic a u okolních vesnic, z velké části osídlených Němci, se předpokládala podpora nepřítelů. Vláda proto rozhodla o urychlené modernizaci železnice Praha – Německý Brod – Brno, která se měla stát plnohodnotnou náhradou třebovské trati v případě jejího přerušení nebo ohrožení.¹⁵³

Bezprostředním následkem tohoto rozhodnutí pro Třebovou bylo odebrání těžké stavební techniky a její přesunutí na německobrodskou železnici. V pracích na třebovském nádraží se pokračovalo, ale především ručně, a proto podstatně pomaleji. Po odklonu strojů následoval i odklon finančních prostředků. V rozhodujícím roce 1938 pak stavební práce v železničním uzlu také zkomplikovalo extrémní vytížení během květnové mobilizace, sokolského sletu a zářijové mobilizace. Vzhledem k dobovým dopravním kapacitám se masové přesuny při těchto příležitostech realizovaly převážně po železnici. Přes všechny tyto komplikace se budování vjezdového nádraží a nových kolejí ve směru na Třebovice nezastavilo až do osudného září.

Po kapitulaci před Hitlerem se všechny práce zastavily prakticky ze dne na den. Význam českotřebovského nádraží Mnichovem upadl. Třebová se stala pohraniční obcí a všechny tratě odtud vycházející v blízkosti města přerušily výběžky zabraného území (do záboru se dostaly i některé části nádražního areálu).¹⁵⁴ Šlo o jeden ze způsobů, jak chtělo Německo co nejvíce zkomplikovat fungování pomnichovského Česko-Slovenska. Navíc se zde prudce zvýšil počet personálu, protože Československé státní dráhy se snažily poskytnout existenci zaměstnancům vyhnáným z pohraničí a po vzniku protektorátu též ze Slovenska. Následkem toho se opět stala aktuálním problémem bytová nouze.

V březnu roku 1939 vstoupila německá vojska i do Třebové. Hranice přetínající odtud vycházející kolejové cesty přestaly existovat a zároveň se vzhledem k expanzivní

¹⁵³

Pavel Halamka – Ivan Dobiáš – Ladislav Landa, *150 let železnice v České Třebové*, Česká Třebová 1995, s. 52.

¹⁵⁴

Pavel Halamka – Ivan Dobiáš – Ladislav Landa, *150 let železnice v České Třebové*, Česká Třebová 1995, s. 53.

politice Německa zvyšoval význam komunikací směrem na východ. Proto se v červenci roku 1942 obnovily stavební práce na nádraží. Především se pokračovalo s budováním vjezdového a seřadovacího nádraží, které bylo přerušeno v roce 1938. Němci víceméně vycházeli z původního Bidlova projektu. České úřady, které stavbu přímo řídily, se ji snažily co nejvíce protahovat, čímž značnému počtu dělníků umožnily unikat nasazení v „Říši“. Hlavní práce byly dokončeny během roku 1943. O rok později pokračovalo budování nádraží v Dlouhé Třebové jako přednádraží třebovského železničního uzlu. Tím ovšem veškeré práce skončily, alespoň do osvobození.¹⁵⁵

Kancelářská budova firmy Krbec a Příbyl čp. 1230

Firma založená 1. ledna 1912 jako obchod se dřívím se roku 1918 rozrostla o pilu a služby s ní spjaté. Postupně si vydobyla jedno z předních míst na trhu a profitovala zejména v práci s tvrdým listnatým dřevem. Provozovna se dvěma sklady kulatiny a řeziva sestávala z moderní pily o čtyřech rámovkách, jako pomocné stroje sloužily dvě omítačky, tři cirkulárky, dvě pendlovky, třístranná hoblovačka a automatický brousící stroj na pily.¹⁵⁶

Z písemné reakce stavitele Jana Duchoslava na objednávku firmy Krbec a Příbyl z března 1925 je patrné, že firma akceptovala objednávku na základě jím zhotovených stavebních plánů na stavbu centrální kancelářské a obytné budovy.¹⁵⁷ Zdražení materiálu v konečném důsledku znamenalo prodražení stavby, časové i finanční ztráty stavební firmy, která se zavazovala ve smlouvě k cenám za stavební a řemeslné práce a materiál.¹⁵⁸

Duchoslav navrhl zděný patrový objekt s přízemním přístavkem, s oštokovaným soklem z umělého kamene a fasádou tvořenou dvěma různými tóny v reformní škrábané omítce. Podobné architektonické prvky využil Duchoslav při souběžně probíhající zakázce na budovu hostince a řeznictví v Parníku (trojúhelníkový štít s půlkruhovým

¹⁵⁵ Pavel Halamka – Ivan Dobiáš – Ladislav Landa, *150 let železnice v České Třebové*, Česká Třebová 1995, s. 53–54.

¹⁵⁶ Parní pila a sklady dříví firmy Krbec a Příbyl, *Vpřed!* II, 1927, č. 27–28, 2. 7., nestr.

¹⁵⁷ SOA v Zámrsku, fond Krbec a Příbyl, parní pila a velkoobchod dřívím, inv. č. 10, karton č. 6. Akceptace objednávky ze dne 25. března 1925.

¹⁵⁸ SOA v Zámrsku, fond Krbec a Příbyl, parní pila a velkoobchod dřívím, inv. č. 10, karton č. 6. Vyúčtování ze dne 20. ledna 1927.

půdním oknem, podobná římsa). [42]

Do suterénu umístil dvě místnosti pro archiv, jednopokojové byty s příslušenstvím a kuchyní pro domovníka a sluhu. Ostatní prostory byly využity pro sklepy, kotelnu, prádelnu, komůrku pro čistící náčiní. Přízemí s prostornou halou disponovalo kancelářskými místnostmi (hovorna, kancelář prokuristů, úřadovna pokladny, kartotéka, manipulační kancelář, účtárna, faktury, korespondence), řazenými do okruhu za sebou, a příslušenstvím. Schodiště po levé straně při vstupu do objektu zpřístupnilo obytné místnosti v prvním patře o dvou bytech.¹⁵⁹

Letiště

Letecký sport byl v Československu úředně propagován a podporován. K projevům tohoto trendu patřilo i založení odbočky Masarykovy letecké ligy (MLL) ve Třebové v prosinci roku 1926. Členové si ve Skuhrovské ulici (dnešní Lidická) vybudovali objekt na obdélném půdorysu, se střechou obloukového tvaru, který sloužil jednak jako dílna, jednak pro spolkové schůze. Bílé zdi členila velká okna, podle dobových fotografií pravděpodobně z luxferových cihel. Obloukový štít zaplnil nápis „PLACHTOVÝ ODBOR MLL“, který představoval i svého druhu ozdobu fasády.

Se stupňujícím se ohrožením ČSR Německem se zintenzivňuje i činnost sportovních leteckých klubů a spolků ve snaze, aby se českoslovenští piloti v budoucím konfliktu vyrovnali nacistické Luftwaffe. Roste i aktivita trebovské Masarykovy letecké ligy. V roce 1936 vybudovala na Studené hůře hangár, u nějž mělo vyrůst regulérní letiště. Výstavbu zkomplikovala neochota místních zemědělců prodávat své pozemky. Opět se naskytá otázka, zda šlo o obchodní nedohodu, nebo projev konzervatismu části trebovského obyvatelstva. Do vypuknutí druhé světové války zůstalo pouze u hangáru. Ten představoval čistě utilitární cihlovou stavbu, později užívanou jako stodolu, v roce 1988 shořel.¹⁶⁰

¹⁵⁹

Jan Duchoslav, Dvě stavby z České Třebové, *Stavitelské listy* XXIII, 1927, s. 123.

¹⁶⁰

Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Česko-trebovska 2*, Česká Třebová 2001, s. 87.

Cihelny

V druhé polovině 19. století s rozvojem velkých stavebních podniků (průmyslové komplexy a s nimi související bytové domy) narůstá potřeba stavebního materiálu. Nastává prudký rozvoj těžby cihlářské hlíny všude tam, kde to geologické podmínky umožňují. I na okraji intravilánu Třebové vzniklo několik cihelen, které patřily u většiny stavebních firem k běžnému vybavení. Vlastní zdroj stavebního materiálu umožňoval snížení nákladů, a tedy i podstatnou výhodu v soutěžích o veřejné zakázky. Vlastní zdroj stavebního materiálu také umožňoval firmám budovat rodinné domky ve vlastní režii.

S rozvojem moderních stavebních technologií, zvláště při stavbě velkých komplexů, potřeba klasických cihel poněkud opadá. Menší cihelny proto zanikly a nové od začátku hospodářské krize již nebyly zakládány. Je příznačné, že nejmladší třebovská cihelna zahájila těžbu roku 1928.¹⁶¹

Cihelny se do vývoje urbanismu v lokalitě zapojily natolik, že ovlivňovaly cenu bydlení v nejbližším okolí. Nepříjemný, ale vytrvalý kouř z pálení cihel nedovoloval v jejich okolí výstavbu kvalitnějšího (dražšího) bydlení. Zároveň se plocha cihelen ve třicátých letech využívala k další průmyslové výstavbě, neboť se pokládala za znehodnocenou pro výstavbu obytných objektů.

Jako příklad historie cihelny a jejího místa v městském stavebním vývoji lze uvést Plašilovu cihelnu v lokalitě na Skalce v Parníku. Již před první světovou válkou zde cihly vyráběla rodina Matějkova. K vybavení provozu patřily kůlny, kde se cihly sušily před vypálením, a zděná budova s vypalovacími pecemi. Hřeben objektu měl typický ventilační otvor pro odvod spalin, završený nadsazenou stříškou. K budově vedla dřevěná rampa pro přívoz materiálu.

Po první světové válce cihelnu získal stavitel a majitel zavedené stavební firmy František Plašil. Cihelnu využíval pro své projekty a rozšířil ji brzy na technické zázemí celého podniku. Nechal u ní postavit stavební ohradu pro uskladnění materiálu. Později, za druhé světové války, přibyla kovárna vyrábějící kramle a různé druhy stavebního

¹⁶¹ Martin Šebela, Plašilova (Sudíková) cihelna na Skalce, *Českotřebovský zpravodaj*, 1999, č. 2, s. 35.

kování. Samotnou cihelnu zrušili již v průběhu dvacátých let. Plašil její plochu využil k budování rodinných domků.¹⁶²

Přestavba elektrické sítě města

Po první světové válce bylo město energeticky závislé na staré elektrárně zbudované ještě v dobách monarchie. S překotným rozvojem Třebové přestala elektrárna brzy dostačovat. Městská rada v roce 1928 přikročila k progresivnímu řešení, když se stala podílníkem Východočeského svazu elektrárenského v Pardubicích. K tomuto účelu nechala kompletně přestavět městskou rozvodnou síť.

Městský interiér v souvislosti s přestavbou sítě obohatily tři transformační stanice v Podbranské a Moravské ulici a u vstupu do parku Javorka, provedené v podobě věžiček s jednoduchým členěním fasád. Transformační stanice zbudovaly firmy Duchoslav, Rössler a Kudlík a firma Fajfr. Fajfr stavěl podle projektu dodaného Východočeským svazem elektrárenským, kdežto jeho dva konkurenti dle vlastních návrhů.¹⁶³

Továrna na výrobu armatur čp. 1378

V roce 1929 se osamostatnil jeden ze společníků třebovské firmy na výrobu armatur, Václav Šrefl, a vybudoval vlastní továrnu v Litomyšlské ulici.¹⁶⁴ Cíleně přijímal i složitější objednávky, které konkurence nebyla schopna technicky zvládnout, a proto si udržel odbyt bez ohledu na hospodářskou krizi.¹⁶⁵

V roce 1929 pověřil Šrefl stavitele Duchoslava zbudováním tovární budovy na pozemku zrušené cihelny v Litomyšlské ulici. Stavbu dokončil v průběhu čtyř měsíců, i když se musela vyrovnat s nevhodným terénem (svah, navážky). Částečně ji urychlila

¹⁶² Martin Šebela, Plašilova (Sudíková) cihelna na Skalce, *Českotřebovský zpravodaj*, 1999, č. 2, s. 36.

¹⁶³ Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Českotřebovska 2*, Česká Třebová 2001, s. 89.

¹⁶⁴ Miloš Kupka, Devadesátiletá tradice výroby armatur v České Třebové, *Českotřebovský zpravodaj*, 1999, č. 4, s. 20.

¹⁶⁵ Stanislav Šrefl, Václav Šrefl – zakladatel továrny na armatury v České Třebové, *Českotřebovský zpravodaj*, 1995, č. 10, s. 37.

možnost využít existující, 28 metrů vysoký komín bývalé cihelny.¹⁶⁶ Bylo ovšem počítáno s dalšími stavebními pracemi již v průběhu provozu, například vytápění se řešilo zpočátku běžnými kamny. Do budoucna se počítalo s ústředním topením horkým vzduchem z pecí slévárny.¹⁶⁷

Areál továrny tvořily dva objekty spojené zastřešenými průchody a vjezdem do dvora. Jako celek reprezentoval jednoduchou architektonickou formu na půdorysech ve tvaru písmene C (hlavní objekt) a nepravidelného písmene L (menší budova). Střešní konstrukci provozoven tvořily nosné vazníky s příčnými nýtovanými výztužemi a krytinou se zaválcovaným křemíkem. Nýtované sloupy na betonových fundamentech uvnitř sloužily jako opora vazníků.¹⁶⁸ [43, 44]

Větší objekt pojímal provozovny – slévárnu, soustružnu, modelovnu, montovnu, skladiště, čistírnu, brusírnu.¹⁶⁹ Menší podsklepený objekt obsahoval kanceláře, v patře jednu bytovou jednotku s kuchyní a třemi pokoji pro technického správce podniku. Ze zadní strany přiléhalo ke kancelářské a obytné budově skladiště.¹⁷⁰

Po roce 1948 přešly oba podniky pod národní správu, v roce 1958 byl bývalý Šteflův podnik podřazen Modřanským strojárnám a roku 1978 se začlenil do koncernového podniku Sigma Olomouc.¹⁷¹ Výroba armatury zcela nezanikla, areál v současnosti slouží pro výrobní procesy jako jedna z provozoven firmy LDM vyrábějící mosazné armatury.¹⁷²

¹⁶⁶ Jan Duchoslav, Továrna na armatury a slévárna kovů v České Třebové, *Stavitelské listy* XXVI, 1930, s. 167.

¹⁶⁷ Jan Duchoslav, Továrna na armatury a slévárna kovů v České Třebové, *Stavitelské listy* XXVI, 1930, s. 168.

¹⁶⁸ Jan Duchoslav, Továrna na armatury a slévárna kovů v České Třebové, *Stavitelské listy* XXVI, 1930, s. 166–168.

¹⁶⁹ Jan Duchoslav, Továrna na armatury a slévárna kovů v České Třebové, *Stavitelské listy* XXVI, 1930, s. 168.

¹⁷⁰ Jan Duchoslav, Továrna na armatury a slévárna kovů v České Třebové, *Stavitelské listy* XXVI, 1930, s. 166–168.

¹⁷¹ Tradice výroby armatur v České Třebové. *Českotřebovský zpravodaj*. 1996, č. 9, s. 8–9.

¹⁷² <http://www.ldmvalves.com/cz/o-spolecnosti/historie-firmy-ldm.html>, vyhledáno 24. 11. 2014.

5.4 Výstavba v souvislosti s válkou mimo výstavbu obytnou

Součástí dějin třebovského stavitelství tvoří i objekty zbudované v souvislosti s válečnými operacemi a politickým vývojem 2. světové války. Po Mnichovu v některých ulicích města, jež se stalo pohraničním, vyrostly provizorní závory nových hraničních přechodů a budky pro jejich obsluhu. Vše zůstalo v provozu i po vzniku protektorátu, kdy se zde střežila celní hranice.¹⁷³ Neochota Německa investovat do zděných staveb na těchto hranicích naznačovala, jak daleko dopředu se s proklamovanou autonomií protektorátu počítá.

Výstavba pro firmu HAK

V roce 1943 se z Hamburku ohrožovaného nálety Spojenců do bezpečného zázemí protektorátu přesunula firma HAK (Hanseatische Kettenwerk A. G.). Zabrala pro sebe podstatnou část komplexu textilky v Parníku a některé budovy v České Třebové. Protože se zde vyráběly součástky k ručním granátům a menší díly pro letadla, do výroby soustředila mnoho lidí, dělníků i totálně nasazených. Pro ty se na prázdných pozemcích u železnice vybudovaly dřevěné baráky, pro něž se vžilo označení „lágr“. Nešlo o klasický pracovní tábor, ale podmínky se mu značně přibližovaly.

Když se v dalším roce přiblížila fronta a ohrožení ze vzduchu se stalo aktuální i pro Třebovou, pokusili se Němci vybudovat v prostoru místní části Benátky podzemní halu, kam by provoz HAKu přesunuli. Vzhledem k blížícímu se konci války však stihli provést pouze přípravné fáze. Krátké podzemní chodby sloužily obyvatelstvu jako protiletectký kryt.¹⁷⁴

Opevnění České Třebové

Na počátku roku 1945 krachující německá branná moc prováděla opatření, kterými doufala zastavit postupující Rudou armádu. Šlo o překážky stavěné technikou pravěkých hradisek. Na hlavních komunikacích vztyčil oddíl vlasovců a přinucení občané města dvě řady smrkových klád. Prostor mezi nimi vyplnili lomovým kamenem.

¹⁷³ Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Česko-třebovska 2*, Česká Třebová 2001, s. 118.

¹⁷⁴ Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Česko-třebovska 2*, Česká Třebová 2001, s. 89.

Ve středu ulice v této hradbě vždy ponechali průchod. Nad ním se tyčila dřevěná konstrukce s několika volnými kládami, které bylo možno urychleně spustit a průchod jimi uzavřít.

Takto přehradili (dnešní) ulice Skuhrovskou, Na skalce, Masarykovu, Moravskou, Slovanskou a prostor u nádraží.¹⁷⁵ Z vojenského hlediska byl záměr bránit třebovskou dopravní křižovatku jistě legitimní. Za výstavbou třebovských fortifikací lze vidět projev snahy nacistického vedení zpomalit za každou cenu a všemi způsoby nepřítele. Němci, vědomi si rozporů mezi Spojenci, doufali v záchranu vypuknutím války mezi SSSR a Západem. Proto napřeli zbývající síly do jakýchkoliv šancí oddálit definitivní pád a dočkat se americko-sovětské války. K projevům této snahy, jejíž dopady se projeví po celé Evropě, patřila i třebovská opevnění. Naštěstí pro Třebovou posloužila pouze jako opora vlajkoslávy při vítání vítězné sovětské armády.¹⁷⁶

Na samém závěru války hrozila třebovskému nádraží a přilehlé části města bezprostřední zkáza. 9. května, před příchodem vojsk Rudé armády, na nádraží zastavil muniční vlak, jehož opilý velitel nařídil využít nákladu k rozmetání nádraží. O jeho výhrůžkách byl zpraven Revoluční národní výbor. Německý vojenský lékař, který zde vyjednával o místo k ošetřování raněných Němců, se nabídl, že situaci vyřeší. Členům výboru nadto oznámil, že není Němec, ale Rakušan. V doprovodu příslušníků RNV se urychleně odebral na nádraží, kde velitele vlaku zastřelil. K likvidaci připravených náloží pak významně přispěl nádražní zaměstnanec, který za 1. světové války působil jako pyrotechnik.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Česko-třebovska 2, Česká Třebová 2001*, s. 138–139.

¹⁷⁶ To dokládají dobové fotografie, viz Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Česko-třebovska 2, Česká Třebová 2001*, s. 139.

¹⁷⁷ Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Česko-třebovska 2, Česká Třebová 2001*, s. 145.

6 Regulační plán

6.1 Stav města na přelomu dvacátých a třicátých let

V roce 1931 odborná komise zhodnotila urbanistický vývoj Třebové od vzniku republiky.¹⁷⁸ Shledala, že městská rada provádí „čestný, ba někdy i úspěšný boj s bytovou nouzí“,¹⁷⁹ danou zejména prudkým přílivem železničních zaměstnanců. Výstavba bytových domů po roce 1918 probíhala živelně, bez ohledu na vzhled, hygienu nebo účelnost.

Citovaná zpráva podává také charakteristiku základních urbanistických problémů města, které bude nutno v dohledné době řešit, především vztah města a nádraží. Kouř z cca 100 lokomotiv, které denně nádražím projedou, vzhledem ke směrům proudění vzduchu zamořoval značnou část obytné plochy města. Jinou obtíží byla neexistence kanalizace. Splašky sváděné do vod říčky Třebovky v letních měsících při nízkém stavu vody páchly a hrozily hygienickými problémy. Na řešení prvního z problémů město pracovalo ve spolupráci s Československými státními drahami. Pomocí tehdy velmi moderních přístrojů zjistilo převládající směry větrů a stupeň zamoření různých částí Třebové, naplánovalo přeložení výtopen dál od města, asi 2 km po železnici směrem na Brno.¹⁸⁰

Podobně zhodnotil urbanistické problémy města v té době Václav Bidlo. Jako místní politik zdůrazňuje problém hospodárnosti údržby protáhlého areálu města (péče o kilometry chodníků, náklady na případné budování kanalizace). Jako prioritu vidí nutnost řešení situace kolem nádraží, které je navštívenkou města. Dále pak problém s hlavním silničním tahem, který město protíná středem, přes náměstí. Centralizace výstavby by podle jeho názoru údržbu značně zlevnila, což je vzhledem k majetkovým poměrům průměrného obyvatele města nanejvýš žádoucí.¹⁸¹

V listopadu roku 1928 byla ustavena městská regulační komise, která rámcově připravovala budoucí regulaci. Zasedli v ní zástupci všech politických stran zastoupených na radnici. Předsedou komise zvolila ing. Václava Bidla za národní

¹⁷⁸

Jaroslav Vaněček, Česká Třebová, *Stavba měst a venkovských obcí V*, 1931, s. 49.

¹⁷⁹

Jaroslav Vaněček, Česká Třebová, *Stavba měst a venkovských obcí V*, 1931, s. 49.

¹⁸⁰

Jaroslav Vaněček, Česká Třebová, *Stavba měst a venkovských obcí V*, 1931, s. 50–51.

¹⁸¹

Václav Bidlo, Regulační problém České Třebové, *Náš kraj III*, 1929, č. 2, 12. 1., s. 1–2.

socialisty.¹⁸² Ke své práci komise přistoupila odpovědně, ze začátku například shromažďováním zkušeností jiných městských zastupitelstev.¹⁸³

Na jaře dalšího roku na základě soutěže město zadalo ing. Jaroslavu Joglovi z České Třebové¹⁸⁴ a dr. J. Bargerovi z Prahy zaměření města, na jehož základě vznikl plán sloužící jako podklad pro budoucí plán regulační.¹⁸⁵ V dubnu roku 1930 město vyhlásilo veřejnou soutěž na regulační plán. Po uplynutí lhůty pět a půl měsíce získala porota 9 návrhů, které všechny označila za uspokojivé a kvalitní. Uznání poroty mělo svou váhu, kromě místních veličin v ní zasedal například i architekt Josef Gočár nebo Jaroslav Vaněček. Podmínky soutěže nutily zúčastněné architekty myslet dlouho dopředu. Bytová výstavba měla počítat s prudkým nárůstem obyvatelstva. Problém hlavní komunikace (rušná součást silnice Trutnov–Svitavy) středem města se měl řešit dvoufázově. Jednak se hledalo řešení dopravní zátěže této tepny, realizovatelné v dohledném čase, jednak měl být součástí regulačního plánu návrh na přesun silnice mimo jádro města.¹⁸⁶ Důležitý aspekt soutěže spočíval též v realizovatelnosti a hospodárnosti návrhu.¹⁸⁷

6.2 Vanického regulační plán

Vítězem soutěže se stal plán zpracovaný Vojtěchem Vanickým za spolupráce Emanuela Hrušky a Jana Sokola z Prahy. Porotu zaujal etapovým budováním podle přírůstku obyvatelstva, zároveň byl však rozvržen tak, aby každá etapa působila dojmem ucelenosti.¹⁸⁸ Hlavnímu autorovi pak městská rada zadala zpracování definitivního plánu. Spoluautorům soutěž vynesla odbornou prestiž a například členství

¹⁸²

Dále v komisi zasedali tři národní socialisté, tři sociální demokraté a po jednom zástupci strany komunistické, agrární a živnostnické. Schůze obecního zastupitelstva, *Bratrství XI*, 1928, č. 41, 11. 10.

¹⁸³

Vypsání ofertního řízení na zaměření města pro plán polohy a plán regulační, *Východočeský obzor X*, 1927, č. 29, 21. 7.

¹⁸⁴

Jan Tykač, Rozprava o regulačním plánu, *Východ VI*, 1923, č. 21, 12. 5., s. 5.

¹⁸⁵

Jaroslav Vaněček, Česká Třebová, *Stavba měst a venkovských obcí V*, 1931, s. 52.

¹⁸⁶

Jaroslav Vaněček, Česká Třebová, *Stavba měst a venkovských obcí V*, 1931, s. 53–54.

¹⁸⁷

Jaroslav Vaněček, Česká Třebová, *Stavba měst a venkovských obcí V*, 1931, s. 61.

¹⁸⁸

Jaroslav Vaněček, Česká Třebová, *Stavba měst a venkovských obcí V*, 1931, s. 64.

ve vznikající Masarykově akademii práce.¹⁸⁹

Základem nové kompozice byl názor autorů o tom, že každá epocha se svým pohledem na způsob a kulturu života zakládá jiná sídliště. Dokládají to právě na příkladu Třebové a přenesení sídliště z románské osady u kaple sv. Kateřiny do prostoru středověkého města kolem Starého náměstí. [47] Logicky dovozují, že nová epocha se svými novými názory na bydlení nemůže plnohodnotně rozšiřovat středověké město, ale žádá si výstavbu opět nového sídliště.¹⁹⁰ Toto „Nové město“ má v budoucnu vzniknout na zeleném drnu na návrší severozápadně od nádraží.¹⁹¹ S nádražím a průmyslovou zónou ho v představách tvůrců spojí nové komunikace. V „Novém městě“ mají vedle sebe žít všechny majetkové vrstvy obyvatel. Bez ohledu na sociální postavení se má všem dostat důstojného a zdravého bydlení. Vanický však neupadá do extrémního futurismu a předpokládá, že malorolnický způsob obživy značné části třebovských obyvatel přetrvá, a proto mají funkcionalistické rodinné domy „Nového města“ i nutné zemědělské provozní zázemí.¹⁹²

Od těchto prostor určených k práci bude prostor k bydlení oddělen zeleným pásem s pouze řídkou zástavbou. Větší vzdálenost bydlení od práce Vanický zdůvodňuje jak přáním železničních zaměstnanců nemít po práci budovu nádraží před okny,¹⁹³ tak názory evropských teoretiků o prospěšnosti čtyř¹⁹⁴ dvacetiminutových procházek na čerstvém vzduchu denně pro zdraví pracujícího člověka.¹⁹⁵

Jako důležitý faktor pro přenesení sídliště mimo současné město pak vidí zamoření kouřem z průmyslových objektů a lokomotiv, jehož úroveň Vanický s kolegy zjišťovali jak autopsií, tak Fuessovým anemometrem.¹⁹⁶ [45] Vanický dodává, že

¹⁸⁹ Jan Sokol, *Moje plány*, Praha 2004, s. 135–136.

¹⁹⁰ Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 92.

¹⁹¹ Jaroslav Vaněček, Česká Třebová, *Stavba měst a venkovských obcí V*, 1931, s. 57.

¹⁹² Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 92.

¹⁹³ Jaroslav Vaněček, Česká Třebová, *Stavba měst a venkovských obcí V*, 1931, s. 58.

¹⁹⁴ Obvykle se tehdy chodilo na oběd domů – proto čtyři cesty mezi bydlištěm a zaměstnáním.

¹⁹⁵ Václav Bidlo, Regulační plán a volby, *Náš kraj VI*, 1932, č. 6, 12. 3., s. 1.

¹⁹⁶ Jan Sokol, *Moje plány*, Praha 2004, s. 135–136. – Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 92.

utváření terénu a dosavadní zástavby ve Třebové ho tak přivedlo k plánům dezurbanizovaných pásových měst, které v té době vznikaly v SSSR (tzv. Socgorody).¹⁹⁷ Dosavadní městská zástavba by se pak měla jen doplnit a racionalizovat, ale nikoliv již rozšiřovat. Problém se silniční dopravou přes centrum města chce Vanický řešit pomocí okruhů, s čímž se mohl setkat například v práci svého učitele Gočára. [46]

Průmyslová zóna má vzniknout při železnici, stranou od osídlení směrem k Brnu, a to z důvodů hygienických, estetických a také dopravních (napojení na dráhu). Zároveň jsou zde v podobě těžby hlíny již položeny základy k průmyslovému užití místa. Vanický upozorňuje i na nebezpečí, které hrozí samotnému provozu továrny, je-li v centru osídlení. Jako příklad uvádí firmu Hermann Pollacks Söhne v Parníku, kterou natolik obestavěly soukromé domky, že není již žádný prostor k případnému rozšiřování továrny.¹⁹⁸

Vanický vycházel z diagramů, populačního a kouřového, které mu umožnily výpočty hygienicky vhodných míst k osídlení a předpokládaného demografického vývoje. To byl ostatně hlavní rys architektonické práce Vanického, výpočty optimálních ploch a objemů.¹⁹⁹ Vanický ve svém plánu počítal s budoucností, a to až do roku 2000, kdy dle jeho výpočtů měla mít Třebová okolo 20 000 obyvatel. Na námitky, že dosavadní růst může v budoucnu stagnovat, například úpadkem hlavních zaměstnavatelů v obci, odpovídal, že tím se nemění nic jiného než doba, pro kterou je plán směrodatný.²⁰⁰

6.3 Reakce na regulační plán

Existence regulačního plánu se stala pro Třebovou nejen praktickou, ale i prestižní záležitostí. Jak uvádí dobový tisk, město se zařadilo mezi „*ne mnohá uvědomělá města*

¹⁹⁷

Václav Bidlo, Regulační plán a volby, *Náš kraj* VI, 1932, č. 6, 12. 3., s. 1.

¹⁹⁸

Jan Tykač, Rozprava o regulačním plánu, *Náš kraj* III, 1932, č. 4, 13. 2., s. 1. – Vojtěch Vanický,

Regulační plán České Třebové, *Náš kraj* VI, 1932, č. 5, 27. 2., s. 1.

¹⁹⁹

Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 86.

²⁰⁰

Vojtěch Vanický, Regulační plán České Třebové, *Náš kraj* VI, 1932, č. 5, 27. 2., s. 1.

venkovská“.²⁰¹ Znalejší vrstvy obyvatelstva pak potěšila účast předních architektů v porotě.

Zvedla se však i značná vlna odporu, která měla tři roviny – odbornou, politickou a populistickou. Po odborné stránce s Vanickým polemizoval nejvíce ing. Jan Tykač, zdejší rodák dosti zvláštních životních osudů.²⁰² Vedle polemiky přímo s Vanickým se na stránkách regionálního tisku přel s Václavem Bidlem, hlavním obhájcem Vanického plánu. Šlo o spor vedený zdvořile a s věcnými argumenty.

Tykač se například domnívá, že v době krize se sníží počet zaměstnanců dráhy a s postupem automobilizace se ztratí i výlučnost nádraží v životě města. Proto pokládá uznávání železnice jako stěžejního prvku v plánu na 80 let za nevhodné. Podobně se nedomnívá, že zamoření vzduchu průmyslovými zplodinami bude v budoucnu vzhledem k technickému pokroku významné. Bidlo proti tomu snáší argumenty o významu zdejšího nádraží, do nějž budou Československé státní dráhy i přes krizi nadále investovat. Podobně se Tykač domnívá, že péče o plochy městské zeleně je v obci obklopené lesy zbytečná, Vanický odporuje s tím, že jde o hygienické a estetické rozčlenění obytné a pracovní plochy katastru.²⁰³

Politický odpor se projevil zejména kolem voleb do obecního zastupitelstva, které se odehrály krátce po přijetí regulačního plánu. Případná revize se stala jedním z

²⁰¹ Jan Lustyk, Soutěž na regulaci města České Třebové, *Náš kraj* IV, 1930, č. 16–17, 2. 8., s. 4.

²⁰² Syn zakladatele muzea a učitele Jana Tykače staršího. „*Druhý ze synů Jan byl posledním majitelem mlýna na Trávníku, zvaného už tehdy Tykačův. V dalším svém životě se stal svéráznou a v celém městě známou osobností. Vystudoval strojní inženýrství na C. k. České vysoké škole technické v Praze, ale hned po studiích se vrátil do rodného města, kde začal podnikat. Několikrát však jeho firma zkrachovala a skončila svoji činnost. Nakonec žil Ing. Jan Tykač ze svého mlýna a jeho vodního práva. V roce 1911 byl jako člen Sokola zvolen správcem kinematografu Na Skále. Byl členem spolku akademiků Klácel a řady dalších spolků. Až do konce života bydlel v omšelé, polorozpadlé budově Tykačova mlýna podivínským a poustevnickým životem (nikdy se neoženil).*“ http://www.tribovia.cz/?page_id=489, vyhledáno 6. 8. 2013.

²⁰³ Jan Tykač, Rozprava o regulačním plánu, *Náš kraj* VI, 1932, č. 4, 13. 2., s. 1–2. – Vojtěch Vanický, Regulační plán České Třebové, *Náš kraj* VI, 1932, č. 5, 27. 2., s. 1. – Václav Bidlo, Regulační plán České Třebové, *Náš kraj* VI, 1932, č. 8, 9. 4., s. 2. – Václav Bidlo, Regulační plán České Třebové, *Náš kraj* VI, 1932, č. 9, 23. 4., s. 1. – Václav Bidlo, Regulační plán České Třebové, *Náš kraj* VI, 1932, č. 10, 7. 5., s. 1–2.

hlavních volebních témat.²⁰⁴ Vzhledem k tomu, že ing. Bidlo zastupoval národní socialisty, vrhli se do boje proti „jeho“ plánu zejména sociální demokraté. Regionální i stranický tisk, reprezentující v tomto ohledu zejména myšlenky radního Václava Fialy,²⁰⁵ ale i jiných, užívá argumentů povšechných, často až demagogických. Říká například bojovně, že „občanstvo nebude klidně přihlížeti k tomuto postupu, kterým má býti v mnoha případech poškozeno...“;²⁰⁶ aniž by uvedl, čím že konkrétně má být poškozeno. Běžně se objevují tvrzení, která v regulačním plánu ve skutečnosti obsažena nejsou, nebo překrucování faktů.

Snaha opozičních politiků se spojila s různými zájmovými skupinami (například automobilisté, někteří majitelé pozemků – snad i záměrně špatně informovaní²⁰⁷) a zpracovala veřejné mínění k obrazu svému. Například v očích běžného obyvatele se z původní myšlenky na stanovení místa pro nový hřbitov, až starý bude zcela zaplněn, stala představa nepietní likvidace stávajícího pohřebiště. Podobně se vytvářel dojem, že hrozí vystěhování (!) obyvatel některých částí města, zpochybňovaly se klimatické podmínky na návrší předpokládaného „Nového města“. Došlo až na osobní útoky a vulgaritu.²⁰⁸ Aktivním šířitelem těchto polopravd a nepravd, zejména citlivé dezinformace o zničení hřbitova, byl ing. Peňáz, který se soutěže na regulační plán také účastnil, ovšem získal jen druhé místo.²⁰⁹

Z regulačního plánu se nakonec realizovaly jen části. Například obchvat města nemá Třebová dodnes a dodnes se s vysokým automobilovým provozem v centru potýká.

²⁰⁴ Václav Fiala, Ještě k regulačnímu plánu, *Orlický obzor* VIII, 1932, č. 12, 17. 3., nestr.

²⁰⁵ Panu Václavu Fialovi, *Bratrství* XV, 1932, č. 19, 12. 5., nestr.

²⁰⁶ Nový regulační plán, *Orlický obzor* VII, 1931, č. 4, 30. 1., nestr.

²⁰⁷ Václav Bidlo, Regulační plán a volby, *Náš kraj* VI, 1932, č. 7, 26. 3., s. 1–2.

²⁰⁸ Např.: Václav Bidlo, Regulační plán České Třebové, *Náš kraj* VI, 1932, č. 13, 18. 6., s. 2. – Václav Bidlo, Regulační plán České Třebové, *Náš kraj* VI, 1932, č. 10, 7. 5., s. 1–2.

²⁰⁹ Václav Bidlo, Regulační plán České Třebové, *Náš kraj* VI, 1932, č. 10, 7. 5., s. 1–2.

Závěr

Město Česká Třebová zaznamenalo v období let 1918 až 1945 prudký růst. Tento růst lze po urbanistické stránce rozdělit na tři období: dvacátá léta, období hospodářské krize a období druhé republiky spolu s dobou protektorátní.

V prvním období se Třebová musela vyrovnat s dvěma hlavními „městotvornými“ jevy:

- Vzestupem významu nádraží vzhledem ke komunikačním poměrům nově vzniklého Československa. S tím souvisela demografická exploze daná přílivem železničních zaměstnanců a jejich rodin, případně lidí zabývajících se činnostmi na dráhu vázanými (stavební dělníci rozšiřující nádraží). Bytové poměry venkovského města na tento příliv nestačily.
- Vzestupem prestiže města jako významného komunikačního uzlu. Městská elita pocítila v této souvislosti potřebu moderní výstavby a modernizace obce.

O obou těchto faktorech ovlivňujících třebovský urbanismus v dané epoše svědčí články v dobovém tisku.

Nová výstavba zahušťuje prostor mezi starým městem a nádražím (zejména ulice Nádražní, Hýblova, Moravská, Bezručovo náměstí), kde vznikají budovy reprezentativní a obytné, patřící lokální honoraci (budova spořitelny, Dělnický dům, hotel Padevěť, ze starší výstavby vila Miroslava Vyskočila). Podél železnice se z důvodů nižšího komfortu bydlení (hluk, kouř lokomotiv) obecně soustředila levnější výstavba a menší průmyslové objekty.

Důležitý je zisk doposud církevních pozemků severně od centra v lokalitě zvané Farářství (roku 1919). Město tak levně získalo pozemky k výstavbě, kterou v těchto místech jako vlastník parcel mohlo intenzivně regulovat. Nechtěným důsledkem blízkosti reprezentativně budovaných škol a domů levného bydlení pak bylo, že v obci nevznikla chudinská lokalita s obydlími sociálně vyloučených, nepočítáme-li kolonii v Benátkách – jako mezní případ prostorově i demograficky málo významný.

Nejvýznačnější stavební akci ve dvacátých letech představovala modernizace nádraží, vrcholící výstavbou výpravní budovy. Při železnici směrem na Brno vyrostla průmyslová oblast, napojená na životně důležitou železniční komunikaci. V jejím rámci vzniklo několik umělecky kvalitních firemních objektů.

Severním směrem se třebovské osídlení setkávalo s rostoucí vsí Parník, jejíž

demografický rozmach souvisel s textilní firmou Hermann Pollacks Söhne. Obě obce ve sledovaném období splývaly až k budoucímu správnímu sjednocení. Výsledkem tohoto růstu byl protáhlý, mnohakilometrový útvar, z hlediska dopravy a městského hospodaření velice problematický.

Výstavbu ve sledovaném období poznamenal z uměleckých slohů zejména kubismus, pozorovat lze i prvky rondokubismu. V pojetí slohu na zdejších stavbách je znát konfrontace mezi snahou po modernizaci Třebové jako jednoho z hlavních komunikačních uzlů republiky a konzervativismem Třebové jako venkovského města podhůří Orlických hor. Kubistický, moderní dekor je často užit na stavbách tvarově zcela tradičních. Mnohdy jde jen o „polepení“ fasád běžné architektury kubistickým ornamentem, stejně jako by o několik desetiletí dříve polepili fasádu ornamentem pseudogotickým. Tento kontrast dvou přístupů k výstavbě pak vyvrcholí v další epoše, kdy bude Třebová konfrontována s funkcionalismem. Konzervativismus části třebovské veřejnosti se projevil i v přístupu k architektuře obecně (odpor k regulačnímu plánu, nechuť zemědělců k prodeji pozemků na výstavbu letiště, letité spory o ploché střechy atd.).

Stavební boom města ve dvacátých letech umožnil existenci mnoha stavebních firem, které našly uplatnění vedle sebe často i ve spolupráci v rámci konsorcií. Zdejší stavitelé byli schopni velmi kvalitních výsledků, včetně vlastních architektonických návrhů v uspokojivé umělecké kvalitě (například Jan Duchoslav). Velmi dobré úrovně dosahovala i technická stránka jejich staveb, hospodaření s materiálem a organizace práce. Za svého druhu vysvědčení technických a organizačních schopností třebovských stavitelů lze pokládat spoluúčast firmy Rössler a Kudlík na budování pohraničního opevnění ve třicátých letech.

Stavební firmy stavěly jednak podle zadání soukromých stavebníků, obce a státu, ale i samy ve své režii. Budovaly kolonie rodinných domů živelně se rozrůstajících po okolí města na přelomu dvacátých a třicátých let, které pronajímaly nebo prodávaly. Příznačné je, že si lidé dlouho spojovali tyto kolonie s konkrétní firmou. V obci Parník se pro jednu z nich vžilo toponymum „*Brázdov*“, odvozené od jména stavitele.²¹⁰ Nevědomky se tak v moderní době zopakoval toponomastický archetyp pojmenování osad po zakladatelích, v regionu rozšířený v období středověké kolonizace (Opatov,

²¹⁰

http://zpravodaj.probit.cz/2011/11_11web/Brazda_Vernisaz_rec.htm, vyhledáno 21. 6. 2014.

Rudoltice, Albrechtice, České Heřmanice a jiné).

Česká Třebová představovala v dané době český ostrov v převážně německém osídlení okolních vesnic. Český živel výrazně posílil příliv železničních zaměstnanců. Zároveň železnice od poloviny 19. století přinášela rozvoj celému regionu, tedy i německým venkovským obcím, které propojovala s „velkým“ světem. S tím souvisí stavební rozmach, který koncem 19. století pozorujeme v rámci širšího regionu.

V německých obcích se staví pseudorománské a pseudogotické kostely, často naddimenzované a patrně nevhodné pro vesnické prostředí. Uvedme Damníkov, Lukovou, Dlouhou Třebovou nebo poněkud specifický příklad redemptoristického klášterního kostela ve Svitavách. Tyto stavby pocházejí z druhé poloviny devadesátých let 19. století. V některých případech nahrazuje nový pseudoslohový kostel dochovanou středověkou stavbu (Damníkov). Slohově nenavazují na české středověké umění, ale spíše (jako projev rostoucího nacionalismu a sebeidentifikace s Německem v architektuře) na dobovou tvorbu Svaté říše římské. Naproti tomu v České Třebové se nedochoval a – pokud je mi známo – tak ani neexistoval význačnější objekt v některém pseudoslohu, nepočítáme-li dekor fasád několika obytných domů. Jde tu o odmítnutí pozdního historismu třebovskými stavebníky, kteří ho pokládali za projev velkoněmeckého nacionalismu?

Na začátku třicátých let vyrostly ve Třebové zajímavé funkcionalistické projekty (komplex škol, bytový a obchodní dům se skeletovou konstrukcí). Obecně však nové stavby vyvolávaly více odporu než realizace ve dvacátých letech. Se stupňující se ekonomickou krizí přinášely větší stavební projekty (školský areál, bytový dům čp. 1400 aj.) větší zátěž pro městskou pokladnu. Stavělo se obvykle na úvěr a obavy z dlouhodobých následků této situace pro městskou ekonomiku nebyly jistě neopodstatněné.

Heslem třebovského sporu o funkcionalismus se stal nejviditelnější prvek slohu, to jest rovné střechy. Technické problémy jedné konkrétní realizace (dům čp. 1400), poznamenané navíc spěchem a nízkonákladovostí, se staly záminkou k opatření dalších budovaných funkcionalistických projektů šikmými střechami a ke kritice slohu jako takového.

Městské zastupitelstvo si uvědomuje, že dosavadní výstavba v bytové oblasti zažehnávala sociální krizi a po odeznění nejhorších problémů tohoto druhu plánuje dlouhodobě. Vyhláší soutěž na regulační plán, podle kterého bude město v dalším

století (!) růst. Vítězem se stal pražský architekt Vojtěch Vanický (pocházející z širšího regionu Třebovska), který vyhotovil návrh postupného budování nového, čistě funkcionalistického města v sousedství staré Třebové. Odpor politické opozice vhodně využívající konzervativní nálady mezi obyvatelstvem, stupňování hospodářské krize a příchod krize politické však zapříčinily, že z Vanického plánu se realizovalo jen torzo. Konzervativní přístup části obyvatel vycházel z přetrvávajícího napětí mezi starousedlým třebovským obyvatelstvem orientovaným na zemědělství a region a rodinami přistěhovanými v souvislosti s nádražím.

V těsně předmnichovském období trať přes město neztrácí strategický význam, ale pro blízkost státní hranice se počítá s jejím ohrožením nadcházejícími boji. Stát proto zdroje přesouvá na rozšíření trati Praha – Havlíčkův Brod – Brno, která má po dobu války nahradit třebovskou jako páteřní komunikace republiky. Přes pokles významu nádraží postihuje město v letech 1938 a 1939 další vlna bytové nouze, způsobená uprchlíky ze zabraného pohraničí. Třebová se po Mnichovu stala výběžkem českého území obklopeným ze tří stran Německem. Zároveň ztráta zemědělského zázemí a odbytišť drobného průmyslu a řemeslné výroby spolu s přesunem velké části dopravy na německobrodskou trať způsobila zchudnutí obce i jejího obyvatelstva.

V tísnivých ekonomických podmínkách vyrostly domy s příslušenstvím omezeným na nejvyšší možnou míru a materiálově co možná nejochuzenější (např. konstrukce z heraklitových desek). Zcela poslední stavební akci před osvobozením představuje provizorní opevnění ze smrkových klád v některých ulicích, které vzniklo začátkem roku 1945. Nová výstavba pokračuje v následujících letech (do určité míry podle předválečných plánů) za zcela odlišných sociálních, politických i společenských podmínek.

Meziválečná architektura města se ve svých hlavních rysech dochovala dodnes. Pouze některé větší realizace byly dokončeny až s odstupem let podle zjednodušených plánů (škola, obchodní dům čp. 1503). V některých případech architekturu částečně znehodnotily pozdější úpravy, spjaté se změnou funkce budovy, např. přestavba ateliéru s proskleným stropem a stěnami v Brázdově domě na běžné patro s plnými cihlami. Naopak v posledních desetiletích estetický účín některých staveb zvýšily doplňky vysoké kvality. Například když se po změně politického systému v roce 1989 stal pomník Sbratření od Karla Pokorného z roku 1951 na svém místě na Starém náměstí poněkud kontroverzním, byl převezen do prostoru před nádražím, na Bezručovo náměstí.

Zde se tento velice zdařilý doklad sochařství své doby vhodně doplňuje s moderními budovami železnice.²¹¹

Vzhledem k výše uvedeným okolnostem se Třebová nestala jednou ze stěžejních lokalit naší moderní architektury, byť k tomu měla ve třicátých letech nakročeno. Přesto zde vznikla a dochovala se řada velmi kvalitních staveb, i díky nimž se část města v roce 1995 stala městskou památkovou zónou.²¹² Existuje také regulační plán, který vyniká radikalitou plánované funkcionalistické přeměny města, avšak přes tuto modernost respektuje historii Třebové a hlásí se k ní jako k inspirátorce. Z hlediska urbanismu představuje Třebová významný doklad vzájemného ovlivňování velkého dopravního komplexu a venkovského sídla.

²¹¹

http://zpravodaj.probit.cz/2010/6_10web/188_10CDSbratreni.htm, vyhledáno 17. 6. 2014.

²¹²

Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1996, s. 527.

Seznam použité literatury

Jan Duchoslav, Dvě stavby z České Třebové, *Stavitelské listy* XXIII, 1927, s. 122–123.

Jan Duchoslav, Továrna na armatury a slévárna kovů v České Třebové, *Stavitelské listy* XXVI, 1930, s. 166–168.

Jan Duchoslav, Ze soutěže na stavbu činžovních domů pro Českou Třebovou, *Stavitelské listy* XXV, 1929, s. 47–49.

Pavel Halamka – Ivan Dobiáš – Ladislav Landa, *150 let železnice v České Třebové*, Česká Třebová 1995.

Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 83–110.

Mojmír Krejčířík, *Česká nádraží II*, Litoměřice 2005.

Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Českořebovska 1*, Česká Třebová 2000.

Karel Kubišta – Martin Šebela – Ludmila Kesselgruberová et al., *Toulky minulostí Českořebovska 2*, Česká Třebová 2001.

Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1996.

Milan Mikolecký, *Česká Třebová 1278–1978: sborník vydáný k 700. výročí trvání České Třebové*, Praha 1979.

Jan Orth, Příspěvek k dějepisu České Třebové, in: *Památky archeologické IX*, Praha 1871, s. 834–842.

Petr Pelčák – Ivan Wahla (ed.), *Josef Polášek 1899–1946*, Brno 2004.

Emanuel Poche, *Umělecké památky Čech A/J*, Praha 1977.

Jan Sokol, *Moje plány*, Praha 2004.

Jaroslav Vaněček, Česká Třebová, *Stavba měst a venkovských obcí V*, 1931, s. 49–65.

Vojtěch Vanický, K řešení nejmenšího domu, *Stavitel X*, 1929, s. 66–69.

Vojtěch Vanický, K nové architektuře, *Stavitelské listy* XXVI, 1930, s. 3–4.

Pavel Vlček, *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004.

Vladimír Velešík, Českotřebovská farnost v letech 1918–1948, in: *Českotřebovská farnost v historii*, Česká Třebová 2004, s. 93–125.

Jana Voleská, K dějinám církevních staveb farnosti Česká Třebová, in: *Českotřebovská farnost v historii*, Česká Třebová 2004, s. 153–160.

Dobový tisk, zpravodaje

Bratrství

Činžovní dům čp. 1400, *Bratrství XIV*, 1931, č. 8, 26. 2., nestr.

Ještě k vyplacené provizi, *Bratrství X*, 1927, č. 9, 24. 2., nestr.

Panu Václavu Fialovi, *Bratrství XV*, 1932, č. 19, 12. 5., nestr.

Schůze, *Bratrství I*, 1919, č. 20, 9. 8., nestr.

Schůze obecního zastupitelstva, *Bratrství XI*, 1928, č. 41, 11. 10.

Spolek Dělnický dům v České Třebové žádá o subvenci, *Bratrství VIII*, 1925, č. 38, 17. 9., nestr.

Českořebovský zpravodaj

Miloš Kupka, Devadesátiletá tradice výroby armatur v České Třebové, *Českořebovský zpravodaj*, 1999, č. 4, s. 20.

mm [Milan Mikolecký], Dělnický dům v České Třebové – minulost a současnost, *Českořebovský zpravodaj*, 1997, č. 6, s. 28–31.

R. Staněk [nezjištěno], Církev bratrská, *Českořebovský zpravodaj*, 1995, č. 10, s. 43.

Martin Šebela, Nouzové baráky v Benátkách, *Českořebovský zpravodaj*, 1997, č. 1, s. 37.

Martin Šebela, Plašilova (Sudíková) cihelna na Skalce, *Českořebovský zpravodaj*, 1999, č. 2, s. 35.

Martin Šebela, Stavitelé České Třebové, *Českořebovský zpravodaj*, 1996, č. 2, s. 35.

Martin Šebela, Z historie hotelu Padevět: Před 70 lety získal hotel Padevět svou dnešní podobu, *Českořebovský zpravodaj*, 1998, č. 11, s. 30–32.

Martin Šebela, Z historie hotelu Padevět: Před 70 lety získal hotel Padevět svou dnešní podobu, *Českořebovský zpravodaj*, 1998, č. 12, s. 34.

Stanislav Šrefl, Václav Šrefl – zakladatel továrny na armatury v České Třebové, *Českotřebovský zpravodaj*, 1995, č. 10, s. 37.

Tradice výroby armatur v České Třebové, *Českotřebovský zpravodaj*, 1996, č. 9, s. 8–9.

Náš kraj

Václav Bidlo, Regulační plán a volby, *Náš kraj* VI, 1932, č. 7, 26. 3., s. 1–2.

Václav Bidlo, Regulační plán České Třebové, *Náš kraj* VI, 1932, č. 8, 9. 4., s. 2.

Václav Bidlo, Regulační plán České Třebové, *Náš kraj* VI, 1932, č. 9, 23. 4., s. 1.

Václav Bidlo, Regulační plán České Třebové, *Náš kraj* VI, 1932, č. 10, 7. 5., s. 1–2.

Václav Bidlo, Regulační plán České Třebové, *Náš kraj* VI, 1932, č. 13, 18. 6., s. 2.

Václav Bidlo, Regulační plán a volby, *Náš kraj* VI, 1932, č. 6, 12. 3., s. 1.

Václav Bidlo, Regulační problém České Třebové, *Náš kraj* III, 1929, č. 2, 12. 1., s. 1–2.

Jan Lustyk, Soutěž na regulaci města České Třebové, *Náš kraj* IV, 1930, č. 16–17, 2. 8., s. 4.

Nové chlapecké školy v České Třebové, *Náš kraj* IV, 1930, č. 14, 4. 7., s. 2.

Jan Tykač, Rozprava o regulačním plánu, *Náš kraj* III, 1932, č. 4, 13. 2., s. 1–2.

Vojtěch Vanický, Regulační plán České Třebové, *Náš kraj* VI, 1932, č. 5, 27. 2., s. 1.

Orlický obzor

Dr. Bazínek, *Orlický obzor* V, 1929, č. 9, 27. 2., nestr.

H. Hršel [nezjištěno], Nájemné v novém činžovním domě, *Orlický obzor* V, 1929, č. 40, 4. 10., nestr.

Václav Fiala, Ještě k regulačnímu plánu, *Orlický obzor* VIII, 1932, č. 12, 17. 3., nestr.

Národní demokraté a národní socialisté dosud kryjí úplatkovou aféru v České Třebové, *Orlický obzor* V, 1929, č. 32, 9. 8., nestr.

Nový regulační plán, *Orlický obzor* VII, 1931, č. 4, 30. 1., nestr.

Komunistická květomluva, *Orlický obzor* V, 1929, č. 34, 23. 8., nestr.

O výstavbě obecního nájemného domu pro 88 malých bytů v České Třebové, *Orlický obzor* V, 1929, č. 4, 23. 1., nestr.

Valná hromada stavebního a bytového družstva v České Třebové jedná o úplatkové aféře, *Orlický obzor* VII, 1931, č. 27, 26. 6., nestr.

V rozkladu komunistické strany, *Orlický obzor* VII, 1931, č. 8, 27. 2., nestr.

Vpřed!

Nová škola, *Vpřed!* V, 1930, č. 29, 17. 7., s. 2.

Parní pila a sklady dříví firmy Krbec a Příbyl, *Vpřed!* II, 1927, č. 27–28, 2. 7., nestr.

Stavba obytné budovy, *Vpřed!* IV, 1929, č. 6, 8. 2., s. 5.

Změna při projektované stavbě školy, *Vpřed!* IV, 1931, č. 4, 12. 2., s. 4.

Východ

Co s kaplí sv. Kateřiny?, *Východ* III, 1920, č. 68, 4. 9., s. 6.

Dům čp. 1400, *Východ* XIV, 1931, č. 8, 21. 2., s. 4.

Oprava kaple sv. Kateřiny, *Východ* III, 1920, č. 67, 28. 8., s. 6.

Pyramidy, *Východ* XV, 1932, č. 41, 14. 10., s. 4.

Radniční hospodářství, *Východ* XIV, 1931, č. 7, 14. 2., s. 6.

Stavba školní budovy, *Východ* XIV, 1931, č. 38, 19. 9., s. 6.

Jan Tykač, Rozprava o regulačním plánu, *Východ* VI, 1923, č. 21, 12. 5., s. 5.

Zvýšení obecních činží na Farářství, *Východ* VIII, 1925, č. 10, 7. 3., s. 7.

Východočeský obzor

Dělnický dům, *Východočeský obzor* XXI, 1925, č. 3., 6. 1., nestr.

Dělnický dům, *Východočeský obzor* XXI, 1925, č. 4, 29. 1., nestr.

Dělnický dům, *Východočeský obzor* XX, 1924, č. 46, 20. 11., nestr.

100 000 Kč, *Východočeský obzor* XX, 1924, č. 20, 15. 5., nestr.

Vypsání ofertního řízení na zaměření města pro plán polohy a plán regulační, *Východočeský obzor* X, 1927, č. 29, 21. 7., nestr.

Ze schůze zastupitelstva, *Východočeský obzor* XV, 1919, č. 26, 8. 8., nestr.

Prameny

Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí, fond Archiv města Česká Třebová

Záležitosti stavební komise, Konsorcium pro výstavbu obecních bytů, 1916–1920, 1919–1921, inv. č. 765, sign. St /S/, k. 124.

Bytová nouze/choceňské domy, 1919–1921, inv. č. 749, sign. A, k. 103.

Korespondence s ministerstvem sociální péče ohledně stavby 12-ti nájemních domů, 1919–1925, inv. č. 799, nesign., k. 186.

Obecní domy čp. 1640–1640; Domy pro chudé v Benátkách; Výstavba, 1940–1942, sign. V D/2, k. 221.

Duchoslav, Plašil, Šimek, 1938–1943, inv. č. 872, sign. V F/3, k. 226.

Stavby budov, 1938–1943, inv. č. 941, sign. X C/1, k. 246.

Stavební záležitosti, 1936–1943, inv. č. 943, sign. X C/3, k. 247.

Škola chlapecká (výstavba), 1932–1946, inv. č. 980, sign. XII A/9, k. 262.

Škola živnostenská, 1930–1935, inv. č. 983, sign. XII C, k. 262.

Národní archiv v Praze

Inv. č. 1013, čj. 20762, k. 268, Nádražní budova Česká Třebová – plány.

Inv. č. 1015, čj. 48563, k. 428, Česká Třebová (přestavba osobního nádraží).

Inv. č. 1017, čj. 34914, k. 577, Příspěvky ministerstva železnic do rozpočtu obce.

Inv. č. 1018, čj. 22305, k. 655, Železniční domy pro zaměstnance Česká Třebová.

Inv. č. 1019, čj. 14597, k. 770, Nádraží Česká Třebová (přestavba, odvolání žaloby).

MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby

agenda čp. 97, čp. 397, čp. 1101–1112, čp. 1183, čp. 1400, čp. 1408–1414, 1503.

Katalog vybraných staveb viz Obrazová příloha

Summary

During the period between 1918 and 1945 Česká Třebová struggled against a lack of housing. This was related to the demographic increase in the number of inhabitants of this rural town, which became one of the most important communication nodes along with origin of the Czechoslovak Republic. This shortage was manifested most intensively immediately after the First World War and then again during the period between 1938 and 1939, when fugitives from seized territories sought refuge there. This issue was resolved with partial success by construction of a complex of housing blocks of various quality (No 1101–1112, No 1113–1119, No 1142–1143, No 1400).

The most significant construction work during the nineteen twenties was modernisation of the railway station, culminating in construction of the dispatch office. The dispatch office became the centre of the railway complex, which included a post office building, technical facilities (boiler room, water management structures and others) and housing for the railway men. The railway also stimulated urbanism in Třebová in other ways, particularly by arranging intensive contact with trends in the metropolis.

An industrial zone grew along the railways in the direction of Brno, within the terms of which several artistically valuable corporate buildings were built (for instance the office building of the Krbec and Příbyl company at No 1230, the fittings factory). To the north the Třebová settlement met the growing village of Parník, the demographic expansion of which was linked to the Hermann Pollacks Söhne textile company.

The town's construction boom in the nineteen twenties allowed for the existence of many construction companies, which found work alongside each other and in partnerships in consortiums (Duchoslav – Fajfr – Rössler and Kudlík). Construction companies built according to assignments by private building owners, municipalities and the state, and also carried out construction work for themselves. They established colonies of family houses (at the turn of the nineteen twenties and thirties these expanded spontaneously throughout the area surrounding the town), which they leased or sold.

Construction during the monitored period was affected particularly by the Cubist style and elements of Rondocubism can also be seen (house with shop No 97, Brázda's house No 286, Dělnický (Labourer's) house No 397–398, etc.). Several progressive

functionalistic buildings were built in the town during the nineteen thirties (the school complex, housing and shopping centre with skeleton structure No 1451, residential houses No 329 and No 1626 by leading Brno architect Josef Polášek) and Vojtěch Vanický's (the artistically most significant architect active in Třebová over the long-term) urban plan was also created. Vanický was to transform Česká Třebová into a modern town, while retaining elements of historic value.

Construction of the town during the period between 1918 and 1945 is a compromise between modern trends comparable to Prague, the town's limited finances and the conservative stance of some of the residents and representatives, particularly those who were not professionally linked to the railway.

In the immediate pre-Munich period, the government decided to accelerate modernisation of the Prague – Německý Brod – Brno railway, which was to become a fully-fledged replacement for the Třebová line in the event of its interruption or any threat to it. After Munich, Třebová became a promontory of Czech territory surrounded on three sides by German territory. The simultaneous loss of agricultural land and sales outlets for minor industry and craftwork production, together with transfer of a large share of transport to the Německý Brod line, caused a fall in the prosperity of the town and its inhabitants.

New construction continued after 1945 (according to pre-war plans to a specific degree) under completely different social, political and society conditions.

Interwar urban architecture in its main features has survived to these days. Only some larger realisations were completed based on simplified plans in later years (school, store No 1503). In some cases, the architecture has been partially devalued by later modifications related to a change in the building's function.

Třebová did not become one of the key locations of our modern architecture, despite the fact that it was well on the way to it in the nineteen-thirties. Despite this, a number of high quality buildings were built and survived in this area. Owing to them, part of the town became a Conservation Area in 1995. From the point of view of urbanism, Třebová represents a significant proof of the mutual influence between a large transportation complex and a country seat.

Seznam obrazové přílohy

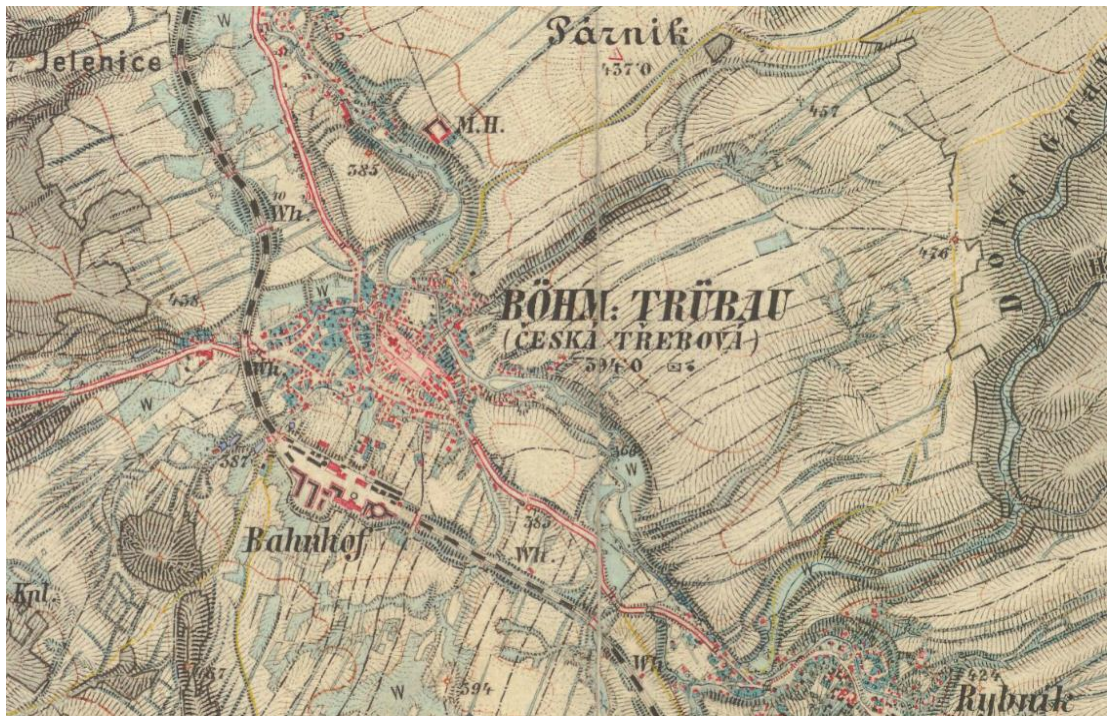
1. III. vojenské mapování, 1 : 25 000, 1876. Foto:
http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=640&lang=cs&z_width=1024&z_newwin=1&map_root=3vm&map_region=25&map_list=4057_1, vyhledáno 10. 11. 2014.
2. Textilní továrna Hermann Pollacks Söhne v Parníku, stav roku 1909. Foto: archiv autorky.
3. Reálné gymnázium v České Třebové, Tyršovo náměstí 970, Alois Dryák, 1909. Foto: archiv autorky.
4. Reálné gymnázium v České Třebové, Tyršovo náměstí 970, Alois Dryák, 1909. Foto: archiv autorky.
5. Staré náměstí, stav roku 1920. Foto: archiv autorky.
6. Zámostí, původní most přes Třebovku osazený barokními sochami, stav roku 1902. Foto: archiv autorky.
7. Návrh bytových domů čp. 1101–1112, Konsorcium pro stavbu obecních domů, 1919–1921. Foto: MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1101–1112, k. ú. Česká Třebová.
8. Návrh bytových domů čp. 1101–1112, Konsorcium pro stavbu obecních domů, 1919–1921. Foto: MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1101–1112, k. ú. Česká Třebová.
9. Bytové domy čp. 1101–1112, Konsorcium pro stavbu obecních domů, 1919–1921. Foto: archiv autorky.
10. Tzv. Brázdův dům, Litomyšlská 286, František Brázda, 1926. Foto: archiv autorky.
11. Návrh obytného domu s obchodem, Hýblova 97, Jan Duchoslav, 1927. Foto: MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 97, k. ú. Česká Třebová.
12. Půdorysný návrh obytného a obchodního domu, Hýblova 97, Jan Duchoslav, 1927. Foto: MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 97, k. ú. Česká Třebová.
13. Rodinný dům Miroslava Zedníka, Bratří Hubálků 1421, Vojtěch Vanický, 1928. Foto: <http://slavnestavby.cz/?i=3183/rodinny-dum-miroslava-zednika>, vyhledáno 8. 8. 2014.

14. Rodinný dům Miroslava Zedníka, Bratří Hubálků 1421, Vojtěch Vanický, 1928.
Foto: <http://slavnestavby.cz/?i=3183/rodinny-dum-miroslava-zednika>, vyhledáno 8. 8. 2014.
15. Návrh rodinného domu Miroslava Zedníka – půdorys přízemí, Bratří Hubálků 1421, Vojtěch Vanický, 1928. Foto: Vojtěch Vanický, Návrh vily v České Třebové, *Stavitel IX*, 1928, s. 105.
16. Návrh rodinného domu Miroslava Zedníka – půdorys patra, Bratří Hubálků 1421, Vojtěch Vanický, 1928. Foto: Vojtěch Vanický, Návrh vily v České Třebové, *Stavitel IX*, 1928, s. 105.
17. Kolonie rodinných domů, Rösslerova 1408–1414, Vojtěch Vanický, 1928. Foto: Vojtěch Vanický, K řešení nejmenšího domu, *Stavitel X*, 1929, s. 67.
18. Kolonie rodinných domů – pohled z ulice, Rösslerova 1408–1414, Vojtěch Vanický, 1928. Foto: Vojtěch Vanický, K řešení nejmenšího domu, *Stavitel X*, 1929, s. 69.
19. Půdorysný návrh kolonie rodinných domů – přízemí, Rösslerova 1408–1414, Vojtěch Vanický, 1928. Foto: Vojtěch Vanický, K řešení nejmenšího domu, *Stavitel X*, 1929, s. 69.
20. Návrh na výstavbu obytného domu čp. 1400, Jan Duchoslav, 1929. Foto: Jan Duchoslav, Ze soutěže na stavbu činžovních domů pro Českou Třebovou, *Stavitelské listy XXV*, 1929, s. 47.
21. Půdorysný návrh na výstavbu obytného domu čp. 1400, Jan Duchoslav, 1929. Foto: Jan Duchoslav, Ze soutěže na stavbu činžovních domů pro Českou Třebovou, *Stavitelské listy XXV*, 1929, s. 48.
22. Pohled na (pavlačový) bytový dům, Masarykova 1400, Vojtěch Vanický, 1929.
Foto: archiv autorky.
23. Půdorysný návrh bytového domu, Masarykova čp. 1400, Vojtěch Vanický, 1929.
Foto: MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1400, k. ú. Česká Třebová.
24. Návrh obchodního a obytného domu Nákupního a spotřebního družstva železničních zřízenců, Masarykova 1503, Vojtěch Vanický, 1931. Foto: MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1503, k. ú. Česká Třebová.
25. Obchodní a obytný dům Nákupního a spotřebního družstva železničních zřízenců, půdorys přízemí, prvního a druhého patra, Masarykova 1503, Vojtěch Vanický,

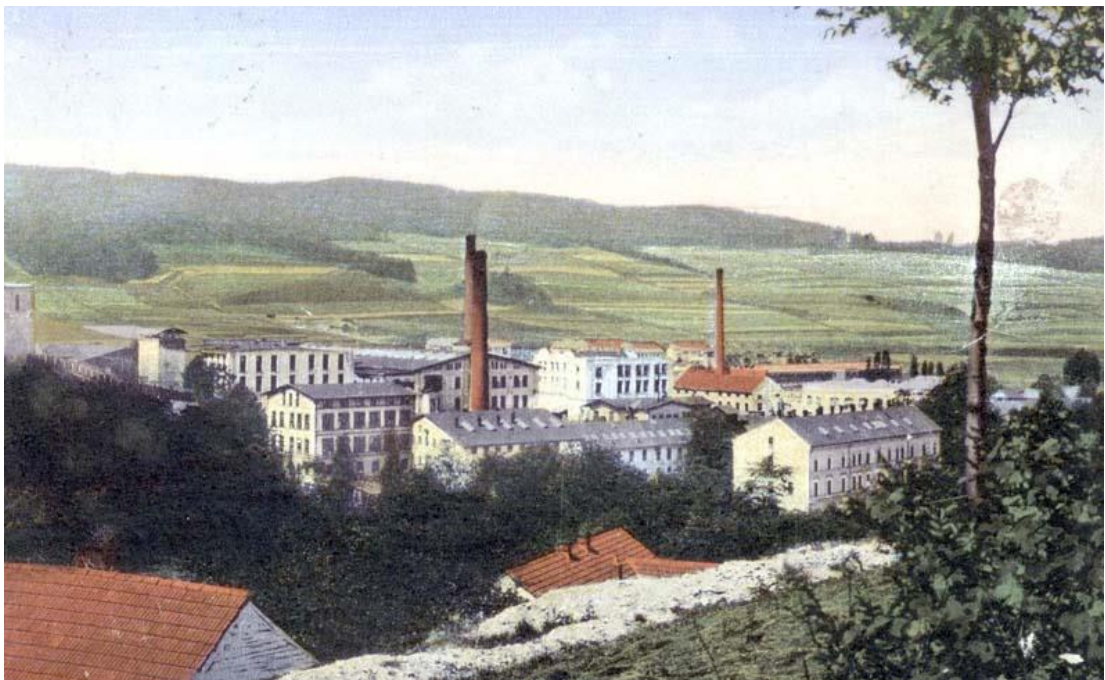
1931. Foto: MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1503, k. ú. Česká Třebová.
26. Nerealizovaný projekt na obchodní a bytový dům na místě čp. 42, Vojtěch Vanický, 1931. Foto: Miroslav Kaňka, Akademický architekt Vojtěch Vanický, *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005–2007*, Česká Třebová 2008, s. 110.
27. Nájemní dům Ladislava Mehla, Nádražní čp. 329, Josef Polášek, 1932. Foto: fotoarchiv autorky.
28. Nájemní dům MUDr. Štěpánkových, Nádražní čp. 1626, Josef Polášek, 1939. Foto: fotoarchiv autorky.
29. Dělnický dům (kino Svět), pohled z Nádražní ulice, firma Rössler a Kudlík, 1923–1925. Foto: MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 397–398, k. ú. Česká Třebová.
30. Dělnický dům (kino Svět), půdorys prvního patra, firma Rössler a Kudlík, 1923–1925. Foto: MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 397–398, k. ú. Česká Třebová.
31. Návrh na budovu církve českobratrské, Tykačova 1183, František Uherka, 1925. Foto: MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1183, k. ú. Česká Třebová.
32. Půdorysný návrh na budovu církve českobratrské, Tykačova 1183, František Uherka, 1925. Foto: MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1183, k. ú. Česká Třebová.
33. Hotel Padevěť, Sadová 486, rekonstrukce 1927–1928. Foto: fotoarchiv autorky.
34. Chlapecká škola, Habrmanova 1500, Vojtěch Vanický, 1929. Foto: MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1500, k. ú. Česká Třebová.
35. Návrh chlapeckých škol, Habrmanova 1500, Vojtěch Vanický, 1929. Foto: MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1500, k. ú. Česká Třebová.
36. Návrh chlapeckých škol, Habrmanova 1500, Vojtěch Vanický, 1929. Foto: MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1500, k. ú. Česká Třebová.
37. Návrh Habrmanovy školy práce, Habrmanova 1540, Jan Duchoslav, 1931. Foto: MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1540, k. ú. Česká Třebová.
38. Půdorysný návrh Habrmanovy školy práce, Habrmanova 1540, Jan Duchoslav, 1931. Foto: MěÚ Česká Třebová, odbor výstavby, agenda čp. 1540, k. ú. Česká Třebová.

39. Výpravní budova Česká Třebová, Vojtěch Krch, 1920. Foto: Mojmír Krejčířík, *Česká nádraží II*, Litoměřice 2005, s. 81.
40. Výpravní budova Česká Třebová, Vojtěch Krch, 1920. Foto: Mojmír Krejčířík, *Česká nádraží II*, Litoměřice 2005, s. 81.
41. Výpravní budova Česká Třebová, salonek, 1924. Foto: Mojmír Krejčířík, *Česká nádraží II*, Litoměřice 2005, s. 83.
42. Kancelářská budova firmy Krbec a Příbyl, Bratři Hubálků 1230, Jan Duchoslav, 1925. Foto: Jan Duchoslav, Dvě stavby z České Třebové, *Stavitelské listy XXIII*, 1927, s. 117.
43. Továrna na výrobu armatur, Litomyšlská 1378, Jan Duchoslav, 1929. Foto: Jan Duchoslav, Továrna na armatury v České Třebové, *Stavitelské listy XXVI*, 1930, s. 166.
44. Továrna na výrobu armatur, půdorysné řešení, Litomyšlská 1378, Jan Duchoslav, 1929. Foto: Jan Duchoslav, Továrna na armatury v České Třebové, *Stavitelské listy XXVI*, 1930, s. 167.
45. Schematické vyznačení míst zamořovaných kouřem, příloha soutěžního projektu 20 000, Vojtěch Vanický – Emanuel Hruška – Jan Sokol, 1930. Foto: Jaroslav Vaněček, Česká Třebová, *Stavba měst a venkovských obcí V*, 1931, s. 51.
46. Převedení dálkové inkamerační silnice na pravý břeh řeky Třebovky, příloha soutěžního projektu 20 000, Vojtěch Vanický – Emanuel Hruška – Jan Sokol, 1930. Foto: Jaroslav Vaněček, Česká Třebová, *Stavba měst a venkovských obcí V*, 1931, s. 55.
47. Schéma historické, vývoj města České Třebové s vyznačením původní osady románské, příloha soutěžního projektu 20 000, Vojtěch Vanický – Emanuel Hruška – Jan Sokol, 1930. Foto: Jaroslav Vaněček, Česká Třebová, *Stavba měst a venkovských obcí V*, 1931, s. 57.
48. Řadové zastavění „Nového města“ podle projektu 20 000, Vojtěch Vanický – Emanuel Hruška – Jan Sokol, 1930. Foto: Jaroslav Vaněček, Česká Třebová, *Stavba měst a venkovských obcí V*, 1931, s. 59.
49. Přednádražní prostor podle projektu 20 000, Vojtěch Vanický – Emanuel Hruška – Jan Sokol, 1930. Foto: Jaroslav Vaněček, Česká Třebová, *Stavba měst a venkovských obcí V*, 1931, s. 61.

Obrazová příloha

1. III. vojenské mapování, 1 : 25 000, 1876.

2. Textilní továrna Hermann Pollacks Söhne v Parníku, stav roku 1909.

Reálné gymnázium v České Třebové, Tyršovo náměstí 970, Alois Dryák, 1909.

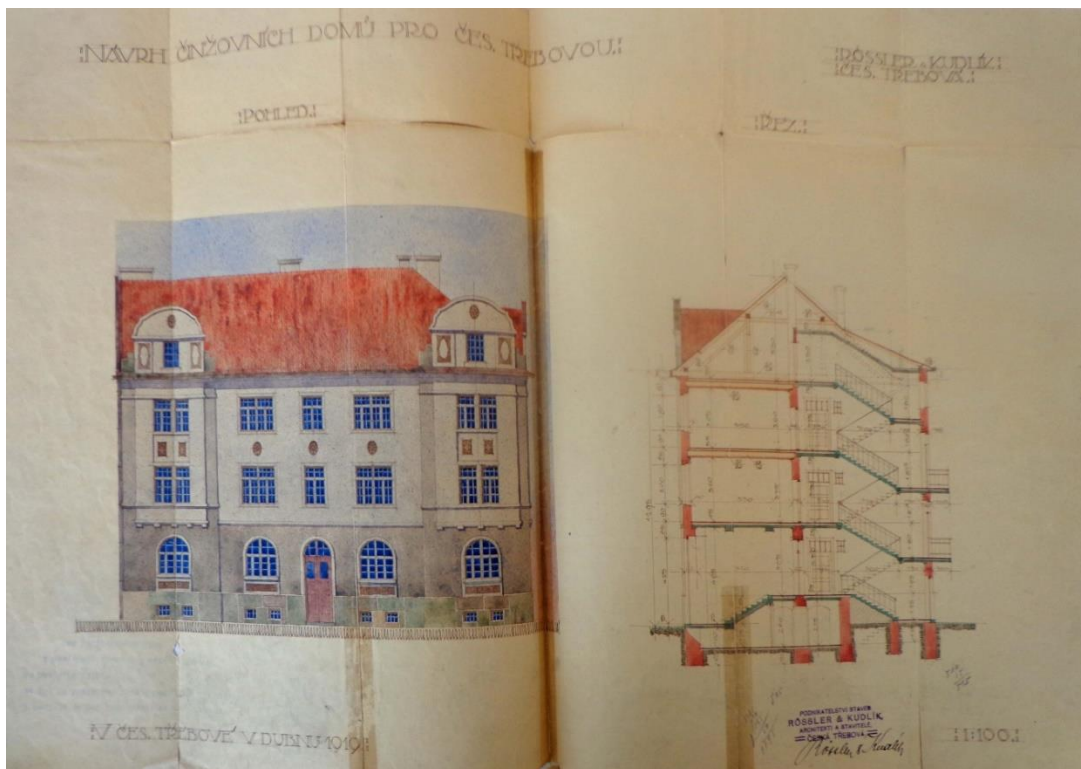
3. Reálné gymnázium v České Třebové, Tyršovo náměstí 970, Alois Dryák, 1909.

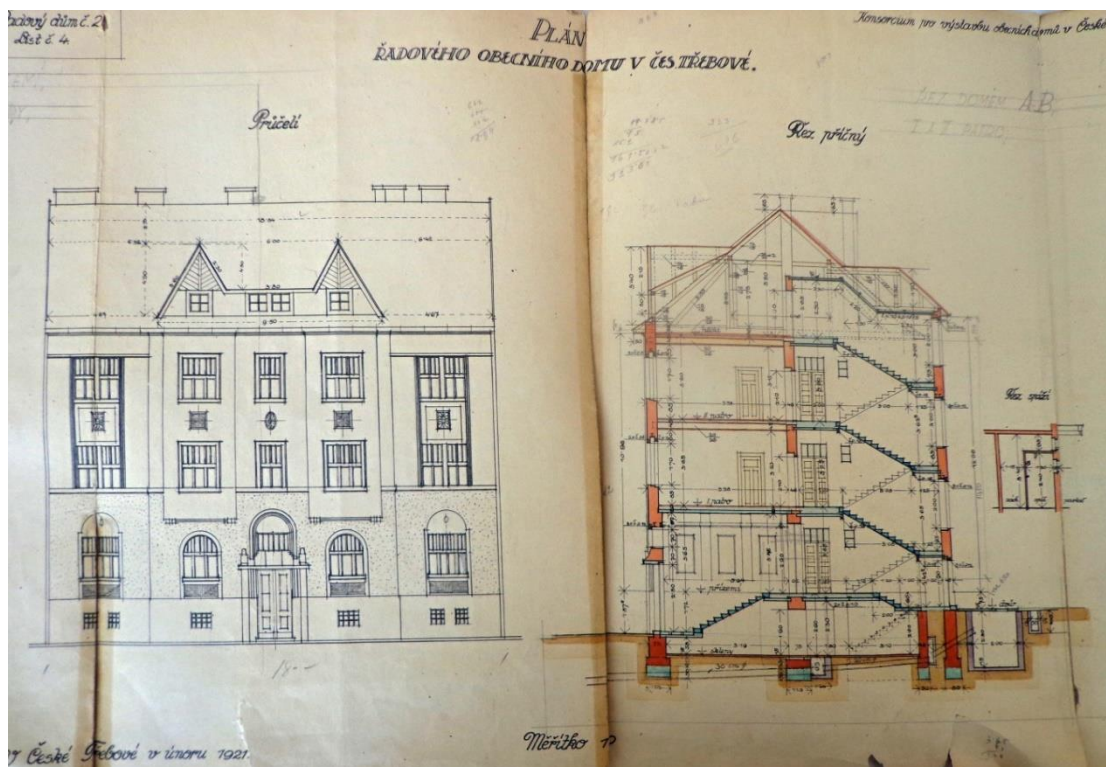
4. Staré náměstí, stav roku 1920.

5. Záměstí, původní most přes Třebovku osazený barokními sochami, stav roku 1902.

6. Návrh bytových domů čp. 1101–1112, Konsorcium pro stavbu obecních domů, 1919–1921.

7. Návrh bytových domů čp. 1101–1112, Konsorcium pro stavbu obecních domů, 1919–1921.

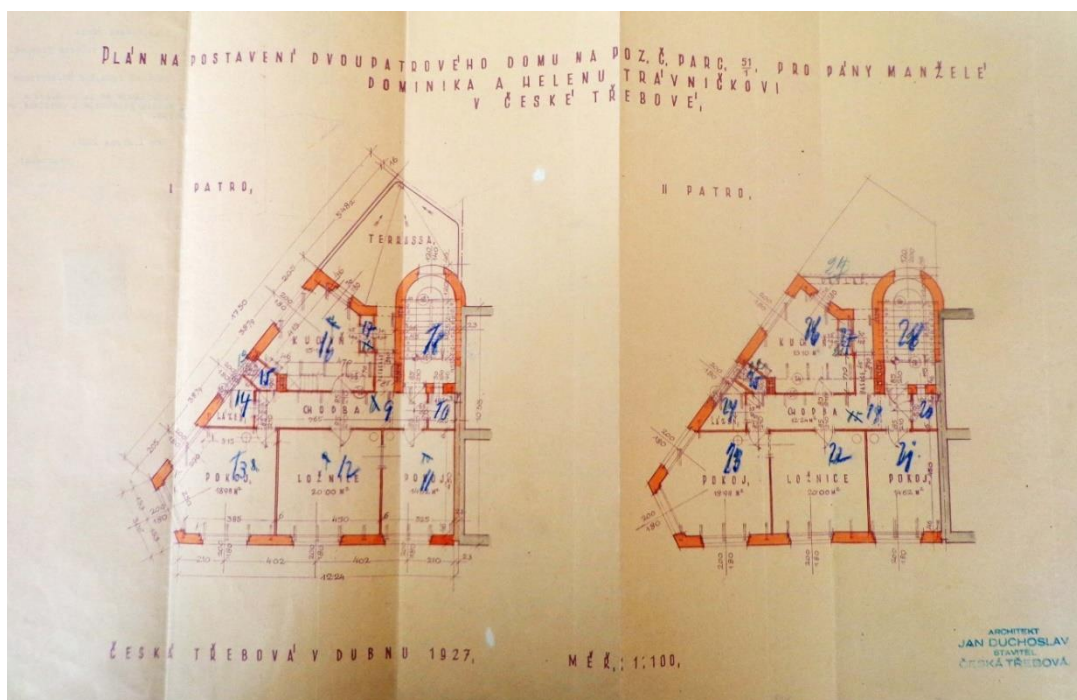
8. Bytové domy čp. 1101–1112, Konsorcium pro stavbu obecních domů, 1919–1921.

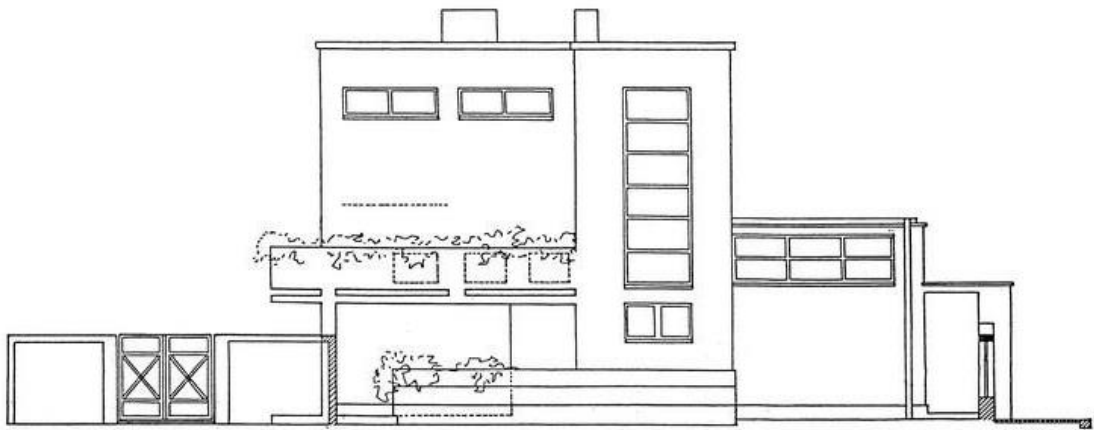
9. Tzv. Brázdův dům, Litomyšlská 286, František Brázda, 1926.

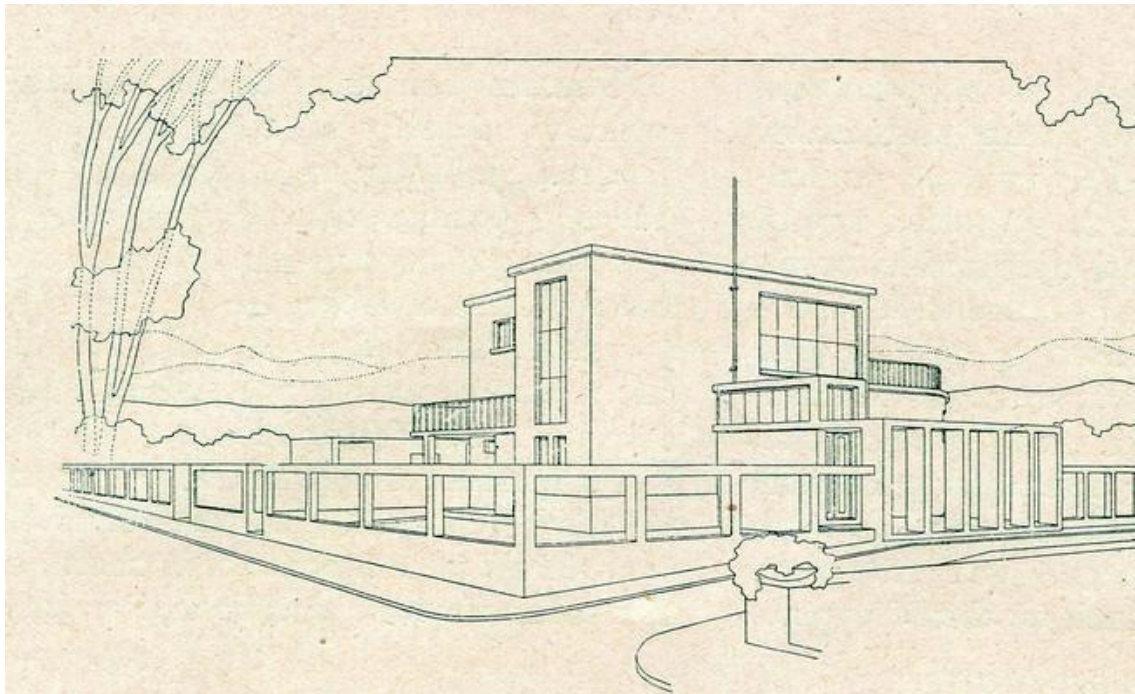
10. Návrh obytného domu s obchodem, Hýblova 97, Jan Duchoslav, 1927.

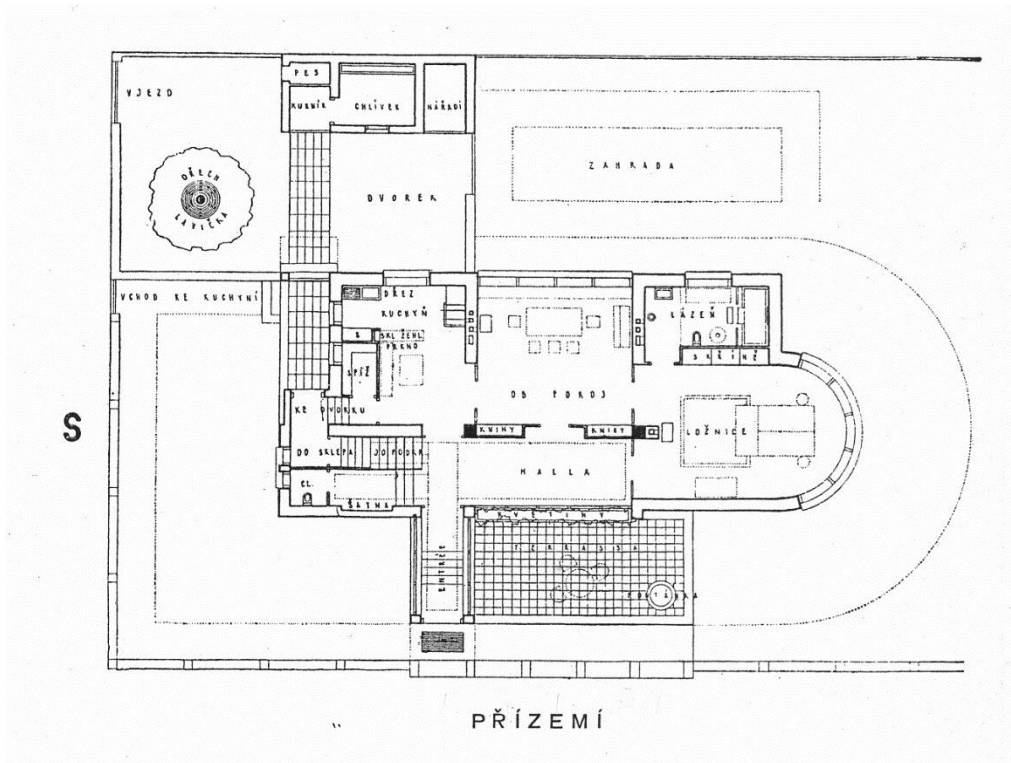
11. Půdorysný návrh obytného a obchodního domu, Hýblova 97, Jan Duchoslav, 1927.

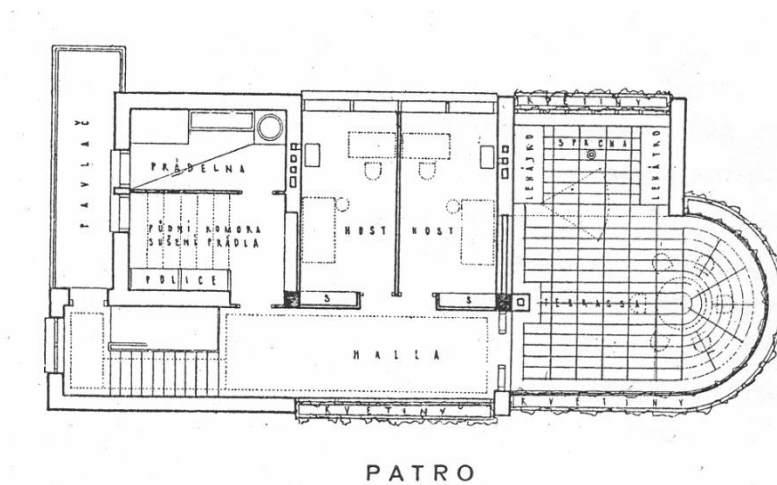
12. Rodinný dům Miroslava Zedníka, Bratří Hubálků 1421, Vojtěch Vanický, 1928.

13. Rodinný dům Miroslava Zedníka, Bratří Hubálků 1421, Vojtěch Vanický, 1928.

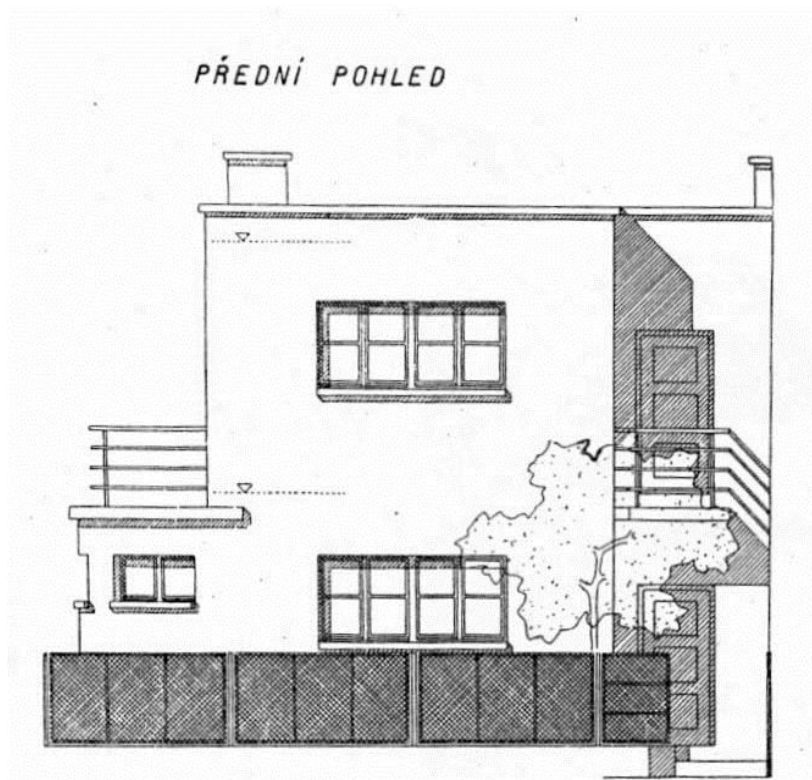
14. Návrh rodinného domu Miroslava Zedníka – půdorys přízemí, Bratří Hubálků 1421, Vojtěch Vanický, 1928.

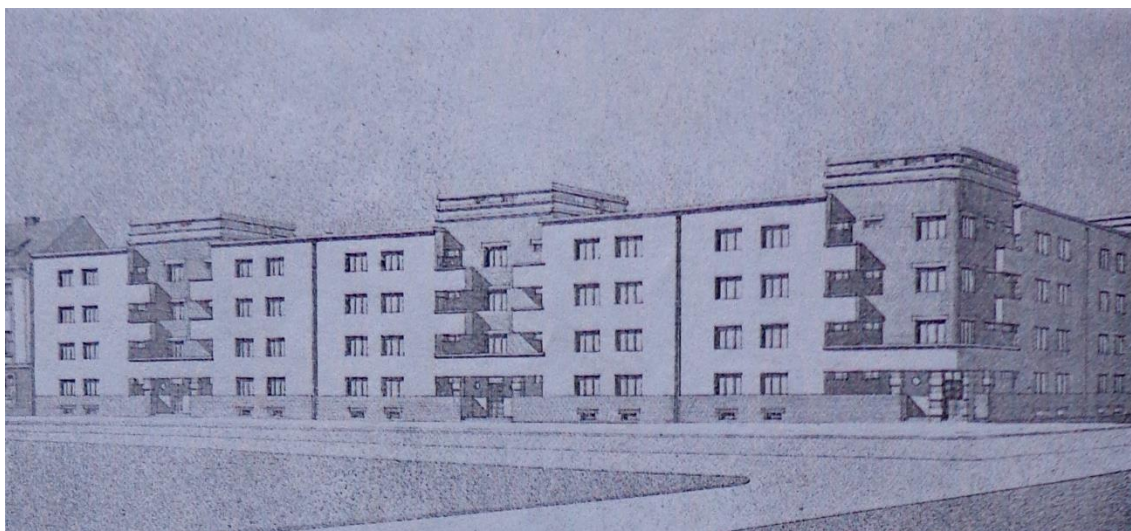
15. Návrh rodinného domu Miroslava Zedníka – půdorys patra, Bratří Hubálků 1421, Vojtěch Vanický, 1928.

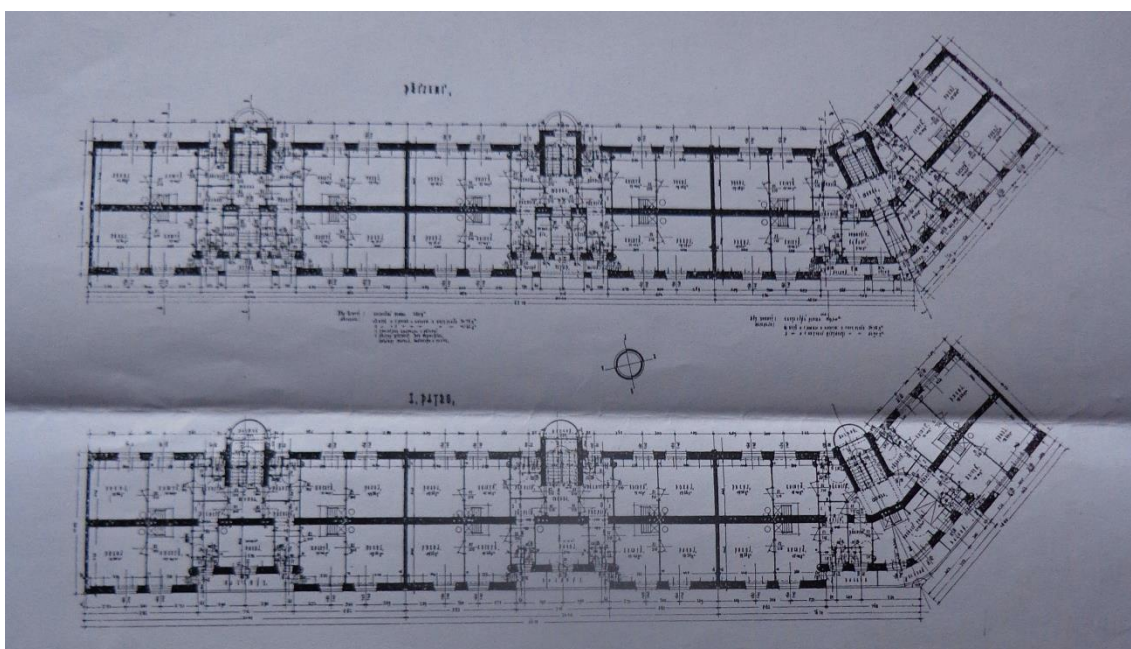
16. Kolonie rodinných domů, Rösslerova 1408–1414, Vojtěch Vanický, 1928.

17. Kolonie rodinných domů – pohled z ulice, Rösslerova 1408–1414, Vojtěch Vanický, 1928.

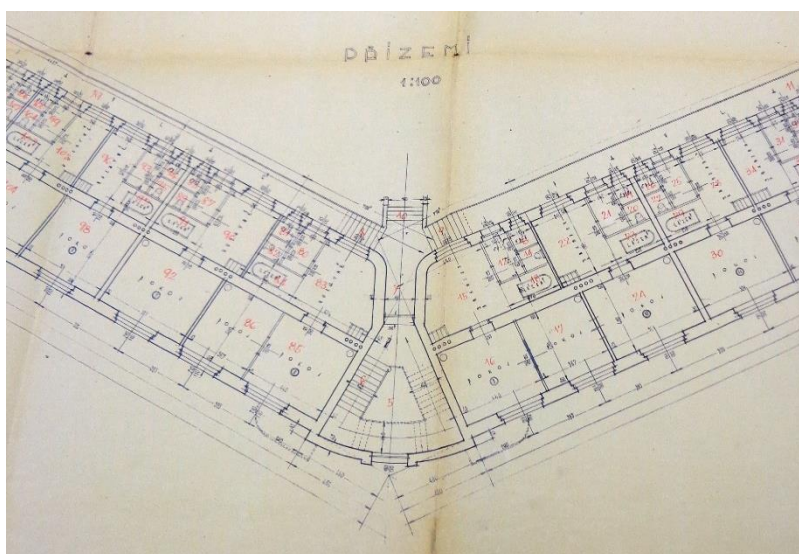
19. Návrh na výstavbu obytného domu čp. 1400, Jan Duchoslav, 1929.

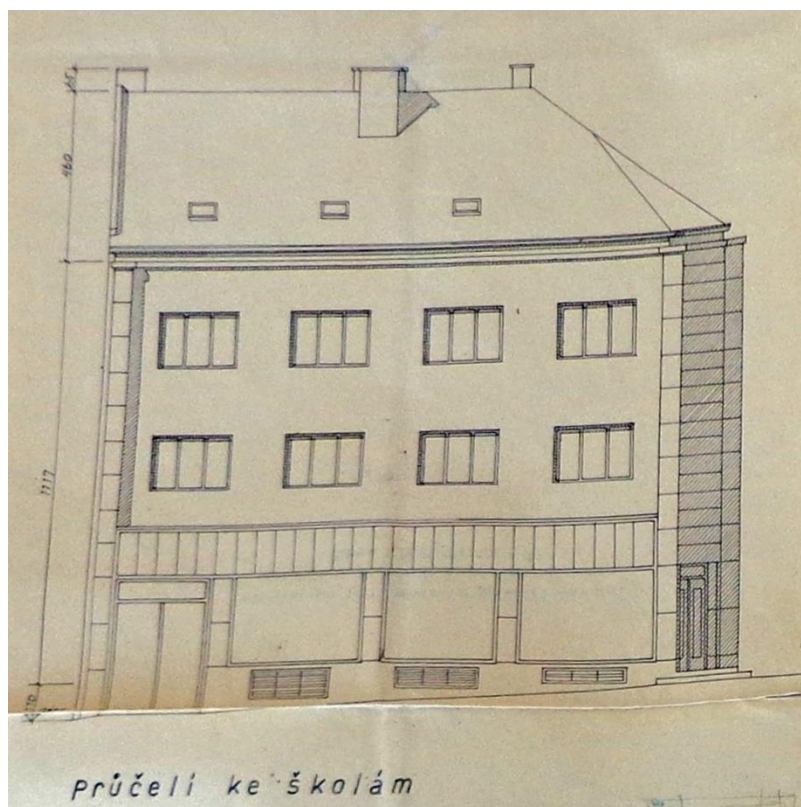
20. Půdorysný návrh na výstavbu obytného domu čp. 1400, Jan Duchoslav, 1929.

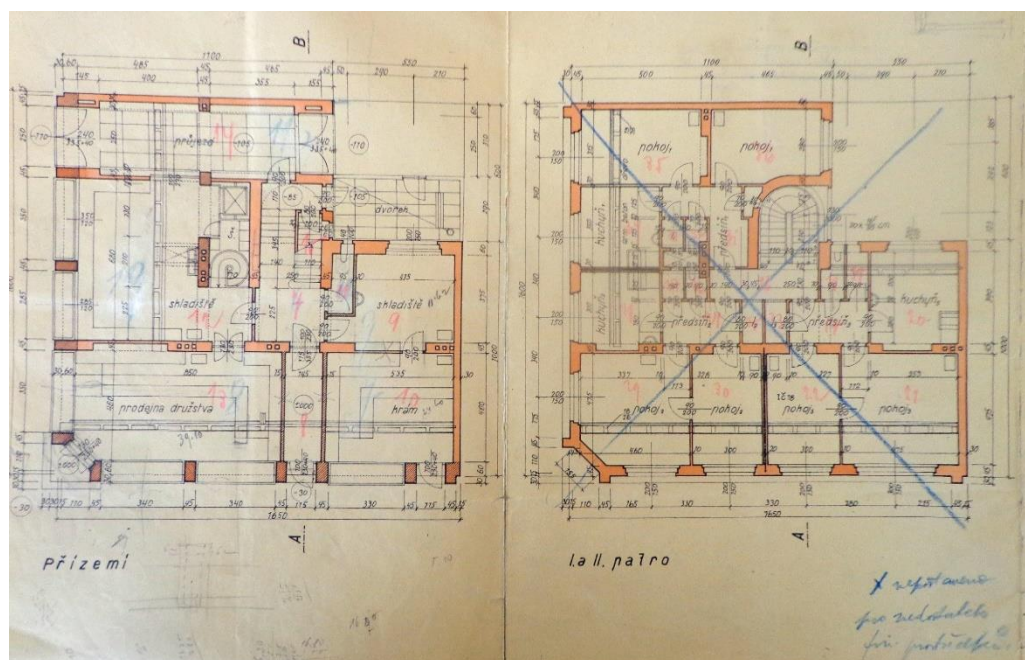
21. Pohled na (pavlačový) bytový dům, Masarykova 1400, Vojtěch Vanický, 1929.

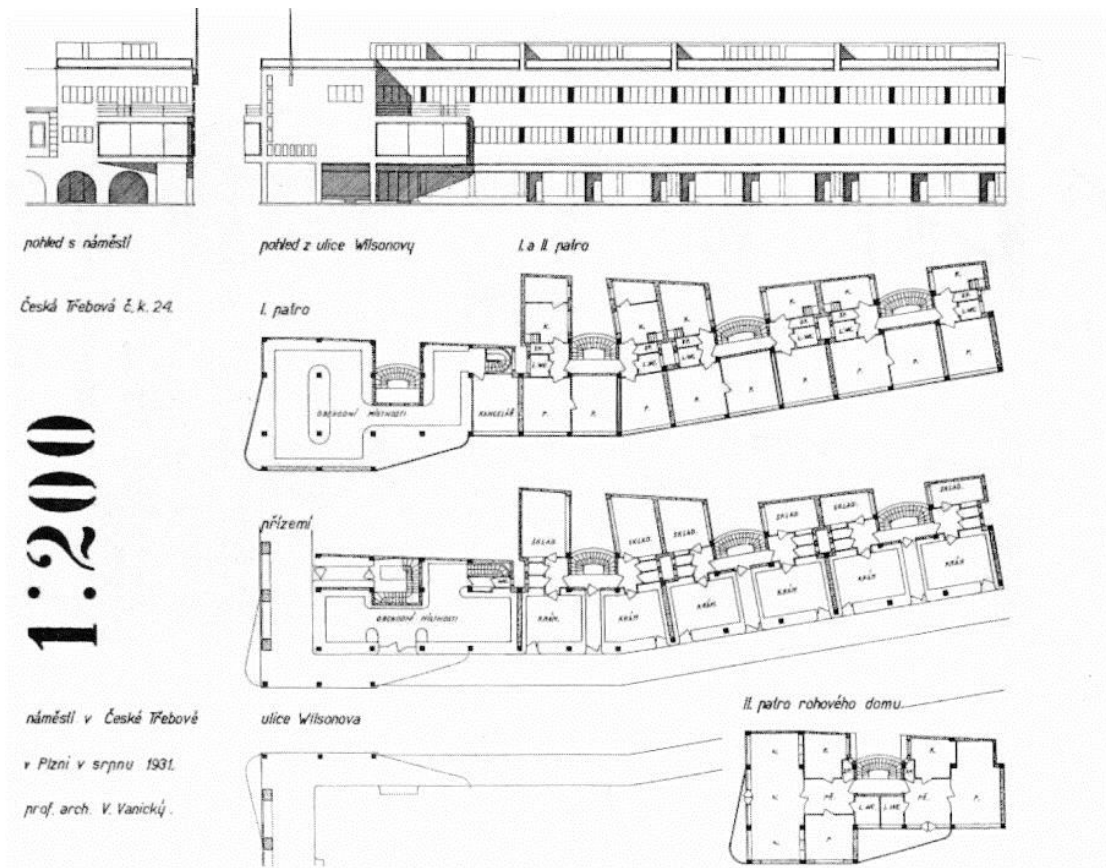
22. Půdorysný návrh bytového domu, Masarykova čp. 1400, Vojtěch Vanický, 1929.

23. Návrh obchodního a obytného domu Nákupního a spotřebního družstva železničních zřízců, Masarykova 1503, Vojtěch Vanický, 1931.

24. Obchodní a obytný dům Nákupního a spotřebního družstva železničních zřízců, půdorys přízemí, prvního a druhého patra, Masarykova 1503, Vojtěch Vanický, 1931.

25. Nerealizovaný projekt na obchodní a bytový dům na místě čp. 42, Vojtěch Vanický, 1931.

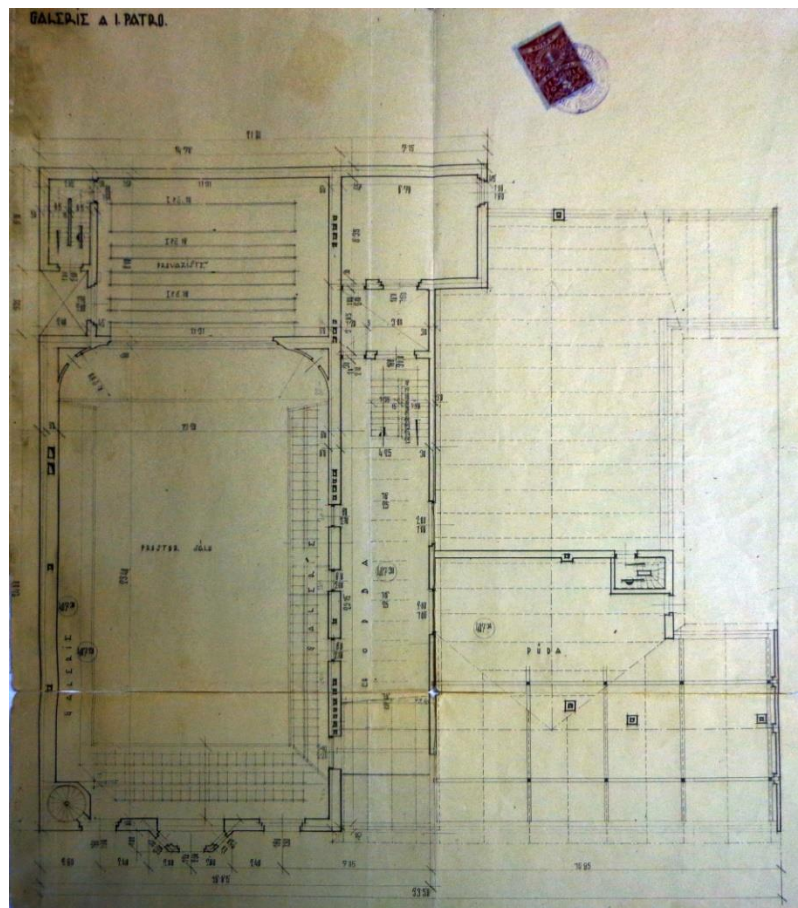
26. Nájemní dům Ladislava Mehla, Nádražní čp. 329, Josef Polášek, 1932.

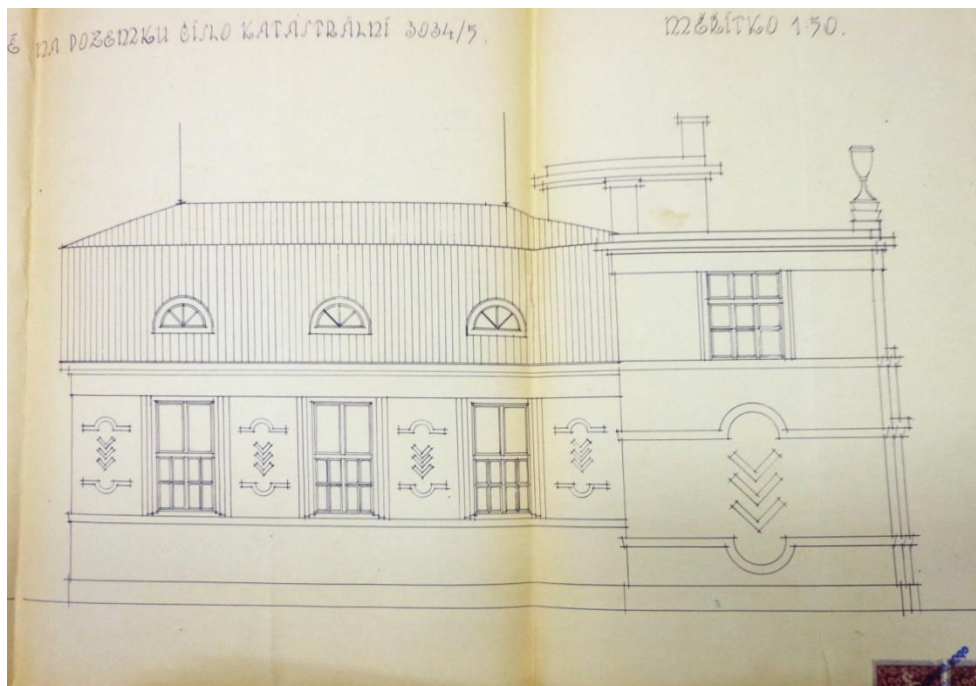
27. Nájemní dům MUDr. Štěpánkových, Nádražní čp. 1626, Josef Polášek, 1939.

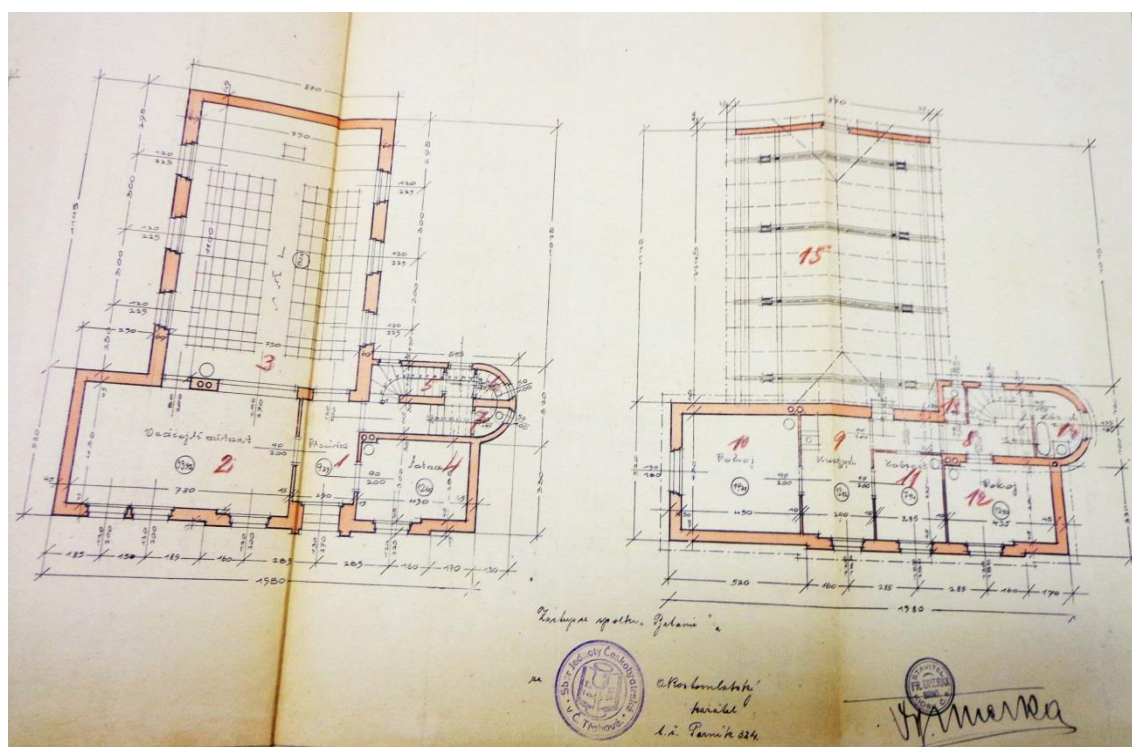
28. Dělnický dům (kino Svět), pohled z Nádražní ulice, firma Rössler a Kudlík, 1923–1925.

29. Dělnický dům (kino Svět), půdorys prvního patra, firma Rössler a Kudlík, 1923–1925.

30. Návrh na budovu cirkve českobratrské, Tykačova 1183, František Uherka, 1925.

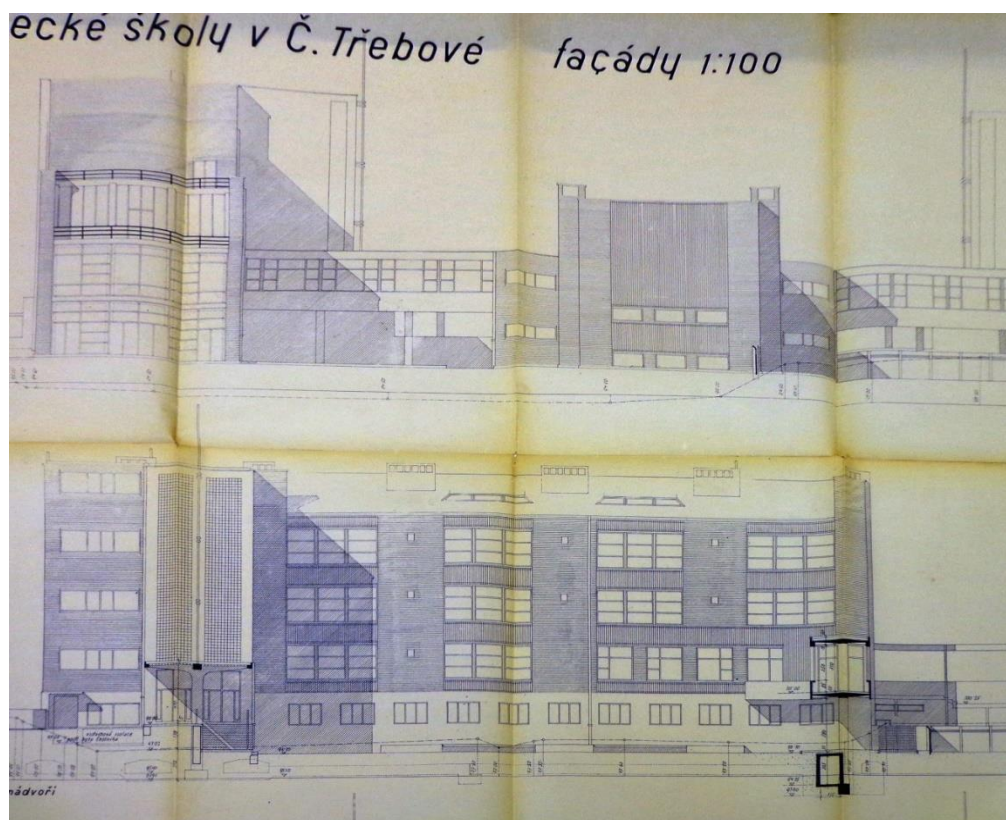
31. Půdorysný návrh na budovu cirkve českobratrské, Tykačova 1183, František Uherka, 1925.

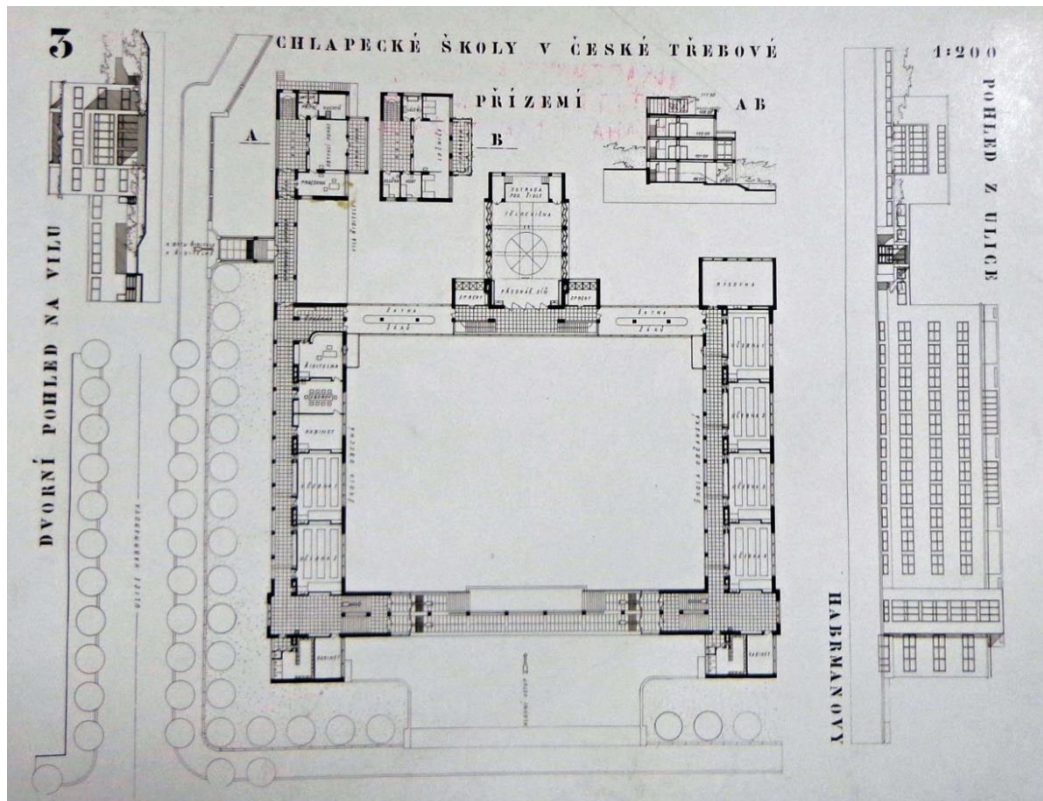
32. Hotel Padevět, Sadová 486, rekonstrukce 1927–1928.

33. Chlapecká škola, Habrmanova 1500, Vojtěch Vanický, 1929.

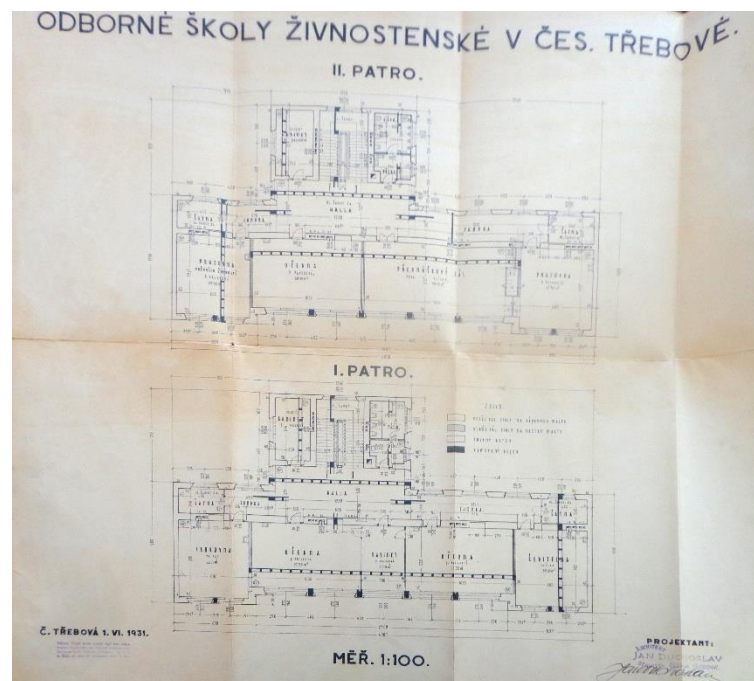
34. Návrh chlapeckých škol, Habrmanova 1500, Vojtěch Vanický, 1929.

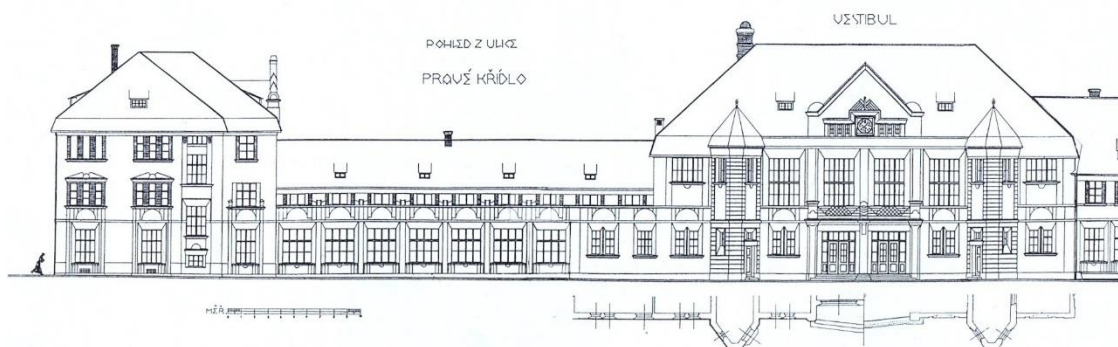
35. Návrh chlapeckých škol, Habrmanova 1500, Vojtěch Vanický, 1929.

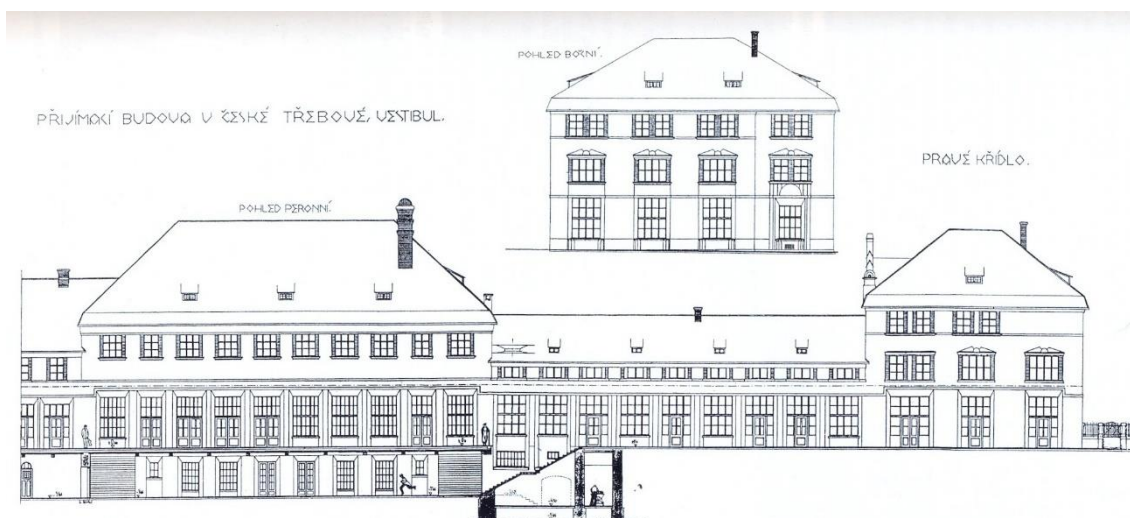
36. Návrh Habrmanovy školy práce, Habrmanova 1540, Jan Duchoslav, 1931.

37. Půdorysný návrh Habrmanovy školy práce, Habrmanova 1540, Jan Duchoslav, 1931.

38. Výpravní budova Česká Třebová, Vojtěch Krch, 1920.

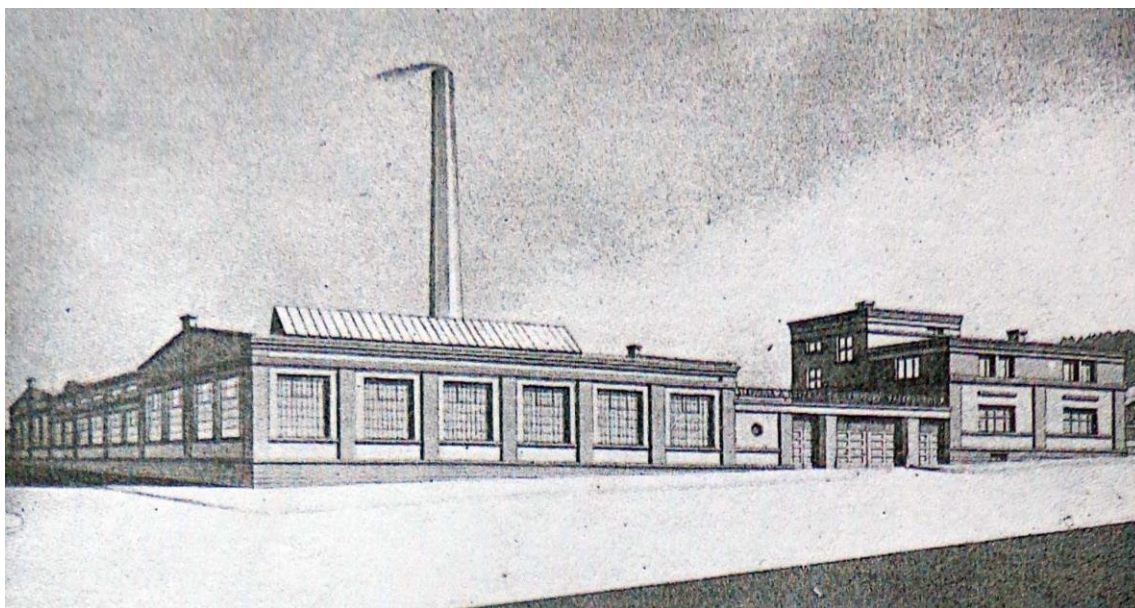
39. Výpravní budova Česká Třebová, Vojtěch Krch, 1920.

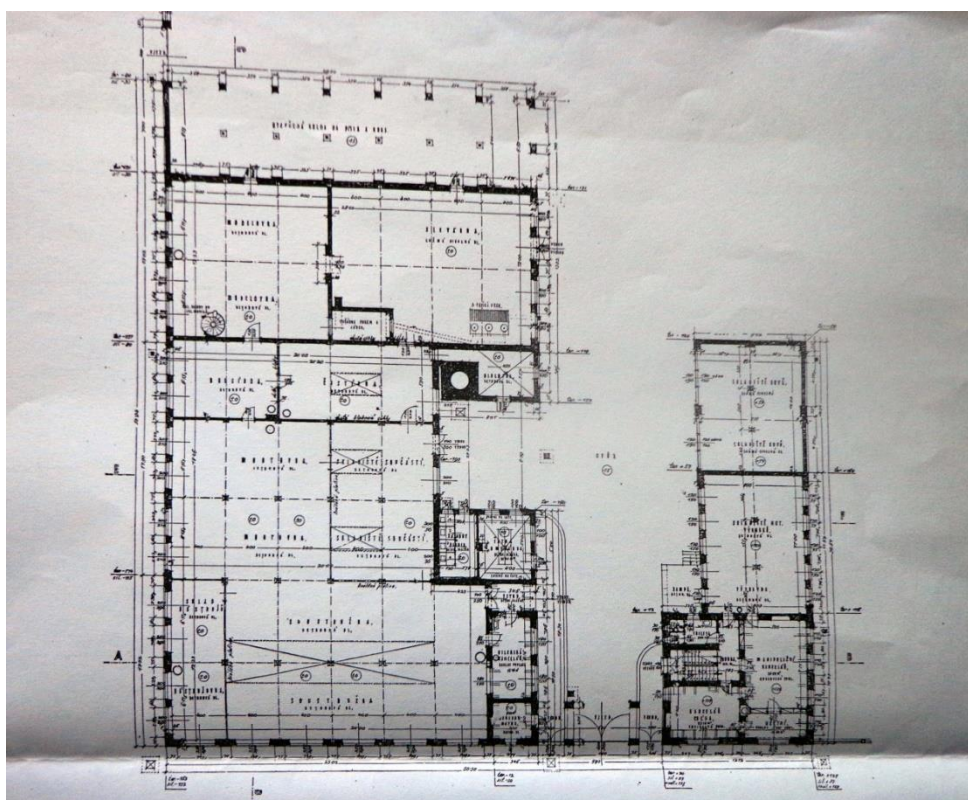
40. Výpravní budova Česká Třebová, salonek, 1924.

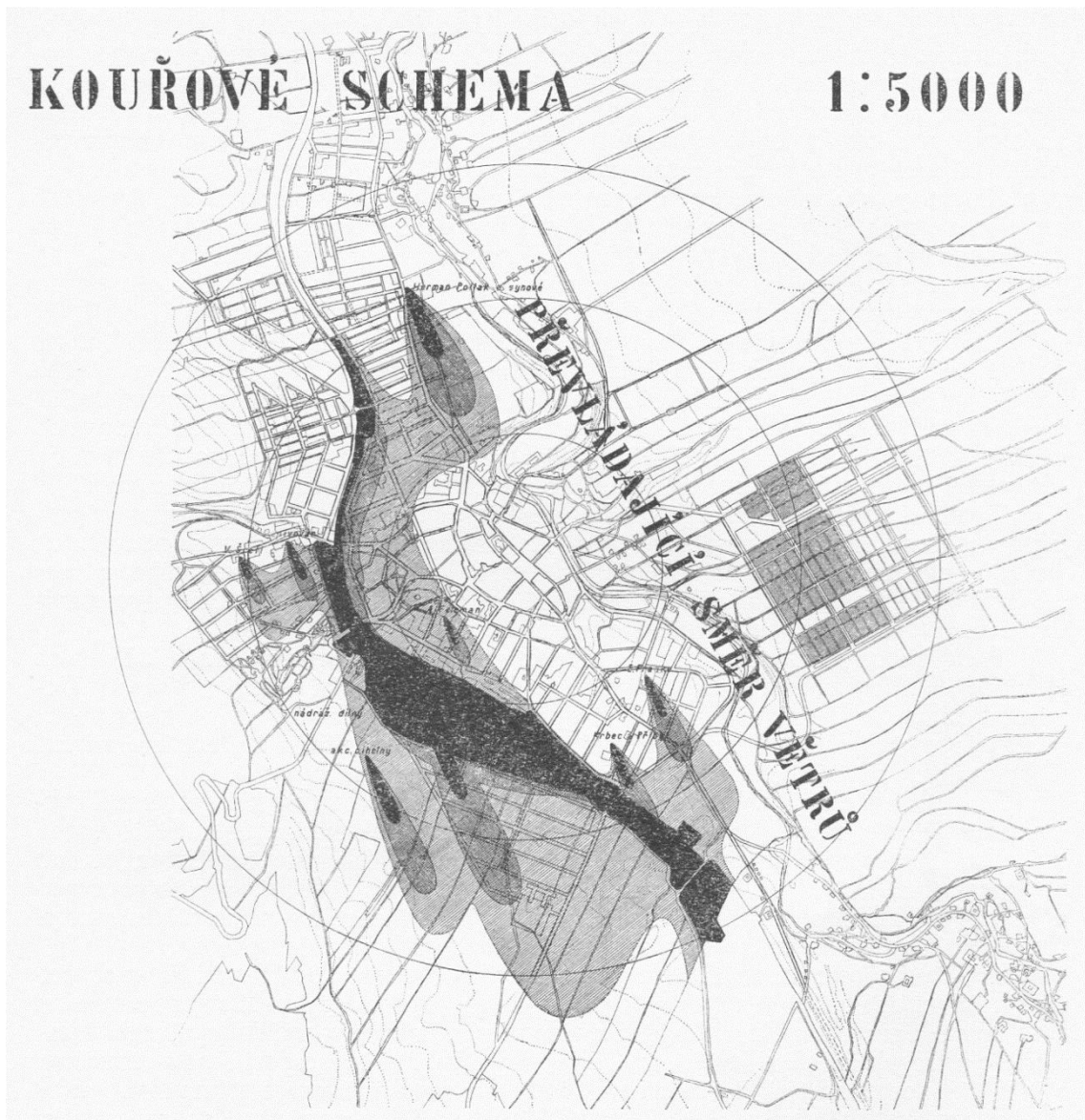
41. Kancelářská budova firmy Krbec a Příbyl, Bratří Hubálků 1230, Jan Duchoslav, 1925.

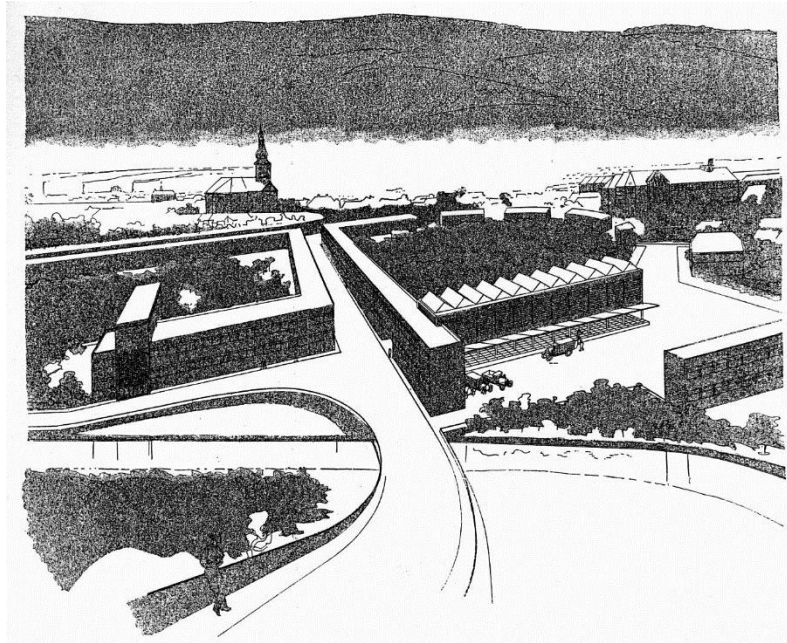
42. Továrna na výrobu armatur, Litomyšlská 1378, Jan Duchoslav, 1929.

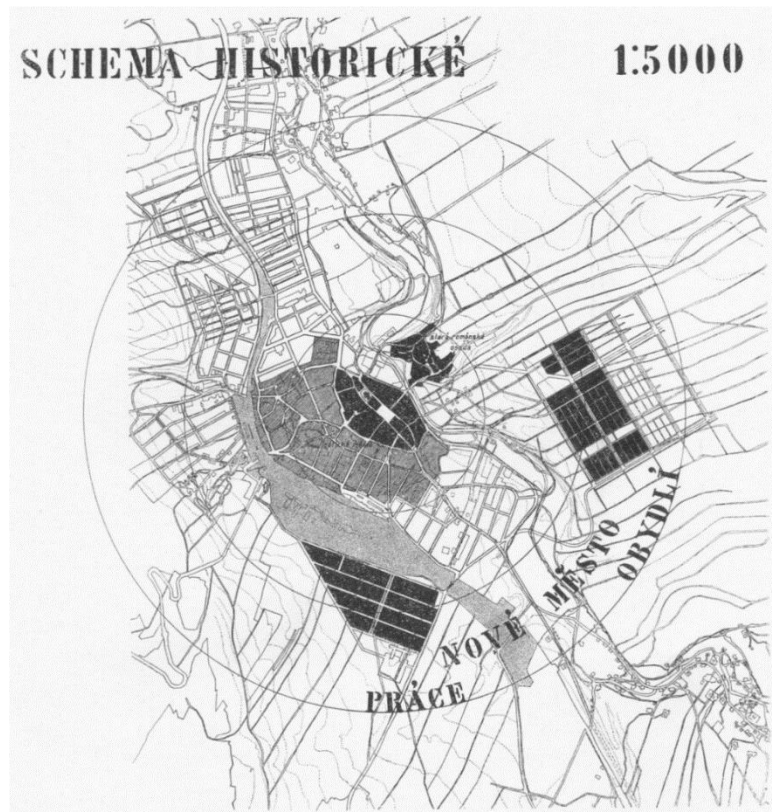
43. Továrna na výrobu armatur, půdorysné řešení, Litomyšlská 1378, Jan Duchoslav, 1929.

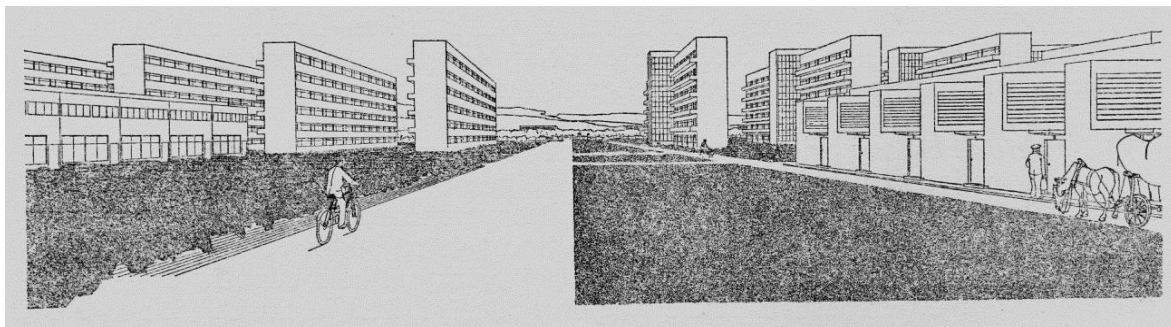
44. Schematické vyznačení míst zamořovaných kouřem, příloha soutěžního projektu „20 000“, Vojtěch Vanický – Emanuel Hruška – Jan Sokol, 1930.

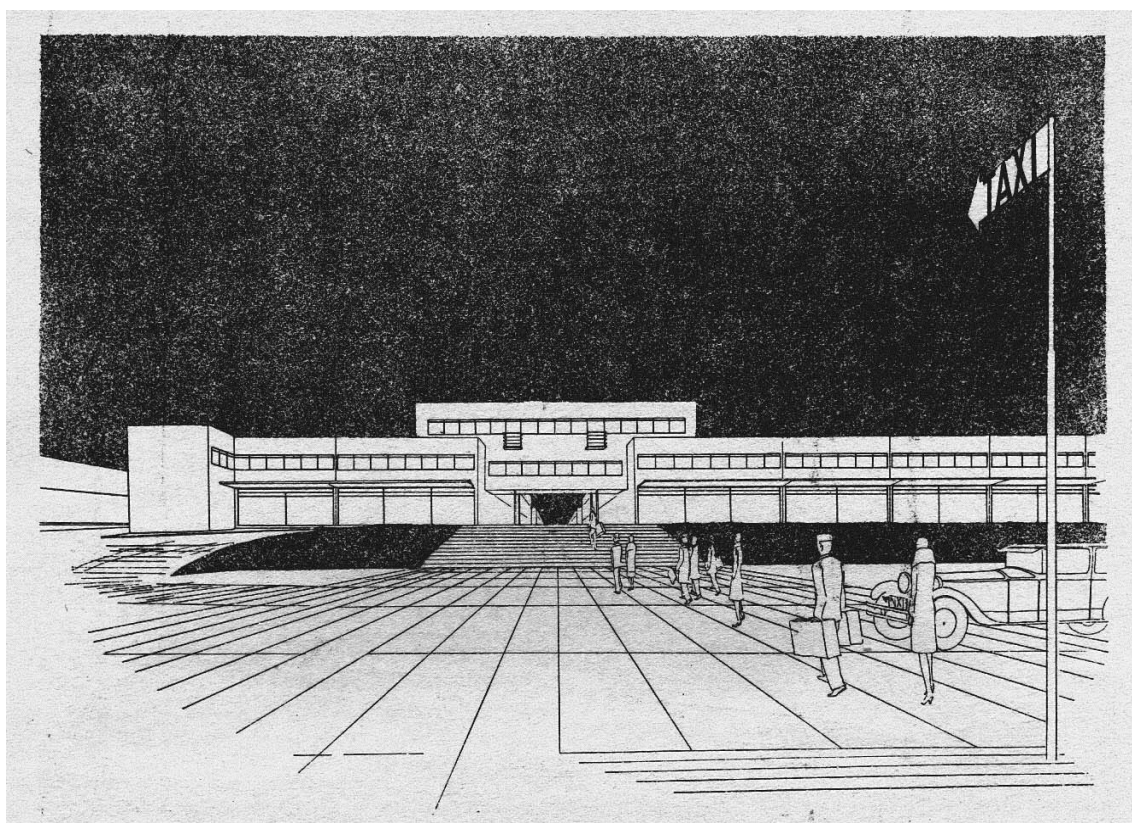
45. Převedení dálkové inkamerační silnice na pravý břeh řeky Třebovky, příloha soutěžního projektu „20 000“, Vojtěch Vanický – Emanuel Hruška – Jan Sokol, 1930.

46. Schéma historické, vývoj města České Třebové s vyznačením původní osady románské, příloha soutěžního projektu „20 000“, Vojtěch Vanický – Emanuel Hruška – Jan Sokol, 1930.

47. Řadové zastavění „Nového města“ podle projektu „20 000“, Vojtěch Vanický – Emanuel Hruška – Jan Sokol, 1930.

48. Přednádražní prostor podle projektu „20 000“, Vojtěch Vanický – Emanuel Hruška – Jan Sokol, 1930.

Anotace

Jméno a příjmení autora: Michaela Langová

Katedra: Katedra dějin umění

Vedoucí práce: prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.

Rok obhajoby: 2015

Název práce: Architektura a urbanismus v České Třebové, 1918–1945

Název práce v angličtině: Architecture and Urbanism in Česká Třebová, 1918–1945

Anotace práce: Práce podává souhrnnou charakteristiku stavebního vývoje v České Třebové v letech 1918–1945, sleduje hlavní etapy a jejich znaky, ovlivňující faktory, přihlíží k roli Třebové v kontextu českého urbanismu daného období.

Klíčová slova: Česká Třebová, architektura, urbanismus, 20. století

Anotace v angličtině: The thesis deals with summary characteristics of the development of construction in Česká Třebová between 1918–1945. It considers the role of Třebová in the context of Czech town planning of the given period.

Klíčová slova v angličtině: Česká Třebová, architecture, urbanism, 20th century

Přílohy vázané v práci: obrazová příloha, CD

Rozsah práce: 61 s.

Jazyk práce: čeština